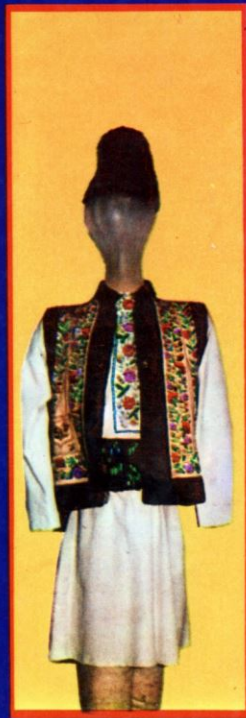

magazin istoric

ANUL IX Nr. 1 (94) IANUARIE 1975

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 1 (94)
ianuarie 1975

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANȚIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PÂSCU
M. PETRESCU-DIMBOVITA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

- ④ ① Parte integrantă a istoriei și civilizației poporului român, portul popular constituie un document viu care, dăinuind peste veacuri, a transmis generațiilor mesajul unei creații artistice autentice. Din expoziția „Portul popular”, deschisă în sălile Muzeului de Artă Populară al R.S.R., prezentăm cititorilor noștri cîteva costume populare reprezentative din: Muntenia, Moldova, Transilvania, Oltenia, Banat. Dobrogea — de la dreapta la stînga (Un muzeu centenar, p. 34)
- ② Steag de luptă din timpul lui Ștefan cel Mare, după o reconstituire aflată la Muzeul Militar Central
- ③ Marele domn al Moldovei și cîteva din ctitoriile sale — tapiserie de Alexandru Tipoiă (Vaslui, 10 ianuarie 1475 — marea biruință a lui Ștefan cel Mare, p. 6)

SUMAR

ISTORICUL CONGRES	2
Vaslui, 10 ianuarie 1475 — marea biruință a lui Ștefan cel Mare: ION CUPȘA.....	6
Un călător necunoscut prin Moldova lui Ștefan cel Mare: ADOLF ARMBRUSTER..	8
Povestea unui steag: VALERIU GHIBALDAN	10
Crăciuna — cetatea fără apă: LUCIAN CHÎTESCU	12
23 august 1944-6 martie 1945. Partidele muncitorești în avanscena istoriei românești: GHEORGHE TÎUȚI	14
André Malraux și aventura umană a secolului XX: CRISTIAN POPIȘTEANU ..	18
File de istorie araucană: EUGEN POP	20
24 ianuarie 1905. Muncitorii români — solidari cu proletariatul rus: NICOLAE COPOIU	24
Mai-august 1858. Unirea Principatelor în dezbaterile Conferinței de la Paris	28
Prințul Bernhard al Olandei: „Înfringerea de la Arnhem putea fi evitată”: JACQUES DE LAUNAY	35
Saint-Exupéry nu s-a mai întors: MARCEL MIGEO	41
Legendă și adevăr științific. Unde, cînd și cum s-a produs „potopul biblic”? RICHARD HENNIG	45
Final de tragedie — Agrippina cea Tină: EDMON VALLES	48
Portrete politice din anii interbelici. Nicolae Iorga: CONSTANTIN XENI	54
● Cărți sosite la redacție... 53 ● Zîmbete din cronici... 61 ● Poșta Magazin istoric... 62	

ISTORICUL CONGRES

Am adoptat în aceste zile hotărâri de importanță istorică. Avem o linie generală politică, marxist-leninistă justă, verificată în focul unei lupte și munci îndelungate. Acum este necesar să trecem cu hotărâre la muncă în toate domeniile de activitate, pentru realizarea în cele mai bune condiții a tuturor hotărârilor care vor asigura ridicarea patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație socialistă.

NICOLAE CEAUȘESCU

Trăim aceste zile și vom trăi aceste decenii care ne apropie de încheierea veacului nostru sub semnul marilor și luminoaselor decizii luate de istoricul Congres XI al Partidului Comunist Român. Pe trinitica temelii a mileniilor de istorie strămoșească, a înfăptuirilor remarcabile obținute în cele trei decenii de nouă istorie, marele Forum, răspunzând celor mai înalte năzuințe ale națiunii noastre socialiste, a trasat strategia și tactica unei noi și nobile bătălii în marea devenire a României, în înaintarea ei fermă spre cea mai avansată, mai dreaptă și umană societate pe care a cunoscut-o vreodată omenirea — societatea comunistă. Raportul prezentat congresului, Programul și Directivele, celelalte documente adoptate, înarmează partidul cu o concepție teoretică, ideologică și politică unitară, bazată pe materialismul dialectic și istoric, pe atotbiruitoarea învățătură marxist-leninistă. Ele dau o perspectivă măreață dezvoltării societății românești, trasează direcțiile principale ale activității practice a partidului, statului, întregului nostru popor.

Hotărârile congresului, ideile sale revoluționare s-au înscris larg și profund în conștiința poporului, direcționând întreaga noastră activitate, a tuturor cetățenilor țării. Ele se concretizează tot mai cuprinzător în faptele noastre, în munca rodnică și entuziastă care exprimă adevărul deplină a întregii obști românești la documentele generoase în idealuri însușite și aprobate de istoricul congres. Anul 1975 — an hotărâtor pentru pregătirea cincinalului 1976-1980 — începe sub semnul traducerii în viață a istoricelor idei ale congresului.

Am adunat aici câteva din gândurile pe care au ținut să le exprime în aceste zile — laolaltă cu țara — și numeroși colaboratori și cititori ai revistei noastre.

Un îndreptar de lucru și un indemn

Congresul XI al Partidului Comunist Român reprezintă un eveniment de o considerabilă însemnătate pentru istoria întregului nostru popor, pentru înțelegerea trecutului său de luptă și pentru făurirea pe baze științifice a viitorului său luminos. Documentele congresului, Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism constituie o piatră de hotar în istoria prezentă și

viitoare a țării și a poporului nostru, hotărât să urmeze și să realizeze prin muncă și devotament hotărârile istoricului congres.

Relegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit și devotat fiu al poporului nostru, în înalta funcție de secretar general al Partidului Comunist Român, constituie nu numai dovada încrederii unanime a poporului nostru în înțeleapta sa conducere politică, dar și cea mai sigură cheazăie a realizării mărețului Program al partidului, pentru ridicarea pe culmi tot mai înalte a României socialiste, pentru asigurarea bunăstării, a libertății și suveranității sale.

Istoricii din țara noastră au putut constata cu deosebită satisfacție că rezultatele muncii lor neobosite pentru descoperirea adevărului, pentru cunoașterea trecutului glorios de luptă, pentru independență politică și dreptate socială a poporului nostru își găsesc o magistrală sinteză în Programul Partidului Comunist Român, partid care s-a dovedit demn continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor înaintate ale mișcării muncitorești și socialiste. Faptul însuși că Programul Partidului Comunist Român acordă chiar în primele sale pagini un loc atât de însemnat dezvoltării

tării istorice a poporului pe calea progresului economic și social, a libertății și neatinării sale, constituie pentru toți istoricii din țara noastră un îndreptar de lucru și un îndemn.

Faptul însuși că secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a îndemnat în nenumărate rânduri prin cuvîntul și exemplul său personal pe istoricii din țara noastră să cerceteze și să lupte pentru triumful adevărului, constituie cea mai prețioasă încurajare pentru munca și devota-mentul lor.

Acad. Emil CONDURACHI

O nouă și luminoasă pagină în istoria patriei

Congresul XI al P.C.R. — eveniment de excepțională însemnătate pentru prezentul și viitorul țării, se înscrie, prin hotărârile ce le-a adoptat, ca o pagină de glorie în istoria prefacerilor revoluționare pe care le-a cunoscut în cei 30 ani de la eliberare poporul român.

Documentele congresului, prin perspectivele luminoase pe care le trasează în concordanță cu noile condiții, cu interesele și aspirațiile fundamentale ale poporului nostru, pentru etapa următoare a istoriei României socialiste, însuflețesc masele largi populare și asigură unirea și mai puternică a comuniștilor, a întregului popor, în jurul partidului, al conducerii sale, în lupta pentru înfăptuirea scopului său principal — făurirea societății socialiste și crearea condițiilor pentru edificarea celei mai înaintate și mai drepte orînduirii, comunismul, pe pămîntul României. Elaborate cu contribuția fundamentală, decisivă a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, aceste documente

sînt expresia elocventă a aplicării creatoare a concepției materialist-dialectice și istorice la condițiile concrete ale României contemporane, reprezentînd, totodată, un aport de seamă al partidului nostru la îmbogățirea tezaurului teoretic al marxism-leninismului.

Cei peste 263 000 comuniști din Capitală — organizație cu vechi tradiții revoluționare — au luat cunoștință cu satisfacție și entuziasm de conținutul documentelor aprobate de înaltul for al partidului și și-au exprimat dorința fierbinte de a milita neabătut pentru transpunerea lor exemplară în viață.

Împreună cu întregul nostru popor, organizația de partid, toți locuitorii Capitalei sînt angajați plenar în accelerarea ritmului de dezvoltare a patriei, înțelegînd că aceasta este calea sigură spre creșterea nivelului de trai, spre bunăstare și fericire.

Angajamentul de onoare asumat de comuniștii bucureșteni de a îndeplini actualul cîincinal în patru ani și jumătate se realizează cu succes, cheazășie fiind rezultatele valoroase obținute pînă în prezent. Sub conducerea organelor și organizațiilor de partid, comuniștii, toți oamenii muncii din București muncesc neabătut, neprecupețind nici un efort pentru înfăptuirea politicii partidului și statului nostru, pentru transpunerea în viață a programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism.

Nicolae MATEI
secretar al Comitetului municipal
al P.C.R. — București

Solidaritatea întregului popor

Încă de la hotărîrea luată de conducerea partidului de a se convoca Congresul XI al Partidului Comunist Român și de la apariția Proiectului de Program al partidului mi-am dat

seama de importanța deosebită pe care o va avea acest eveniment în istoria contemporană și viitoare a poporului nostru. Într-adevăr, congresul a trasat liniile construirii viitoare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism a României. Totodată, el a demonstrat solidaritatea tuturor comuniștilor și a întregului popor cu Programul Partidului Comunist Român, cu conducerea aleasă a acestuia, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu. Congresul a subliniat, în același timp, cu deosebită tărie solidaritatea internaționalistă a partidului și țării noastre cu toate statele socialiste, cu partidele comuniste și muncitorești, cu mișcările revoluționare progresiste democratice, cu toate forțele antiimperialiste în nobila luptă consacrată progresului social, cauzei socialismului și păcii.

În actualele condiții mondiale, de ascuțire a contradicțiilor de clasă, de intensificare a luptelor sociale și naționale, de afirmare tot mai puternică a voinței popoarelor de a fi stăpîne pe destinele proprii, de a se dezvolta libere și independente, Programul partidului nostru capătă și o puternică semnificație internațională. Cît de actual sună, de exemplu, în condițiile epocii noastre, sublinierea din Raportul prezentat la congres despre necesitatea întăririi colaborării și unității dintre comuniști și socialiști, în ansamblul dezvoltării pe baze noi a unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor revoluționare, progresiste. „În vederea realizării acestui țel — se arată în Raport — este necesar să se pornească de la ceea ce unește, de la experiența pozitivă de pînă acum și să se acționeze din ambele părți pentru depășirea oricăror greutăți, spre a se ajunge la o adevărată reconciliere istorică între parti-

dele comuniste și socialiste, la întărirea colaborării lor".

În consens cu perspectiva mărețată deschisă de congres, actuala generație de istorici are datoria de a ridica știința istorică din România la nivelul dezvoltării politice, economice, sociale, culturale. Ne aflăm într-o etapă hotărâtoare pentru viitorul patriei noastre și istoricii trebuie să fie în prima linie a frontului ideologic pentru a sprijini cu toate puterile creația vieții noi, comuniste în România.

Prof. univ. Vasile MACIU
Facultatea de istorie — București

„Pornim la un drum de muncă“

Urmărind dezbaterile istoricului congres, am înțeles pe deplin, că noi făuritorii de bunuri materiale sîntem în același timp făuritorii istoriei, constructorii viitorului luminos și fericit, prefigurat de Programul P.C.R. Lucrez într-o uzină cu vechi tradiții din industria constructoare de mașini, ramură care, așa cum se arată în Directivele partidului, va deține și în viitor un rol prioritar în activitatea economică, cu un ritm înalt de dezvoltare, astfel încît în viitorul cincinal să asigure o creștere a producției de 2-3 ori mai mare decît în cincinalul actual. Ne așteaptă obiective cuceritoare, a căror realizare impune eforturi susținute din partea întregului popor.

Sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea de închidere a lucrărilor congresului: „pornim la un drum de muncă...”. Iar pentru noi muncitorii, aceasta înseamnă în primul rînd drumul faptelor, al muncii tenace și entuziaste pentru a da viață marilor îndatoriri ce ne revin.

Victor DICULESCU
frezor la întreprinderea „Vulcan”
din București, secretarul
organizației de bază P.C.R.
din atelierul mecanică-reductoare

A înfăptui în mod desăvîrșit hotărîrile congresului

Noi, lucrătorii ogoarelor, sîntem mîndri de înalta apreciere dată de către partid țărînimii române care, așa cum se menționează în Programul partidului, a reprezentat multă vreme de-a lungul milenarei existențe a poporului român, forța socială a progresului. O mîndrie și, în același timp, o răspundere de mare cinste la a cărei înălțime nu putem fi decît printr-o muncă deosebită, printr-o menținută strădanie de a înfăptui în mod desăvîrșit hotărîrile celui de-al XI-lea Congres.

Din documentele de importanță istorică ale congresului se desprind cuprinzător și sarcinile care stau în fața noastră, a tuturor lucrătorilor din agricultură. Investițiile totale în agricultură, de exemplu, vor fi de circa 110 miliarde lei, ceea ce înseamnă mai mult decît dublul investițiilor efectuate în întreaga economie națională în cincinalul 1951-1955. Aceasta va crea noi și largi posibilități agriculturii noastre, pe care, folosindu-le din plin, gospodărește, vom putea realiza cu succes prevederile de creștere a producției, asigurînd astfel sporirea contribuției acestei ramuri la progresul general al economiei naționale.

Ilie BĂRĂITARU
erou al muncii socialiste,
președintele C.A.P. Gîrla Mare,
jud. Mehedinți

Uniți în edificarea viitorului

Prietenia frățească, comunicarea de vederi și de acțiune care unesc poporul român și naționalitățile conlocuitoare din patria noastră își găsesc multilateral expresia și în însușita adevărată pe care oame-nii muncii din rîndul acestor

naționalități, alături de întregul popor român, o afirmă față de documentele Congresului XI al Partidului Comunist Român.

Închegate de-a lungul istoriei, în decursul a multe secole de luptă pentru idealuri și aspirații comune, frăția și solidaritatea dintre români, maghiari, germani și celelalte naționalități din țara noastră au cunoscut în anii socialismului noi și largi posibilități de dezvoltare și consolidare. În noua etapă a dezvoltării sale istorice în care a pășit poporul român, această unitate de nezdruccinat dintre români și celelalte naționalități conlocuitoare constituie temelia traică a operei de edificare a noii societăți.

Prin cuvintele mobilizatoare rostite de la tribuna congresului de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, sîntem chemați să dăm viață marelui sarcini trasate de istoricul congres. Urmindu-le cu toată dăruirea noastră, în strînsă unitate, noi toți cei care avem fericirea de a fi locuitorii acestui pămînt românesc cheazășuim și apropiem viitorul comunist al României.

Prof. univ. dr. Kovacs IOSIF
Universitatea „Babeș-Bolyai”,
Facultatea de istorie—Cluj-Napoca

Cartea de căpătîi a istoricului

Istoricul găsește în documentele Congresului XI cea mai precisă caracterizare a istoriei pe poporul nostru. Modul în care aceste documente abordează problemele de istorie reprezintă pentru noi un strălucit exemplu de analiză și sinteză a fenomenului istoric în spiritul concepției materialist-dialectice și istorice despre lume și viață.

Documentele partidului subliniază pe larg rolul care revine și științei istorice în activitatea

politico-educativă. Această activitate trebuie să pornească — se menționează în documente — de la cunoașterea trecutului de luptă revoluționară a poporului nostru, să se bazeze pe tradițiile culturii lui progresiste, ale culturii progresiste și revoluționare mondiale. Pentru noi, istoricii, este, de o uriașă însemnătate precizarea că problemele istoriei, ale diferitelor științe sociale nu sînt doar de strictă specialitate, ci probleme ale teoriei și ideologiei comuniste și de ele nu se pot ocupa decît acei care își însușesc și aplică ideologia și concepția comunistă despre lume. De aici, sarcina permanentă de a ne înarma cu această concepție veșnic vie, de a adînci zi de zi cunoștințele noastre în acest domeniu.

Iată pentru ce la baza întregii noastre activități teoretice, politice, cultural-educative, vor trebui să stea Programul Partidului Comunist Român, documentele partidului nostru, ele fiind cartea de căpătîi a istoricului.

**Prof. univ.
Constantin CIHODARU
Facultatea de Istorie — Iași**

Un viitor al nostru, al tuturor

Istoria țării noastre nici nu s-a făcut, nici nu s-a scris pe categorii distincte: istoria bărbaților și istoria femeilor. Este istoria noastră comună, a întregului popor, iar legendele despre eroismul femeilor nu sînt nici mai puține, nici mai palide decît cele despre vitejia bărbaților. De ce totuși în cadrul Raportului la cel de-al XI-lea Congres al P.C.R., secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a găsit necesar să vorbească — și nu în treacăt — despre rolul femeilor care al-

cătuiesc mai mult de jumătate din populația țării noastre? Din cauza trecutului, desigur, în care discriminarea pe acest criteriu era un fapt curent. Din cauza prezentului, nici vorbă, în care partidul conduce bătălia pentru lichidarea ultimelor rezonanțe ale acestei strigătoare nedreptăți. Din cauza viitorului, mai ales, a celui viitor minunat al cărui contur s-a desenat în zilele congresului, viitor pe care femeia îl construiește mîna în mîna cu bărbatul, nu ca pe un „viitor al femeii” distinct de cel al bărbatului, ci ca pe un viitor al nostru, al tuturor.

**Ing. Lia MANOLIU
vicepreședintă a C.N.E.F.S.**

În spiritul dragostei față de patrie și partid

Pentru mine, documentele adoptate de Congresul XI al Partidului Comunist Român au multiple și profunde semnificații atît ca cetățeană a României socialiste, cît și ca profesoară de istorie, cadru didactic cu răspunderi în educarea, în pregătirea tinerei generații pentru viață și muncă. Așa cum sublinia, de la tribuna celui mai înalt Forum al țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în anii ce vin, învățămîntul de toate gradele va cunoaște o nouă și puternică dezvoltare. În viitorul cincinal, aproape două milioane de elevi se vor afla pe băncile școlii, tineri pe care avem datoria să-i educăm în spiritul concepției științifice revoluționare a partidului nostru, al dragostei față de patrie, față de partid, față de cauza socialismului, comunismului și păcii. Sarcini de mare cinste, dar și de mare responsabilitate pe care noi, cei ce

contribuim la educarea făuritorilor istoriei de mîine a patriei noastre, avem îndatorirea de cinste să le înfăptuim.

**Maria BUGA
profesoară gradul I la Liceul
„Spiru Haret” — București**

Sa traim și să muncim în chip comunist

Congresul XI este congresul viitorului comunist al României. Tocmai de aceea, documentele sale programatice — în care sînt cristalizate gîndurile și speranțele tuturor oamenilor muncii români, maghiari germani și de alte naționalități din patria noastră — se adresează, într-o măsură decisivă, tinerei generații, aceleia care va înfăptui printr-o înaltă conștiință patriotică și internaționalistă societatea ce se plămăduiește azi.

De la înalta tribună a congresului, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ni se adresa cu aceste cuvinte-îmbold: „Însușiți-vă, dragi tineri, cele mai înalte curceri ale științei din toate domeniile de activitate, așezați la baza cunoașterii concepția revoluționară despre lume — materialismul dialectic și istoric”. Răspunzînd chemării partidului, care i-a educat, studenții patriei vor face dovada că sînt la înălțimea minunatelor condiții ce le-au fost create, își vor sporii continuu competența și dăruirea în muncă, devenind buni specialiști.

Să trăim și să muncim în chip comunist — acesta este pentru noi sensul esențial al învățămîntelor ce le desprindem din istoricul congres.

**Mădălina NICOLAESCU
studentă, Facultatea de limbi
germanice — București**

Vaslui, 10 ianuarie 1475 : **MAREA BIRUINȚĂ** **A LUI ȘTEFAN CEL MARE**

General-maior în rezervă, doctor **ION CUPȘA**

Spre sfîrșitul anului 1474, Mahomed II s-a hotărît să-l aducă la ascultare pe îndrăznețul voievod al Moldovei. Vestitul cuceritor al Constantinopolului, cel care împinsese amenințător puterea imperiului său spre inima Europei, s-a gîndit că a sosit ceasul răfuiei. Pe un ton jignitor, Ștefan cel Mare a fost somat să predea cetățile-porturi Chilia și Cetatea Albă. „De data aceasta — a poruncit sultanul — să aduci tu însuși haraciul, așa cum îl aduce și beiful Țării Românești, ca să știm cum stai tu cu noi”.

Ce fapte au determinat hotărîrea sultanului? Și pe ce și-a bîzuit Ștefan hotărîrea de a se opune pe orice cale și prin orice mijloace voinței Semilunii?

Voievod nou — țară nouă

Cu 17 ani în urmă, în primăvara lui 1457, Ștefan întrebase mulțimea adunată la locul numit Direptate (boieri mari și mici, cler și oameni de rând): „Iaste-le cu voia tuturor să le fie domnu? Ei cu toții au strigat într-un glas: «În mulți ani de la Dumnezeu să domnești!». Așadar, venise ca domn prin voința tuturor locuitorilor țării. Și o domnie* ca cea pe care se pregătea s-o întemeieze și s-o dureze tânărul voievod avea neapărată trebuință de atașamentul întregii țări.

Ștefan avusese de rezolvat probleme numeroase și grele. După domnia îndelungată și bogată în realizări a bunicului său, Alexandru cel Bun, urmasa o perioadă de lupte între grupările boierești, care susțineau diferiți pretendenți la domnie. Spori anarhia și nesiguranța, exploatarea țăranimii se accentuase, producția scăzuse considerabil. Profitând de disputele interne, monarhii Ungariei și Poloniei se amestecaseră tot mai des în treburile interne ale Moldovei.

Ca atare, Ștefan și-a propus ca prim obiectiv întărirea autorității domniei și a capacității de apărare a țării. Una din primele sale griji a fost să organizeze o oaste puternică. El a sporit numărul slujitorilor domnești și a luat măsuri pentru pregătirea sistematică a întregii populații în vederea apărării. În acest fel, oastea devenea un instrument în mâna voievozului, atât pentru frinarea tendințelor anarhice ale marii boierimi, cât și pentru apărarea țării față de primejdiile din afară. În compunerea oastei noului voievod predominau țăranii și tirgoveții, urmau apoi curtenii și cetele boierilor. Domnul a acordat o atenție deosebită fortificațiilor. Vechile cetăți au fost modernizate și dotate cu arti-

lerie, armă nouă, introdusă de Ștefan și în compunerea oastei. Pentru completarea sistemului defensiv au fost construite noi cetăți și tabere întărite.

Într-un timp destul de scurt, Moldova lui Ștefan cel Mare a devenit un stat puternic și respectat: și-a normalizat relațiile cu puternicii săi vecini Cazimir al Poloniei și Matei Corvin al Ungariei, iar în interior, domnia și-a consolidat pe deplin autoritatea. Ultimii nesupuși și-au pierdut capul, în 1471 la Vaslui, când Ștefan a poruncit decapitarea unor boieri hieleni.

Un singur gând: independența

După 17 ani de eforturi și pregătiri Ștefan a apreciat că a sosit momentul să scape de umilitoarea suzeranitate otomană. Și pentru a-și spori șansa de izbândă în fața celei mai mari forțe militare existente atunci, el a încercat să asocieze la lupta antiotomană și Muntenia, cealaltă țară românească care avea aceleași interese și năzuințe ca și moldovenii. Din păcate, în scaunul de la București nu mai era Vlad Țepeș, cel care în 1462 provocase o usturătoare înfrângere lui Mahomed II; Radu cel Frumos căzuse sub influența Porții și nu inspira nici un fel de încredere; ca atare, Ștefan a hotărât să-l înlocuiască cu Laiotă Basarab. Profitând de faptul că sultanul era angajat într-un război greu în Asia, în toamna anului 1473, voievodul Moldovei a pătruns în Muntenia, l-a înfrânt pe Radu și a intrat în București. La începutul anului 1474 s-a întors la Suceava, mulțumit de rezultatele campaniei sale, dar sigur că riposta Porții nu va întârzia. În consecință, și-a luat ample măsuri pentru întărirea oastei și consolidarea sistemului de apărare. Concomitent, a desfășurat o intensă activitate diplomatică, adresând cereri de ajutor tuturor adversarilor firești ai Se-

milunii, în primul rând papei și suveranilor Ungariei și Poloniei.

„Totuși — după cum arăta Iorga — de nicăieri nu-i venise nici un ajutor însemnat decît secuii — vreo 5 000”, probabil cei de prin scaunele Odorheului și Cicului, care cu câțiva ani în urmă „se îndatorise a-i trimite [lui Ștefan] la oastea ce ar fi să adune tot al zecilea om dintre luptătorii lor”. În afara acestora, moldovenilor li s-a alăturat un detașament polon de 2 000 luptători.

Temerile sale în legătură cu intențiile agresive ale Porții s-au adeverit în curînd. La sfîrșitul anului 1474, sultanul i-a trimis ultimatumul amintit la începutul articolului. Cererile lui Mahomed II au rămas însă fără răspuns și atunci Soliman pașa, beglerbegul Rumeliei, a primit ordin să întrerupă campania pe care o ducea în Albania și să invadeze țările românești Muntenia și Moldova, spre a le readuce la ascultare. În luna decembrie 1474, forțele lui Soliman pașa, care numărau 120 000 oameni, au trecut Milcovul, intrînd pe pămîntul Moldovei.

La loc potrivit

Ștefan a ales ca loc al confruntării zona Vaslui (în apropiere orașului menționat documentar încă acum 450 ani), care prezenta o serie de avantaje. De aici oastea sa putea săvîrșă înaintarea dușmanului spre Bacău, Roman, Suceava sau spre Iași și se găsea în poziție de flanc față de drumul ce ducea la Suceava. Dacă inamicul ar fi urmat această ultimă direcție, garnizoana cetății Roman l-ar fi oprit și ar fi dat timp forțelor principale concentrate la Vaslui să intervină și să-i cadă în spate. Chiar în eventualitatea unui atac simultan al tătarilor și turcilor, moldovenii concentrați la Vaslui puteau să-i lovească pe rînd, împiedicînd joncțiunea lor. Înspre sud, valea Birladului este mărginită de înălțimi, acoperite în acea vreme cu păduri întinse, care lăsa sau între ele un culoar larg de

* Despre domnia lui Ștefan cel Mare, în revista noastră au apărut numeroase articole: vezi nr. 3/1967; 6/1968; 1/1969; 2/1971 și 1/1974.

UN CĂLĂTOR NECUNOSCUT PRIN MOLDOVA LUI ȘTEFAN CEL MARE

În veacul XV, atunci când, în plin amurg al evului mediu, societatea feudală europeană fusese cuprinsă de o nouă psihoză a morții, a reduscut, pentru ultima oară la scară europeană, fenomenul peregrinării la „locurile sfinte”. În sînul unei familii, Rieter, din orașul Nürnberg o astfel de călătorie devenise o tradiție obligatorie încă de la sfîrșitul veacului XIV și ea s-a păstrat pînă la finele secolului XVI. Membrii călătorii ai acestei familii și-au notat impresiile într-un *Reisebuch* („Jurnal de călătorie”). Cea mai importantă dintre aceste descrieri este cea a lui Sebald Rieter junior, plecat din Nürnberg în primăvara lui 1479 și întors, prin Alexandria, la începutul anului următor. Sebald Rieter a fost însoțit de Hans Tucher, a cărui relație va deveni una dintre cele mai cîtute descrieri de peregrinări spre Ierusalim și Muntele Athos, spre deosebire de însemnările lui Sebald Rieter, rămase nefolosite. Relația acestui călător are o anumită însemnătate pentru istoriografia noastră, date fiind referirile sale la Moldova, ca atît mai mult cu cît este vorba despre un document dintr-o perioadă a istoriei noastre în care relatările de călătorie prin această provincie românească sînt încă destul de rare (Giovanni Maria Angiolello, 1473; Ladislau, slujitorul lui Vlad Țepeș, 1476; Matteo Muriano, 1502). Această descriere — a patra, deci, din epoca lui Ștefan cel Mare — se află inserată în așa-zisul *Reisebuch der Familie Rieter*, editat în 1884 la Tübingen. În cadrul cunoscutei colecții *Bibliothek des literarischen Vereins* în Stuttgart.

Itinerarul celor doi peregrini a fost cel tradițional: Venetia-Zara-Ragusa-Corfu-Candia (Creta)—Cipru-Jaffa-Ierusalim. Descrierea Ierusalimului este întreruptă de următoarea digresiune: „De aici începe descrierea drumurilor pe uscat de la Nürnberg și din alte ținuturi învecinate către Ierusalim, însemnată de mine, Sebald Rieter, căruia i-a fost transmisă de un evreu la Ierusalim și care a parcurs de curînd unul din aceste itinerare, asigurîndu-mă că pe el se poate călători în siguranță; majoritatea evreilor care se îndreaptă din țările germane spre Ierusalim folosesc drumul pe uscat.

Mai întîi, calea pornește din Nürnberg spre Poznan în Polonia, distanța fiind de 70 mile germane [o milă germană corespunde cu aproximativ 7,5 km—n.n.]. De la Poznan la Lublin, de asemenea în Polonia, drumul e de 40 mile germane; și de la Lublin la Liov, drumul e de 30 mile germane. Și de la Liov, drumul se îndreaptă spre Moldova, spre Suceava, distanța fiind de 30 mile. De la Suceava spre Cetatea Albă, [așezată] pe mare, un oraș la capătul Moldovei, distanța e de 40 mile germane; cele două orașe aparțin lui Ștefan voievod, care este domnul Moldovei și creștin; prin țara sa se poate călători în pace”.

Itinerarul prin Moldova este așa-zisul drum moldovenesc sau tătăresc, străbătut cu cîteva decenii înainte de călătorul Guillebert de Lannoy și apoi de numeroși alți călători; drumul este menționat și în numeroase documente ale lui Ștefan cel Mare, ca fiind principala arteră comercială care, străbătînd Moldova, lega Liovul cu cetățile-porturi de la Marea Neagră. Momentul istoric în care se plasează această descriere este semnificativ din mai multe puncte de vedere. Informatorul peregrinilor nürnbergezi a trecut prin Moldova în anii 1478-1479, adică într-una din puținele perioade de liniște de care s-au bucurat Ștefan cel Mare și țara sa. Așa se explică afirmațiile despre caracterul pașnic și sigur al unei călătorii prin aceste ținuturi, aflate într-o relativă acalmie externă, situație ce i-a îngăduit voievodului să acorde atenție sporită administrației interne. Amintirea Cetății Albe sugerează importanța excepțională a acestui port pentru Moldova, atît din punct de vedere strategic, cît și din punct de vedere economic: alături de Chilia, Cetatea Albă era principalul port maritim al Moldovei medievale.

Fără să reprezinte un senzațional aport documentar la cunoașterea Moldovei lui Ștefan cel Mare, această relație de călătorie permite, totuși, cîteva considerații privind situația din această țară la mijlocul celei de-a doua jumătăți a veacului XV.

Adolf ARMBRUSTER
doctor în istorie

aproximativ 2-3 km; acest spațiu putea fi apărat cu eficiență de oastea moldoveană, dar el era cu totul insuficient pentru ca inamicul să-și poată desfășura forțele sale și să beneficieze, astfel, de superioritatea numerică.

Perpendicular pe drumul ce venea dinspre sud și ducea la Vaslui, moldovenii au amenajat o puternică poziție întărită, care se sprijinea la flancul drept pe pantele împădurite ale Dealului Pauliul, iar la cel stîng pe Coasta Muntenilor (denumiri actuale). În acest loc, situat la confluența Birladului cu Racova, valea era mai strîmtă, iar terenul mlaștinos și acoperit cu păpuriș și boschete de sălcii. În fața poziției, drumul pe care urma să înainteze inamicul trecea pe un pod de lemn ridicat peste un afluent al Birladului. Mlaștina avea să stînjenească serios desfășurarea forțelor otomane, în special a artileriei, a cavaleriei și a infanteriei grele, iar sălciiile din luncă să împiedice o deplasare compactă a infanteriei. Podul amintit — punct obligatoriu de trecere — provoca intrarea treptată în luptă a forțelor inamice, iar în cazul unei înfrîngerii avea să le îngreuneze retragerea. Înălțimile împădurite care mărgineau lunca Birladului nu permiteau manevre ample spahiilor, de a căror intervenție în luptă a depins în atîtea rînduri succesul Semilunii.

Întărirea moldovenilor consta dintr-un șanț larg, adînc și plin cu apă, săpat în lunca mlaștinoasă. Înapoia acestuia se ridica un val de pămînt, consolidat cu trunchiuri de copaci. Printre trunchiuri fuseseră amplasate tunurile. Ștefan și-a dispus forțele pe două linii, după obiceiul vremii. În prima, înapoia valului de pămînt, la flancul drept se aflau secuii, în centru și la flancul stîng pedestrașii moldoveni, înarmați cu arcuri, ghioage, topoare și coase. În linia a doua, alți pedestrași moldoveni asigurau adîncimea dispozitivului, fiind gata la nevoie să-i sprijine pe cei

din față. În pădurile de pe Coasta Muntenilor, voievodul și-a dispus rezerva formată din curtenii săi. Tunurile le-a așezat la flancurile pedestrimii, câte 10 de fiecare parte; într-un boschet de sălcii din apropierea podului a fost ascuns un grup de buciumași și trîmbițași.

Astfel pregătiți, moldovenii așteptau clipa decisivă.

Ziua marii biruințe

Intrați în Moldova la sfîrșitul lui 1474, Soliman și oastea sa au avut de înfruntat un șir de situații neprevăzute. Coloanele lungi, urmate de convoaie cu muniții și provizii au fost atacate neconținut de călăreții moldoveni, care apăreau prin surprindere și apoi dispăreau în păduri. Nesiguranța a pus stăpînire pe dușmani. Frigul, lipsa furajelor și a subzistențelor creau mari complicații invadatorilor. Populația se retrăsese din fața dușmanului, arzînd satele, distrugînd podurile de peste rîuri, otrăvind fîntinile. Îngrijorat, Soliman a trimis convoaie în Muntenia, spre a-și asigura aprovizionarea; în același scop, detașamente de pradă au fost împinse spre interiorul Moldovei. Dar convoaiele au fost interceptate de moldoveni, iar detașamentele de pradă atacate și nimicite.

Cavaleria moldoveană, condusă chiar de Ștefan, i-a hărțuit continuu pe invadatorii, atrăgîndu-i totodată spre forțele principale, spre Vaslui. Ajuns în Valea Siretului, Soliman s-a văzut nevoit să afecteze un însemnat grup de forțe pentru a-și asigura securitatea; aceste unități vor lipsi de la confruntarea hotărîtoare.

În dimineața de 10 ianuarie 1475, obosit și cu moralul zdruncinat, inamicul înainta greoi prin lunca Bîrladului. Avangarda, formată din spahii, era urmată de azapi și ieniceri, iar artileria și convoaiele de aprovizionare încheiau coloana. Zgrîbuliți de frig, înaintînd prin ceață deasă „de nu se

vedea unul pe altul”, cum scrie vornicul Ureche, turcii s-au izbit pe neașteptate de poziția moldovenilor. Spahii s-au desfășurat de-o parte și de alta a drumului, încercînd să treacă la atac. Dar îndată ce au părăsit drumul, s-au infundat în mlaștină și s-a produs o mare învîlmăseală. Ienicerii și azapii care veneau din urmă, pe măsură ce treceau podul, se desfășurau, amestecîndu-se cu spahii, ori grupîndu-se pe flancuri. De la început lupta s-a angajat într-un dispozitiv anormal pentru turci, cu călărirea în centru și pedestrima la aripi. Orice posibilitate de manevră era exclusă, inamicul fiind constrîns să ducă o luptă frontală și cu trupele amestecate.

Primele rînduri ale atacatorilor au fost secerate de săgețile moldovenilor în fața șanțului ce le apăra poziția, dar alții au luat locul celor căzuți. După ce arcașii lui Ștefan și-au terminat săgețile, atacatorii au reușit să treacă șanțul, umplut între timp cu trupurile celor uciși. „Cînd călăreții, venind iute ca vîntul și cu iuteala unui torent s-au îngrămădit în groapa aceea, acei care au dat primii peste ea au rămas împotmoliți, devenind astfel punte pentru cei care au sosit după ei”, scria un cronicar turc. Cei care, în sfîrșit, au reușit să treacă șanțul au fost luați în primire de secui și de sulițașii și măicușaii moldoveni, inamicul suferînd astfel noi și mari pierderi. Alte valuri au umplut însă golurile. Prima linie de pedestrași secui și moldoveni, după o rezistență eroică, covîrșită de numărul năvălitorilor, a fost silită să se replieze spre linia a doua, cu care s-a contopit, opunînd o nouă rezistență. Lupta a continuat ore în șir cu violență sporită.

„Ștefan însuși în linia de luptă...”

Covîrșitoarea superioritate numerică a inamicului amenința să rupă și a doua linie de apărare a moldovenilor. Atunci Ștefan a hotărît să arunce în luptă rezerva, pentru a da dușmanu-

lui, obosit și slăbit, lovitură de grație. „Toate rîndurile dinții, în care se aflau în frunte și secuii, fiind distruse, pericolul ar fi devenit foarte mare dacă nu s-ar fi aruncat Ștefan însuși în linia de luptă a turcilor”, scria cronicarul polonez Dlugosz.

Ștefan a pregătît cu multă măiestrie acest moment al luptei. Tunurile sale, dispuse în flancurile inamicului au tras câte 7 lovituri în dispozitivul compact al turcilor, iar trîmbițașii și buciumașii, postați în spatele atacatorilor, au început să sune asurzitor. Derutat și simțindu-se amenințat din toate părțile, dușmanul a intrat în panică. Cînd dezorientarea oțomanilor a ajuns la culme, cavaleria moldoveană descălecată, avînd în frunte chiar pe Ștefan, s-a revărsat ca un torent în flancul drept și în spatele lor. Atît de energic a fost atacul voievodului, încît un cronicar turc îl aseamua unui „uragan și ca un vînt puternic, aducător de nenorociri”. În învîlmăseala care s-a produs, din cauza celei dese, dușmanii „s-au călcat în picioare unii pe alții, ca niște turme de oi”. Profitînd de situația creată, pedestrima moldoveană, care pînă atunci se apăsase cu vitejie, a trecut din nou la atac, iar secuii au învîluit flancul stîng al oțomanilor. Astfel, principalele forțe ale lui Soliman au fost încercute, lovite din toate părțile și nimicite. Vornicul Ureche descrie lapidar și sugestiv desfășurarea bătăliei: „Ștefan vodă tocmise puțini oameni despre lunca Bîrladului, ca să-i amăgească cu buncine și cu trîmbițe, dînd semnul de război. Atunce oastea turcească, întorcîndu-se la glasul bucinelor și împiedicîndu-i și apa, și lunca, și negura acoperîndu-i, tăind lunca și sfărîmînd ca să treacă la glasul bucinilor, iară dîndrăt Ștefan vodă cu oaste tocmită i-au lovit gioi, ghenarie 10 dzile, unde nici era loc de a-și tocmirea [organizat] oastea, nici de a să îndreptarea [redresa], ci așa ei în-de-sine tăindu-să, mulți periră, mulți prinși de pedestrima au fost. Ce și pre aceia, pre toți i-au tăiat, unde apoi mîgle [movile] de cei morți au strînsu, și mulți pași și sangeați au perit [...] Și pușcile [tunurile] le-au dobîndit și stea-

(Continuare în p. 11)

Întâlnire peste secole

POVESTEA UNUI STEAG

Într-una din sălile Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România, care reconstituie epoca lui Ștefan cel Mare, se află o broderie, acoperită de o placă de sticlă: pe o catifea vișinie, brodat în fir, se vede Sfântul Gheorghe, stînd într-un jilț, cu sabia în mină, călcînd un balaur în picioare. Explicația ne spune că este vorba de un steag militar al lui Io Ștefan Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, anul 7008, adică 1500.

Povestea steagului mi-e cunoscută: știu unde și cum a fost descoperit și cum a ajuns el în capitala României, unde, la început, a fost expus în Muzeul militar din Dealul Spirii.

Intrarea României în primul război mondial (16 august 1916) s-a produs pe vremea cînd îmi făceam studiile la Paris; în aceste împrejurări, mi-am făcut datoria față de patrie lucrînd în cadrul Misiunii Militare Române, care sub conducerea generalului Vasile Rudeanu, se ocupa de aprovizionarea noastră cu material de război.

La începutul lunii iulie 1917, am aflat că guvernul francez avea să ne înmîneze, cu o prietenească atenție, un steag al lui Ștefan cel Mare, găsit de trupele generalului Sarail, comandantul forțelor aliate de la Salonic, la Mănăstirea Zograf de la Muntele Athos, cu prilejul unei acțiuni militare întreprinse, cu cîteva luni mai înainte, în această zonă. Un rezervist francez, cunoscător al limbii slavone, a descifrat inscripția din jurul broderiei; aflînd astfel cui a aparținut steagul, generalul a raportat superiorilor săi. Se poate presupune că stîndardul fusese trimis de către Ștefan cel Mare — sau, după moartea acestuia, de urmașii săi — la Muntele Athos, ale cărui mănăstiri domnii români le-au ocrotit întotdeauna, făcîndu-le bogate daruri. Generalul Sarail l-a trimis la Paris, iar guvernul francez a hotărît să-l predea României, informînd despre acest lucru pe ministrul Țării noastre în Franța, Al. Em. Lahovary. Prețindu-se aportul românesc la război și în temeiul prieteniei pe care Franța ne-a arătat-o întotdeauna, s-a hotărît ca predarea steagului să se desfășoare în cadrul unei adunări în cinstea României.

„Apărîndu-și țara, românii au apărât și civilizația Europei...”

Ceremonia remiterii steagului a avut loc în ziua de 28 iulie 1917. Marele amfiteatru al Sorbonei, cu pereții acoperiți de frescele lui Puvis de Chavannes*, era arhiplin (5 000 persoane, după unele aprecieri). A prezidat Paul Deschanel, președintele Camerei Deputaților, viitor președinte al Franței (1920), una din personalitățile cele mai importante ale vieții politice franceze din acea vreme, sincer prieten al României. Au fost prezenți Raymond Poincaré,

* Pictor francez (1824-1898), căsătorit cu Maria Cantacuzino (prietena lui Nicolae Bălcescu), autor al frescelor de la Sorbona și Pantheon; se oferise să picteze și marea frescă a istoriei românilor din Ateneul bucureștean, realizată, însă, abia după primul război mondial de pictorul român Costin Petrescu.

președintele de atunci al Franței, fruntași ai vieții politice și intelectuale din țara gazdă, reprezentanți ai țărilor aliate, ofițeri superiori, membri ai Academiei franceze și ai Institutului Franței, profesori universitari, scriitori, colonii române din Paris etc.

Steagul a fost adus pe estradă de către un sergent francez, înconjurat de un pluton de soldați. Trei tinere din colonia română, îmbrăcate în costume naționale, au completat garda din jurul steagului. După înțonarea imnurilor de stat ale celor două țări, solemnitatea a fost deschisă de Paul Deschanel.

„Sîntem aici pentru a arăta României dragostea noastră frățească — a spus, între altele, Paul Deschanel. România, fiică a genului latin, care timp de veacuri a fost zidul de apărare a Europei, al cărei curaj a salvat civilizația...! Toate obstacolele care au împiedicat la început intrarea României în război au cedat forței supreme: chemarea singelui, strigătul fra-

ților asupriți, glasul strămoșilor [...] Știți ce s-a întîmplat: splendidul efort al armatelor române luptînd singure contra Germaniei, Austriei, Bulgariei și Turciei!...

Cu concursul misiunii militare franceze de sub comanda generalului Berthelot, armata se reorganizează, calitățile soldatului român sînt puse în valoare [...]. Armata franceză [...] vă va remite, pentru armata română, steagul lui Ștefan cel Mare, găsit la Muntele Athos de trupele generalului Sarail [...]. În acest ceas hotărîtor al istoriei noastre și a noastre, vîd cum se înalță toată gloria noastră trecută, toată nefericirea noastră sublimă, toți eroii voștri căzuți nu numai pentru libertatea lor, ci și pentru a noastră și aclamă în armata română refăcută patria noastră strălucind de noi eroisme...”.

A vorbit apoi generalul Malletre, mare invalid din război, care a subliniat, printre altele: „Virtutea neamului, spiritul național, le gîsim în cel mai înalt grad la românii...! Acest steag al lui Ștefan cel Mare, restituit României după cîteva secole de înstrăinare, este simbolul tragediei emoționante care a fost, pînă în zilele noastre, istoria României [...] Fără ajutorare, apărîndu-și țara, românii au apărât în același timp civilizația Europei...”.

Un simbol al istoriei

Seria discursurilor a încheiat-o ministrul francez al Armamentului, Albert Thomas, care reprezenta guvernul și care tocmai se înopiasse dintr-o călătorie în care fusese inclus și frontul din Moldova, unde văzuse armata română refăcută; a avut, de asemenea, cuvînte de prețuire la adresa țărilor noastre: „Acest stîndard este simbolul victoriei, al eroismului românesc, reînviat prin veacuri cu aspirațiile seculare ale neamului nostru. Viața acestui domn Ștefan cel Mare, care timp de 47 ani a rezistat armatelor năvălitoare, nu este aere simbolul întregii admirabile istorii a României? Nu este rezumatul și imaginea tuturor luptelor poporului român împotriva năvălitorilor?”.

Sub comanda unui locotenent, un pluton de soldați francezi a dat onorul. Un ofițer român a luat în primire gloriosul drapel al lui Ștefan cel Mare.

A mulțumit pentru gestul Franței și pentru cuvintele calde la adresa României reprezentantul țărilor noastre la Paris, Al. Em. Lahovary.

Manifestația de la Sorbona a fost urmată de o mare cină, pe Champs Elysées, oferită de Comitetul franco-român și prezidată de G. Lacour-Gayet, membru al Institutului Franței, care a rostit și primul toast. „Românii de astăzi sînt cu adevărat urmașii românilor lui Ștefan cel Mare și ai lui Mihai Viteazul. Stindardul lui Ștefan, care poartă în cutele sale amintirea atîtor victorii, se află din nou în mini denne să-l poarte. Salutăm revenirea lui în mijlocul românilor ca pe un vestitor de fericire; el va vedea birușința românilor ca în veacul XV”.

M. Djuvara, ministrul României la Bruxelles, cu reședința la Paris, Belgia fiind ocupată de germani, a exprimat, de asemenea, recunoștința pentru actul Franței. Rulul imens pe care Ștefan cel Mare l-a jucat, în vremea sa, în Europa Răsăriteană, l-a definit prin cuvintele lui Edgar Quinet, marele prieten al românilor*. „Se vedeau la marginea Europei [în a doua jumătate a sec. XV—n.n.] mișcări extraordinare, dar nu se putea discerne nici voința care le dăduse naștere, nici brațul care înfăptuia aceste minuni [...], nu se cunoșteau marile suferințe eroice care a deschis calea [...]. Acum totul se explică. Vedem de ce Mahomed II, cuceritorul căruia totul îi cedase, s-a oprit, s-a retras dincolo de Dunăre, cînd după ce o trecuse. A fost oprit nu de o vedenie, ci de un braț omenesc. De același Ștefan [...] care a închis la vremea sa porțile Europei Orientale”. Au vorbit apoi vice-amiralul Fournier, generalul V. Rudeanu și poetul Jean Richepin.

Manifestările prilejuite de remiterea steagului lui Ștefan cel Mare au constituit o expresie a înaltei aprecieri de care sacrificiile, eroismul și drepturile românilor se bucurau în cercurile politice, militare și intelectuale franceze în anul primei conflagrații mondiale. Steagul marelui domn a revenit, peste secole, poporului său ca un semn de prețuire la o grea răspîntie a istoriei, îndemn viu la vrednicie, vitejie și iubire statornică de patrie.

Valeriu GHIBALDAN

(Urmare din p. 9)

guri mai mult de o sută au luat”.

Pierderile invadatorilor au fost foarte mari; unele izvoare le cifrează la 100 000 oameni. Mulți dintre comandanți au pierit în luptă; peste 4 000 oameni, 100 steaguri și toată artileria turcească au căzut în mîna moldovenilor. Resturile armatei lui Soliman au luat-o la fugă spre sud și spre vest, urmărite fără răgaz de călăreții moldoveni. Numeroși fugari au fost nimiciți sau capturați, alții s-au înecat în Dunăre și doar puțini au scăpat, reușind să treacă peste fluviu. Între ei se afla și Soliman-pașa, despre care cronicarul turc Seadeddin spune că „cu greu și-a salvat viața prin fugă”. Dezastul cîmpilor a fost complet.

„Bărbat demn de admirat...”

Strălucita birușință a moldovenilor a avut un puternic ecou în întreaga lume. Victoria obținută a renăscut speranțele în posibilitatea înlăturării pericolului otoman, care plana asupra întregii Europe. „Toată Transilvania e în sărbătoare pentru această victorie”, menționa un document de epocă redactat la Turda. Papa îi scria lui Ștefan: „Faptele tale săvîrșite pînă acum cu înțelepciune și bărbăție [...] au adus atîta faimă numelui tău, încît el este pe buzele tuturor și tu ești îndebște foarte lăudat”.

Chiar și cronicarii turci au recunoscut înfrîngerea suferită de armata lui Soliman pașa. Seadeddin scria că „a fost un teribil măcel și puțin a lipsit ca să nu fie cu toții tăiați în bucăți”. Angioloello, vistiernicul sultanului, scria, la rîndul lui: „Ștefan îi bătu și îi alungă pînă la Dunăre, unde mulți au fost omorîți și mulți oameni de frunte au fost făcuți prizonieri, mulți s-au aruncat în apă ca să scape în bărci și s-au înecat”. Chiar și mama sultanului, Mara, recu-

noștea că „niciodată armatele turcești n-au suferit un dezastru atît de mare”.

Ecoul acestei victorii a străbătut pînă în timpurile moderne. Karl Marx scria admirativ despre bătălia de la Vaslui: „Armata moldovenească (compusă din 40 000 oameni, țărani simpli, care fuseseră luați aproape direct de la plug, 5 000 de soldați unguri [secui — n.r.] și 2 000 polonezi), deși mult mai slabă decît cea turcească, a zdrobit-o complet; numai puțini turci au scăpat cu viață; au fost ucise patru pașale, au fost capturate 100 de steaguri”.

Românii au reputat victoria datorită în mare măsură superiorității moral-strategice a oastei lor, care a luptat cu vitejie, avînt și eroism pentru apărarea țării, împotriva cîmpilor. Factorul hotărîtor, care a asigurat izbînda a fost participarea întregului popor la apărarea țării amenințate. Moldovenii n-au ezitat să-și nimicească bunurile pentru a lipsi pe inamic de cele necesare traiului și au participat, cu mic, cu mare, la lupta cu arma în mînă împotriva invadatorilor. Nu trebuie uitată, de asemenea, mîiestria de strateg genial cu care Ștefan cel Mare a înmîncuncheat și dirijat energiile întregului său popor și a conceput planul militar al luptei antiotomane. Cronicarul Dlugosz avea cuvinte entuziaste despre priceperea și vitejia voievozului moldovean: „O, bărbat demn de admirat, întru nimic inferior ducilor eroici pe care atît îi admirăm, care cel dintîi dintre principii lumii a reputat în zilele noastre o victorie atît de strălucită în contra turcilor. După părerea mea, el este cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpînirea lumii și mai ales funcția de comandant și conducător contra turcilor...”

Victoria reputată acum 500 ani la Vaslui s-a înscris în istoria poporului nostru ca un act de înaltă vrednicie și curaj. Ea demonstrează că un popor, atunci cînd este hotărît să-și apere libertatea și independența, nu poate fi înfrînt, oricît de puternic ar fi invadatorul.

* Vezi Magazin istoric, nr. 4/1973.

CRĂCIUNA — CETATEA FĂRĂ APĂ

Învăluită vreme îndelungată în mister, cetatea Crăciuna a suscit interesul majorității istoricilor noștri. A contribuit la aceasta și penuria sursilor documentare. Foarte curînd după cucerirea cetății de către Ștefan cel Mare, ea a dispărut pînă și din memoria locuitorilor Moldovei. Letopisețul anonim al Moldovei arată că „în anul 6990 (1482), martie 10, a luat Ștefan Voievod cetatea de la Crăciuna și a așezat pe pîrcălabii săi, Vilcea și Ivanco”. Celelalte cronici moldovene, inclusiv cea a lui Grigore Ureche au reproduș aproape fără nici o modificare această informație. Miron Costin n-a menționat decît o „năruitură” situată mai sus de Focșani, de „care pomeneste Urechie vornicul că o chema Crăciuna”. La rîndul său, Dimitrie Cantemir a amintit că la poalele Munților Vrancei, lîngă Mănăstirea Mira*, existau „ruinele unei cetăți foarte vechi, dar n-am putut găsi nici o urmă despre munca zidirii nici despre ziditor. Locuitorii numesc astăzi acest loc Crăciuna”.

Unde se afla, deci, locul pe care fusese ridicată cetatea Crăciuna?

Balta nu era... baltă

Corpusul de documente din timpul lui Ștefan cel Mare publicat de Ioan Bogdan în 1913, cuprîndea și o scrisoare trimisă din Vaslui, la 13 iulie 1471, de voievodul moldovean lui Cazimir IV, regele Poloniei. Ștefan arăta cum Radu cel Frumos — domnul muntean — intrase în Moldova, unde ridicase chiar o cetate; în această situație, el fusese nevoit să construiască niște întărituri în fața acestuia și, pentru a slăbi fortificația rivalului său, abătuse cursul Siretului, îndepărtîndu-l de cetate. În baza acestor informații, Ioan Bogdan considera că cetatea s-ar fi aflat în apropierea Vadului Roșcăr, lîngă Siret și Putna Veche. „S-ar putea să fie Crăciuna — afirma el — care după unii era la Odobești, după alții la Mira, localități în munți, departe de Siret și fără importanță strategică”. Observația lui Bogdan, precum și precizarea din document cum că Ștefan a abătut apa Siretului de la cetatea voievodului muntean, au făcut ca majoritatea istoricilor să considere că scrisoarea se referea la Crăciuna și să propună căutarea ei undeva pe Siretul inferior.

Olgierd Gôrca, editorul Cronicii moldo-germane, consacrată domniei lui Ștefan cel Mare, bazîndu-se pe textul acestei cronici, descoperite și publicate de el la München în 1911, se îndoia și el că cetatea Crăciuna s-ar fi aflat spre munte, ci dimpotrivă, undeva „la granița cu Turcia”, deci la limita sudică a

Moldovei. Reluînd ideea localizării Crăciunei „pe Siretul inferior la hotare”, C.C. Giurescu afirma, totodată, ca și Mihail Sadoveanu în romanul Frații Ideri, că cetatea fusese construită din lemn și pămînt. În fine, în anii din urmă, C. Constantinescu-Mircești și Ion Dragomirescu, bazați exclusiv pe cercetarea unor documente de arhivă din sec. XIX care menționează o moșie cu numele Crăciuna situată pe Siretul inferior, au propus căutarea cetății cu același nume în zona acestei moșii, care se află în dreptul satului Corbu. Sugestia lor era susținută și de o serie de documente cartografice din secolul trecut și de la începutul secolului nostru. Acestea menționau în punctul respectiv (în stînga Siretului, ceva mai la est de confluența acestuia cu Buzdul) o localitate sau o baltă cu numele de Crăciuna. Era, de fapt, singurul loc din întreaga Moldovă care purta numele cetății dispărute.

Un sondaj arheologic, urmat de cercetările efectuate la punctul numit „Cetățuia” (între balta Crăciuna la nord și riul Siret la sud), au dus la descoperirea parțială a resturilor unei fortificații cu palisadă din lemn și pămînt, șanț de apărare, intrare printr-un turn de lemn și cu locuințe de tip bordei în interior. Deși urmele rămăseseră slăboare, s-a putut determina faptul că cetatea își sfîrșise existența printr-un puternic incendiu petrecut în a doua jumătate a sec. XV. Mai mult, s-a stabilit că șanțul de apărare fusese abandonat și astupat înainte de distrugerea construcției, iar balta Crăciuna nu reprezenta altceva decît... o ră-

mășidă a unui vechi canal prin care cursese odinioară apa Siretului! Sint aceste urme doveditoare ale cetății medievale Crăciuna?

Noi considerăm că da. Vestigiile găsite du la concluzia că este vorba de o fortificație tradițională din lemn și pămînt, ridicată în a doua jumătate a sec. XV, exact în locul indicat de izvoare. Cît privește actuala baltă Crăciuna, ea reprezintă urmele unui canal prin care a trecut, cu secole în urmă, apa Siretului, ceea ce confirmă, credem, precizarea lui Ștefan cel Mare că cetatea ridicată în grabă a rămas fără apă datorită schimbării cursului riului pe un nou făgaș. Numele său actual — Colacul (sau balta) Crăciuna — nu este nici el lipsit de semnificație. În fine, identificarea urmelor descoperite cu Crăciuna s-ar justifica și prin faptul că cercetările din ultimii ani au demonstrat existența, pînă tîrziu în evul mediu, a cetăților din lemn și pămînt, atît la est cît și la sud de Carpați. Ne gîndim apoi la faptul că Radu cel Frumos nu putuse „îngheba” — calificativul aporține lui N. Iorga — decît o fortificație oarecum temporară, nicicum una de piatră.

Îngăduință și înțelepciune

Știm, deci, că în 1471, Radu cel Frumos a ridicat o cetate pe un teren aparținînd Moldovei. Cum se explică, însă, atitudinea lui Ștefan cel Mare față de această fortificație, faptul că pînă la 10 martie 1482, deci timp de aproape 11 ani, voievodul moldovean nu a făcut nici o încercare de a distruge sau de a pune stăpînire pe cetatea munteană de la limita sudică a teritoriului Moldovei?

Analizînd cu atenție evenimentele, vom constata că poziția marelui domn moldovean este doar aparent surprinzătoare.

O aprofundată analiză a relațiilor moldo-muntene în intervalul de timp care ne preocupă este de natură să lămurască această atitudine. După cum se știe, prin cucerirea Chilie de către moldoveni, la 1465, a început o perioadă de relații încordate între Moldova și Muntenia. Cu toate acestea, între cele două țări române nu s-a ajuns la un conflict direct. Chiar și atunci cînd, în martie 1471, acesta a izbucnit și moldovenii au obținut victoria de la Soci, bătălia n-a avut consecințe pe plan politic. Lucrurile s-au petrecut în mod

* Vezi Magazin istoric, nr. 10/ 1973.

similar și în urma expediției muntene care a avut loc după lupta amintită și care s-a soldat cu ridicarea cetății Crăciuna de către Radu cel Frumos. Ștefan a preferat să dea acțiunea lui Radu, nu printr-o confruntare armată, ci întorcând „cu meșteșug — cum afirmă loga — cursul Siretului, luând astfel apa din șanțurile Crăciunei”. Că este așa o dovedește, mai bine decât orice, cererea pe care Ștefan a adresat-o regelui polon, ca acesta să medieze încheierea păcii cu domnul muntean. Explicația este simplă. Prin aceste acțiuni, Ștefan urmărea menținerea unui aecare echilibru în relațiile cu Muntenia, știind că o acțiune hotărâtă și energică asupra acesteia ar fi însemnat, în fapt, un conflict direct cu Imperiul otoman. Or, Ștefan, care se afla încă în plin proces de consolidare a domniei, nu era cîtusi de puțin interesat să aibă un adversar la granița de sud a Moldovei. Dimpotrivă, eforturile sale se îndreptau mai curînd spre încheierea unui sistem de alianțe antiotomane, în care sprijinul Munteniei urma să joace un rol important. Atitudinea domnului moldovean devine evidentă mai ales la sfîrșitul anului 1473, cînd procesul de consolidare a domniei fusese încheiat. Această dată marchează, de fapt, începutul acțiunii lui Ștefan de formare a unui puternic front antiotoman. În 1473 a avut loc nu numai înlocuirea pe tronul Munteniei a lui Radu cel Frumos cu un om de încredere al lui Ștefan — Laiotă Basarab — dar și sistarea plății tributului către Poartă. Prin înscăunarea lui Laiotă Basarab și, în perioada următoare, a altor domnitori* pe tronul muntean, Ștefan cel Mare începea o campanie de eforturi statonice pentru a face din Muntenia un aliat în lupta împotriva expansiunii otomane. Urmărind cu consecvență acest scop politic, Ștefan n-a avut nici un moment interesul, în acești ani (1473-1482), să cucerească Crăciuna de la niște domni aliați (în fapt niște vasali) ai lui. Din păcate însă, eforturile lui Ștefan n-au fost înecunute de succes.

După ce și ultima sa încercare (cînd în urma victoriei obținute la 8 iulie 1481 asupra lui Basarab cel

Tînr zis Tepeșu, îl înscăunează pe Vlad Călugărul) a fost la fel de infructuoasă — domnul muntean dovedindu-se înfel — Ștefan și-a schimbat atitudinea. Căutînd să-și opere granița sudică, Ștefan la în stăpînire cetatea Crăciuna, la 10 martie 1482.

În viltorea luptei antiotomane

Relativ îndelungata existență a unei cetăți din lemn și pămînt în condițiile altor mișcări de trupe, apare astfel justificată. Rămășă vreme de 11 ani în stăpînire Munteniei, Crăciuna a participat (deși informațiile sînt puține) din plin la viața politică a celor două țări române.

O primă știre despre Crăciuna se referă chiar la momentul bătăliei de la Vaslui. Astfel, dintr-un pasaj introdus de Misail Călugărul în cronica lui Grigore Ureche aflăm că după victoria de la Vaslui (1475) lui Ștefan „i-au venit veste de la staroșii de Crăciuna ce-i zic acum Putna, cum Radu vine cu oști asupra lui Ștefan vodă fără veste”. A avut Crăciuna un rol în bătălia de la Vaslui? Se afla cumva, în acea vreme, în stăpînire Moldovei? Sototim că precizarea lui Misail Călugărul nu poate exprima decît două posibilități: sau vestea primită de Ștefan provenea de la ispravnicii ținutului Putna (numiți, mai ales în veacul XVII, cînd scria Misail Călugărul și staroșii), ținut vechi moldovean, situat spre granița munteană între Putna și Milcov; sau domnul moldovean fusese înștiințat chiar de... pîrcălabii cetății muntene Crăciuna. Această din urmă interpretare n-ar părea chiar lipsită de teme. Cercetări mai noi au demonstrat că Laiotă Basarab, fostul domn al Munteniei pînă la 20 octombrie 1474, l-a ajutat pe Ștefan cu oaste în bătălia de la Vaslui. În această conjunctură, nu este exclus ca cetatea Crăciuna să fi rămas credincioasă lui Laiotă, deci unui aliat al lui Ștefan. Ca atare, oamenii săi au trimis informațiile despre care vorbește Misail Călugărul. Acest fapt pare să fie confirmat și de desfășurarea ulterioară a evenimentelor. Într-adevăr, după Vaslui, a avut loc o ciocnire între cei doi pretendenți la tronul muntean, în urma căreia Radu cel Frumos a fost înfrînt și nevoit să se refugieze în Transilvania.

O altă știre despre Crăciuna se referă la începutul anului 1481. La această dată, voievodul muntean Basarab cel Tînr — Tepeșu, se cîla la Constantinopol pentru întărirea investițiilor sale ca domn. Treburile din țară erau conduse de vornicul Cazan, care, potrivit unui document, își chemo oamenii „la cetatea Crăciuna, cît puteți mai degrabă”. Informația pare să fi ajuns curînd în Transilvania, deoarece, la 9 februarie 1481, voievodul acesteia, Ștefan Bathory I, scria brașovenilor că Tepeșu ridică o cetate aproape de granița Moldovei, la 11 martie același voievod scria și sibiienilor despre cetatea pe care o ridicau oamenii lui Tepeșu. Referitor la aceste știri, Nicolae Iorga afirma, pe bună dreptate, că Tepeșu doar a dispus „să se repare vechea cetate a Crăciunei”, deteriorată, poate, de attea lupte la cîte fusese martoră. Strădania lui Tepeșu s-a dovedit, însă, zadarnică. În primăvara anului următor, Ștefan a luat Crăciuna în stăpînire Moldovei, punînd capăt, astfel, unei situații care putea deveni primejioasă. Se pare că n-a purtat lupte pentru Crăciuna, întrucît nici izvoarele scrise, nici cercetările arheologice nu atestă nimic în acest sens. Însuși faptul că, imediat Crăciuna a primit doi pîrcălabi moldoveni lasă să se înțeleagă că fortificația era în stare de funcționare. La 13 mai 1484, este amintit „Mihul pîrcălabul de la Crăciuna”, cel de-al treilea și ultimul cunoscut.

Se pare că cetatea nu a dăinuit multă vreme, deoarece materialul arheologic descoperit aici nu permite depășirea acestei date. De altfel, evenimentele care au avut loc în vara lui 1484 și în anul următor justifică dispariția Crăciunei. După cum se știe, în 1484, turcii, ajutați de Vlad Călugărul, au asediat și cucerit Chilia și Cetatea Albă, au pătruns apoi pînă la Suceava, pîrjolind totul în cale. Invasia din anul următor, cînd turcii n-au mai atacat prin Dobrogea, ca în alte dăți, ci prin Muntenia, pare să fi însemnat sfîrșitul Crăciunei, care, prin forța lucrurilor, le stătea în cale. Urmele puternicului incendiu care i-a pus capăt în acești ani rămîn ultima mărturie a unei istorii eroice și zbruciumate.

Lucian CHIȚESCU
doctor în istorie

* Începînd cu anul 1473, Ștefan a intervenit de mai multe ori în Muntenia, sprijinînd înscăunarea mai multor domnitori (Laiotă Basarab, Vlad Tepeș, Basarab cel Tînr zis Tepeșu, Vlad Călugărul); cu excepția lui Vlad Tepeș, care a avut o două domnie foarte scurtă în 1476, toți ceilalți n-au putut rezista și au cedat în fața presionii turcești.

Populația Capitalei sprijină politica Partidului Comunist Român (septembrie 1944)

23 august 1944-6 martie 1945

PARTIDELE MUNCITOREȘTI

ÎN AVANSCEA

ISTORIEI ROMÂNEȘTI

Dr. GHEORGHE ȚUȚUI

Perioada luptei pentru consolidarea victoriei obținute în august 1944 și instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern revoluționar-democratic cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc se înscrie drept unul dintre cele mai rodnice și mai complexe momente din istoria mișcării noastre muncitorești. În răstimp de numai câteva luni, pe fondul unor ample mișcări de eliberare socială și națională, în dirze înfruntări cu burghezia și moșierimea, Partidul Comunist Român și-a afirmat pe toate planurile superioritatea față de celelalte grupări politice, a dovedit o înaltă capacitate de analiză a realităților românești și a trasat cu măiestrie linia politică care a adunat în jurul său masele principale ale poporului, a manifestat patriotism înflăcărat și internaționalism consecvent, fermitate și suplețe în atragerea la viața publică activă a celor mai largi categorii sociale.

Spre un singur țel

La început de nouă istorie românească — a cărei piatră de temelie a fost pusă de insurrecția națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944 — în viața politică a României a avut loc o aprigă confruntare între forțele revoluționare conduse de P.C.R. și grupările politice ale burgheziei. Și nu este ciuși de puțin o întimplare că în această confruntare desfășurarea evenimentelor a dat câștig de cauză partidului comunist.

P.C.R. reușise, încă din perioada anterioară, să-și afirme superioritatea pe planul concepțiilor filozofice și al acțiunilor practice, de organizare și conducere a luptei maselor muncitoare. Promotor și organizator al întregii mișcări de rezistență antifascistă și antihitleristă, partidul comunist se bucura de un prestigiu care, după eliberare, a crescut și s-a amplificat, reprezentând unul dintre elementele de bază care au dus la transformarea lui în forța conducătoare a acțiunii revoluționare a întregului popor. „**În împrejurările social-politice de după însurlecție — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — partidului nostru i-au revenit răspunderi de importanță istorică pentru evoluția destinului poporului român, pe care le-a îndeplinit cu cinste, dovedindu-se singura forță politică în stare să organizeze și să conducă lupta revoluționară a maselor.**”

O importanță decisivă a avut în această perioadă istorică — ca de altfel în întreaga istorie contemporană a României — acțiunea clasei muncitoare și a partidelor ei. În cadrul Frontului Unic Muncitoresc, realizat în aprilie 1944, P.C.R. acționa împreună cu Partidul Social-Democrat. Având concepții identice sau apropiate în multe din problemele ce se ridicau în fața forțelor revoluționare și o largă bază în rîndul unor însemnate categorii de cetățeni: muncitori, mici meseriași, funcționari și intelectuali, P. S. D. s-a situat în toată această perioadă alături de P.C.R. Apreciind aportul social-democraților la desfășurarea revoluției democrat-populare, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „**Consider necesar să su-**

blîniez contribuția adusă de acți-viștii Partidului Social-Democrat [...] care au luptat în strînsă alianță cu partidul nostru pentru instaurarea guvernului [de la 6 martie] și pentru dezvoltarea democratică socialistă a țării.” Pe bună dreptate se poate spune că instaurarea puterii populare la 6 martie 1945 a fost rodul unei acțiuni unite a tuturor forțelor revoluționare conduse de partidul comunist.

Abordînd complexa problemă a transformărilor care au fost îndeplinite în România, în lupta pentru instaurarea unei noi puteri de stat, trebuie arătat că cele două partide muncitorești — P. C. R. și P. S. D. — au fost unanime în aprecierea însemnătății și caracterului schimbărilor survenite în august 1944, ca și asupra faptului că revoluția își avea rădăcinile în realitățile românești, urmînd a fi îndeplinită în mod unitar, de către masele largi populare, fără deosebire de naționalitate, în frunte cu clasa muncitoare.

Aceste idei fundamentale se găsesc, de altfel, cuprinse în numeroase documente elaborate de P. C. R., atît în perioada anterioară insurlecției, cît și după înfruptarea ei, în lucrările unor fruntași ai partidului. Lucreți Pătrășcanu, de pildă, considera că soluțiile ce urmau a fi adoptate de partid în perioada de după doborîrea dictaturii fasciste nu puteau izvorî decît din analiza multilaterală a realităților românești, din „**totalitatea problemelor de bază ale țării, legate, la rîndul lor, cu însuși drumul de eliberare al poporului român.**”

Documentele P.C.R. — îndeosebi apelurile și chemările lansate după 23 august — cuprind precizări clare privind rolul și locul partidului în lupta întregului popor pentru transformări democratice, ca și preocuparea lui pentru soluționarea sarcinilor de perspectivă. Astfel, în **Declarația C.C. al P.C.R.** publicată în **România liberă**, din 24 august 1944, se arată că partidul comunist reprezintă „**interesele întregii colectivități românești, deopotrivă ale muncitorimii și țărănimii, ale intelectualității și ale tuturor păturilor orășenești, ale întregului popor român în lupta sa pentru cîștigarea drepturilor cetățenești și democratice.**”

La rîndul său, P.S.D. și-a definit în mod similar poziția

față de marile probleme imediate sau de perspectivă, asupra raporturilor dintre cuceririle democratice și revoluția socialistă, precum și în ceea ce privește colaborarea ulterioară cu P.C.R. în cadrul Frontului Unic. În apelul lansat la 25 august 1944, prin organul său de presă **Libertatea**, P.S.D. își afirma hotărîrea de a continua politica de front unic, pe care îl considera „**un pas hotărîtor spre unitatea organică a clasei muncitoare**”, de a lupta „**pentru completa desființare a exploatații capitaliste, pentru înapă-tuirea socialismului.**”

Poziția principală dovedită de cele două partide muncitorești, activitatea lor politico-organizatorică au avut un rol esențial în dezvoltarea luptei revoluționare din România, în antrenarea clasei muncitoare, a întregului popor la opera de consolidare și lărgire a cuceririlor democratice.

În strînsă unitate

Încă din zilele insurlecției, multă vreme cu acțiunea de reorganizare a propriei activități, P.C.R. a trecut pe scară largă la organizarea maselor, la mobilizarea amplei coaliții politice de stînga care să grupeze toate forțele interesate în dezvoltarea țării pe calea democrației și progresului social. În centrul acestei acțiuni s-a situat, firesc, clasa muncitoare — forța socială cea mai avansată, luptătoare consecventă pentru democrație și socialism.

În acest sens, încă la 1 septembrie 1944, delegații comitetelor centrale ale celor două partide au hotărît constituirea sindicatelor revoluționare unice, organizate pe baza principiilor luptei de clasă, democrației muncitorești și internaționalismului proletar. Referindu-se la importanța acestei acțiuni ziarul **Libertatea**, din 10 septembrie 1944, scria: „**Realizarea Comisiei de organizare a Mișcării Sindicale Unite din România constituie una din marile biruințe ale clasei muncitoare în actualele împrejurări.**” Articolul redacțional intitulat **Întreprinderea bază organizatorică a Sindicatelor Unite**, pu-

blicat în **Scinteia** din 24 septembrie arăta: „Nu este întâmplător că, pornind la organizarea sindicatelor, am stabilit ca bază a sindicatului întreprinderea. Dezvoltarea istorică a mișcării sindicale și a luptelor duse pentru revendicări a arătat că cele mai mari șanse de câștig există atunci când forțele tuturor sunt cuprinse în aceeași acțiune”.

Sindicatul unic revoluționar au constituit o puternică școală a unității proletare, terenul pe care colaborarea dintre P.C.R. și P.S.D. s-a dezvoltat multilateral. Prin organizarea lor, cele două partide care reprezentau clasa muncitoare, au căpătat o bază de masă pe care nici un alt partid sau grupare politică nu o puteau înfăptui. Fenomenul a fost sesizat imediat și de forțele politice din tabăra adversă. Astfel, ziarul **Dreptatea**, oficiosul național-tărănesc remarcă: „Partidele de extremă stângă [P.C.R. și P.S.D.] au, datorită apelului la sindicate, o capacitate superioară în ceea ce privește mobilizarea străzii. Este un avantaj în stilul lor de luptă [...] de a dispune la un loc și la un moment dat de mase ofensive”.

Prin sindicate s-au creat premisele necesare trecerii la o nouă fază în politica de dezvoltare a unității proletare și pe acest temelie a unei largi coaliții democratice. În acest scop, cunoscând situația reală din țară, dispozitivul forțelor social-politice, P.C.R. a elaborat un proiect de program, dat publicității la 26 septembrie 1944, care cuprindea, în esență, principalele sarcini ale desăvârșirii revoluției burghezo-democratice. Reformele cerute de popor — se arăta în program — pot fi înfăptuite „numai de un guvern care cuprinde toate forțele naționale și democratice ale țării și care se bucură de sprijinul activ al păturilor largi ale poporului român”. Ecoul strident de proiect în rîndul grupărilor democratice a fost deosebit de larg. Cinci zile după publicarea lui, P.S.D. a precizat într-o scrisoare adresată C.C. al P.C.R.: „Sîntem bucuroși să constatăm din Proiectul de platformă pe care ni l-ați trimis că punctul nostru de vedere principal este același”.

În ședința comună a comitetelor centrale ale celor două partide, de la 2 octombrie 1944,

proiectul propus de P.C.R. a fost definitivat și însoțit ca Platformă a Frontului Unic Muncitoresc. În felul acesta, colaborarea dintre P.C.R. și P.S.D. s-a ridicat pe o nouă treaptă, avînd la bază un program clar de acțiune, ce urmărea înfăptuirea unor importante reforme economice și sociale. Cîrînd și alte grupări politice au aderat la Platforma-program a Frontului Unic Muncitoresc, angajîndu-se pentru traducerea ei în viață. În actul său de adeziune, Uniunea Populară Maghiară arăta: „Noi, ungurii din România, nu ne putem despărți nici un moment soarta noastră de a fraților noștri români. Uniunea pe țară a muncitorilor unguri din România a fost și în trecut* adepta neclintită a conlucrării pașnice între cele două popoare. Ea cere acum să se strîngă și mai mult această legătură”.

F. N. D., coalizatorul forțelor democratice

Drept rezultat al acestui puternic spirit de unire a forțelor revoluționare, la 12 octombrie 1944 s-a constituit Consiliul Național al Frontului Național Democratic (F.N.D.)**, organism de colaborare a grupărilor democratice din care au făcut parte, alături de reprezentanți ai clasei muncitoare, delegați ai altor grupări reprezentînd țărînimea, păturile mijlocii orășenești, intelectualitatea, naționalitățile conlocuitoare, masele de femei și tineret etc.

Constituirea F.N.D. a grăbit procesul de destrămare a partidelor burgheze, a contribuit efectiv la izolarea acestora de mase și la cucerirea puterii de stat de către forțele democratice. Puternic încă din momentul creării sale, atît prin largă participare a maselor cît și prin dinamismul și hotărîrea cu care acționa, F.N.D. s-a dezvoltat continuu. În februarie 1945, în rîndurile sale a intrat o dizidență a P.N.Ț., iar apoi F.N.D. a încheiat o înțelegere cu gruparea burgheză condusă de Gheorghe

Tătărescu, aceste acte contribuind și ele la lărgirea bazei de masă și a sferei de influență a F.N.D., atrăgînd mereu noi categorii de cetățeni la lupta pentru transformarea revoluționară a României. În primele luni ale anului 1945, clasa muncitoare și celelalte categorii de oameni ai muncii dispuneau astfel de o alianță politică de stînga remarcabilă ca forță de masă și bine organizată. În întreaga țară erau constituite organizații ale P.C.R., iar procesul de organizare al P.S.D. se afla în plin avînt. La rîndul lor, sindicatele deveniseră o forță puternică în care activau uniți peste 700 000 muncitori și funcționari. Organizațiile de tineret și femeii se extinseseră, de asemenea, pe întreg cuprinsul țării, iar Frontul Plugarilor cuprindea aproape un milion de membri.

Pentru realizarea obiectivelor sale de instaurare a unui guvern democrat-popular și a dîncire a transformărilor revoluționare, P.C.R., celelalte forțe de stînga aveau însă de înfruntat opoziția cercurilor burgheze și moșierimii din România. Amplele manifestații populare — mitinguri și demonstrații — au constituit în această privință o principală armă de luptă, cu atît mai mult, cu cît partidele burgheze erau din ce în ce mai lipsite de suport în rîndul maselor. Totodată, trebuia subliniat că demonstrațiile și mitingurile au avut un rol deosebit în însuși procesul de conștientizare a maselor, de lămurire a lor asupra obiectivelor luptei imediate și de perspectivă. Prezența maselor în stradă, frecvența fără precedent în istoria noastră a mitingurilor și demonstrațiilor la care participau mii, sute de mii de oameni, au exercitat o puternică presiune asupra claselor exploatatoare, au slăbit autoritatea și puterea organelor de stat burgheze. După publicarea Platformei F.N.D. (26 septembrie, 1944), cînd s-a lansat chemarea pentru instaurarea unui nou guvern, care să reprezinte și să apere interesele maselor populare, în multe locuri demonstrații au trecut cu hotărîre la înfăptuirea unor prevederi ale Platformei F.N.D., au luat cu asalt prefec-

* Vezi **Magazin Istorie**, nr. 7/1974.

** Vezi **Magazin Istorie**, nr. 11/1969.

turi și primării, înlocuind vechile autorități cu elemente democratice, au trecut la exproprierea pământurilor moșiestrești.

„Nici o putere din lume nu ne va opri“

Caracteristică pentru amploarea și combativitatea acestor forme de luptă a fost marea adunare din ziua de 28 octombrie 1944 a celor peste 70 000 cetățeni ai Capitalei și demonstrația ce i-a urmat, la care au luat cuvântul reprezentanți ai P.C.R. și P.S.D., ai mișcării sindicale, Frontului Plugarilor și ai altor grupări democratice. În cuvântarea rostită cu acest prilej din partea P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu a spus: „Vrem un guvern care să dea drepturi egale tuturor cetățenilor acestei țări, care să aresteze pe toți criminalii de război, pe toți criminalii legionari și antonescieni. Și acest guvern trebuie să fie un guvern al F.N.D. Trebuie să-l impunem prin forță. Așa cum ați răspuns azi, veți răspunde și data viitoare. Dar data viitoare, dacă venim să se știe că ne vom impune altfel. Nici furtuna, nici uraganul, nici o putere din lume nu ne va opri!“.

În lupta pentru instaurarea unui guvern cu adevărat democratic, clasa muncitoare a avut un rol decisiv, contribuind nu numai la impulsivitatea tuturor forțelor democratice ale națiunii, dar și la atragerea celorlalte categorii de oameni ai muncii la forme și metode de luptă politică avansate, impunând mișcărilor de masă fermitate și combativitate revoluționară. Mitingul și demonstrația organizate la București în ultima zi a Congresului General al Sindicatelor Unite din România, desfășurate între 26-30 ianuarie 1945 — s-a transformat într-o mare manifestație publică cu participarea a peste 300 000 cetățeni. În reportajul consacrat acestui eveniment, ziarul *Scinteia* arăta: „... De la C.F.R., Malaxa, S.T.B., Vulcan, Volina, I.A.R. și alte numeroase întreprinderi [...] au venit detașamente strînse, s-au prelinș șuvoalele lungi dinspre cartiere cu coșuri și fum și s-au adunat în Piața Mihai Viteazul, desti-

nată mitingului. Străzile erau blocate de această nesfârșită scurgere de oameni și nici gerul de neînduplecat și nici orele de așteptare nu au cîlînt pe vreunul din ei“.

Între mișcările din Capitală și cele din alte centre ale țării a existat permanent o strînsă legătură. Din Capitală, de la conducerea P.C.R., a celorlalte forțe democratice din F.N.D. au pornit instrucțiunile și directivele, un mare număr de cadre și mii de muncitori care au sprijinit în întreaga țară munca politică și acțiunea de organizare a celorlalte forțe sociale, îndeosebi a maseilor țărănești. Confruntările din Capitală au avut o mare influență asupra desfășurării acțiunilor revoluționare din alte centre ale țării. Ziarul *Drum nou*, editat de organizația P.C.R. Brașov, scria la 31 octombrie 1944: „Populația Capitalei a manifestat pentru plecarea actualului guvern [prezidat de generalul Constantin Sănătescu — n.r.]. Impresionant pentru noi, care ne aflăm la mare depărtare cit de impunător trebuie să fi fost acest front al multîmil bătută de ploaie și de vînt, dezbrăcată, desculță, care cerea cu glas de tunet: Să plece guvernul! [...] Populația Capitalei ne dă exemplul. Un exemplu frumos, grăitor“.

P.C.R. celelalte forțe de stînga au folosit din plin pozițiile cucerite în diferite verigi ale aparatului de stat, împiedicînd reacțiunea să utilizeze aceste organe în scopurile ei, obținînd, cu ajutorul maselor, un șir de măsuri pe calea democratizării țării. Este semnificativ că față de august 1944 cînd partidele de stînga aveau doar doi reprezentanți în Consiliul de Miniștri, în noiembrie 1944, cînd s-a format cel de-al doilea guvern prezidat de generalul C. Sănătescu, forțele democratice compunînd F.N.D. aveau 10 reprezentanți, între care vicepreședintele Consiliului de Miniștri, șase miniștri și trei subsecretari de Stat. Deși raportate la totalitatea guvernului (alcătuit din 33 persoane) forțele democratice se aflau încă în minoritate, dar o minoritate extrem de activă, partidele muncitorești au reu-

șit, chiar în aceste condiții, să impună importante măsuri legislative: Legea privind epurarea aparatului de stat, Legea de organizare a sindicatelor și Statutul Minorităților. Prezența în guvern a patru miniștri comunisti și social-democrați a constituit în aceste condiții nucleul noii puteri de stat muncitorești-țărănești, ce avea să se instauraze la 6 martie 1945.

Aceste poziții cîștigate, munca politică desfășurată de P.C.R. în rîndurile armatei, ca și preocuparea partidului de constituire și pregătire a propriilor formațiuni de luptă înarmate, au avut un rol important în activitatea de paralizare a încercărilor burgheziei de a dezlănțui un război civil, apărînd din toate puterile interesele forțelor revoluționare. Apreciînd faptul că P.C.R. s-a orientat just, atunci cînd a acționat ferm pentru constituirea și dezvoltarea propriilor forțe militare, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Existența gărzilor patriotice — care cuprindeau în rîndurile lor peste 70 000 de oameni ai muncii înarmați — a permis forțelor democratice și revoluționare să dea o serie de acțiuni represive ale reacțiunii și să asigure dezvoltarea cu succes a luptei pentru un guvern democratic“.

Instaurarea la 6 martie 1945 a unui guvern revoluționar democratic cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc se prezintă ca o încununare strălucită a unei etape de luptă, deschisă de insurecția națională antifascistă în care P.C.R. și celelalte forțe democratice aflate în fruntea maselor populare au avut rolul decisiv. Multitudinea de forme și metode de luptă adoptate de P.C.R. în conformitate cu condițiile specifice ale dezvoltării țării, au reliefat justetea orientării politicii marxist-leniniste a partidului, au constituit o afirmare a înaltelor valențe revoluționare ale poporului român, hotărîrea maselor populare de pe întreg cuprinsul țării de a face totul pentru făurirea unei vieți noi, în cadrul unei Români libere, independente și suverane.

ANDRÉ MALRAUX ȘI AVENTURA UMANĂ A SECOLULUI XX

CRISTIAN POPIȘTEANU

Pentru a patra oară față în față cu André Malraux. De astă dată la reședința Vilmorin din sătucul Verrières-le-Buisson, situat în centura localităților ce împrejmuesc capitala franceză. Locuința — ea însăși datînd de aproape trei secole — trăiește sub semnul istoriei. Fostului ministru al Culturii, eminenței artistice din preajma generalului de Gaulle, omului care în numele umanității a înfruntat multe din furtunile veacului odată cu care s-a născut și pe care cicloanele vieții nu l-au ocolit, îi place să trăiască împresurat de istorie. O imensă reproducere după o pictură rupestră decorează una din încăperi; volumele de memorii începînd cu Chateaubriand și sfîrșind cu Malraux acoperă rafturi întregi dintr-o bibliotecă, zeci de albume artistice se găsesc în jurul nostru în acea după-amiază de 25 septembrie 1973, cînd scriitorul mi-a dăruit — cu aceeași generozitate de totdeauna — cîteva din orele sale.

Ca și alte dăți, de la primele minute a fost vizibil interesul său pentru România, admirația sa avînd de astă dată drept obiect cîntecul popular, opera lui Brîncuși, paradisul păsărilor din delta Dunării. Și, la fel ca și alte dăți, regretul său a fost mișcător pentru imposibilitatea de a ne vizita. „Trebuie să mă folosesc de fiecare clipă ce mi-a rămas pentru a lucra la *Anti-memorii*”. Acestor cuvinte spuse cu vocea întretăiată a omului căruia i s-a scurtat suflul, dar care vrea să-și domine slăbiciu-

nea inimii spre a-și împlini pînă la capăt datoria scrisului*, li s-au adăugat cele de constantă admirație pentru politica de independență a României, pentru dezvoltarea ei de viitor, pentru ascensiunea artei și culturii noastre. „Sînteți posesorii unei moșteniri spirituale și istorice fabuloase, ceea ce oferă artiștilor români de astăzi potența creatoare a unui univers de o puter-

nică inventivitate și rară vitalitate. Dar nu numai artiștilor, ci și, poate chiar mai mult, istoricilor români care mi se pare că au în față un teren de explorare formidabil. Aici, pe acest teren se pot construi adevărate «Cariatide» care să aducă istoria românească într-o viziune universală”.

Intrată, ca și în celelalte prilejuri, atît de firesc pe făgașul istoriei, conversația a urmat firul gîndurilor lui Malraux despre rolul ce revine științei istoriei în zilele noastre. Aceste gîn-

* În această iarnă Malraux este prezent în librăriile pariziene cu trei noi volume *La Tête d'obsidienne*, *Lazare*, *L'Irreel*.

duri mi-au apărut atunci, în amurgul zilei încheiate la Verrières-le-Buisson, o încununare a permanenței atracției a scriitorului către istorie. În scrierile, ca și în acțiunile acestui atît de zbrucimiat și de contradictoriu scriitor al evului nostru, care s-a aflat adesea în avanposturile luptei antifasciste, care s-a înrolat temerar sub stindardul ideilor înaintate ale epocii sale, care a plătit tribut ideologiei și politicii dominante în societatea franceză contemporană, istoria a reprezentat și reprezintă un însoțitor nedespărțit.

„Am fost întotdeauna sub o dublă dominație: a demonului Artei și al Istoriei. Arta este aceea care a statornicit întîlnirile mele cu istoria” — mi se confesează Malraux.

Trebuie să recunoaștem fertilitatea întîlnirilor sale cu istoria care au îmbogățit literatura și nu numai literatura*, cu un fior uman incandescent.

Transcriu aici cîteva crime pe din ceea ce gîndește Malraux la ora întîlnirii noastre. „M-am simțit toată viața angajat istoricește și nu pe o singură baricadă: în scris, în faptă, în reflecție. **Misiunea istoricului este — cred eu — să facă inteligibilă aventura umană și aventura umanității**”¹. Aici vocea lui Malraux a căpătat acele celebre inflexiuni patetice atît de proprii lui. „Ce altceva este istoria decît o neconținută și cutezătoare aventură a omului și a omenirii?

Datorăm lui Marx și interpretării sale istorice faptul că această aventură a devenit inteligibilă. Nu e deloc extravagantă afirmația că marxismul a revoluționat știința istorică. Așa după cum Darwin a revoluționat cu teoria speciei biologia, Marx a introdus, prin teoria luptelor

de clasă, determinismul în evaluarea istoriei. Cine mi se pare de asemenea cu adevărat important, privind înapoi la marii gînditori, este Hegel. Fără Hegel mă îndoiesc ca Marx să fi putut elabora concepțiile sale. Hegel trebuie în continuare admirat pentru că a mers la esența fenomenelor istorice. Și dacă vrem să ne păstrăm probitatea să nu uităm pe Freud, autenticul deschizător de drum (nu cel vulgarizat de epigoni) în psihoistorie și psihosociologie”.

Dialogul cu Malraux poate fi aparent derutant. Escalada ideilor se ordonează arareori după întrebările sau opiniile interlocutorului. Și dintr-o dată el revine exact cu răspunsul așteptat.

„Trăim o epocă fără precedent, în care vechile structuri istorice s-au destrămat sau se risipesc, iar cele noi, infinit mai complexe, sînt abia constituite sau pe cale de încheiere. Ideile civilizațiilor sînt asemenea organismelor vii; ele se dezvoltă după legile lor proprii, fiecare cu o structură proprie. Iată de ce consider că și adevărul istoric trebuie căutat potrivit anumitor legi. Și evident luptele de clasă, determinismul materialist și dialectic, neapărat dialectic, explică civilizațiile de pînă la noi. Istoria este desigur cel mai autentic dintre judecări. Istoria învinge însăși moartea. Am avut timp să meditez asupra acestui subiect recent cînd eram la un pas de moarte și rezultatul a fost volumul **Lazare**, în care descriu gîndurile și luptele unui om aflat într-o stare foarte gravă, aproape sfîrșit”.

Spațiul strict limitat al revistei nu-mi permite relatarea altora din spusele scriitorului. Reproduc doar gîndurile sale de viitor, de care era cu deosebire preocupat. „Sîntem la sfîrșitul unei istorii și la începutul uneia noi, a unor extraordinare transformări și prefaceri. Epoca mașinilor electronice va schimba radical înfățișarea civilizației terestre. Am curajul să spun că sînt ultimul scriitor al civilizației noastre care am trăit în

epoca Imperiului britanic și înțeleg prin aceasta o epocă apusă pentru totdeauna. Acum este mai valabil ca orînd adevărul că istoria este irepetabilă. Omenirea este în căutarea unei conștiințe planetare, singura capabilă să o apropie de ansamblul descoperirilor revoluției tehnico-științifice.

Ciberneticizarea și celelalte complicate descoperiri determină nu numai saltul calitativ față de trecut, ci și o problemă nouă a comunicării. Fără îndoială că Napoleon s-ar fi putut face înțeleș de Ramses II, dar este clar că John F. Kennedy nu ar fi fost un om inteligibil pentru Napoleon. La fel cum Voltaire nu ar fi putut pricepe nimic din limbajul lui Albert Einstein, în vreme ce, deși în dezacord filozofic total cu Sf. Augustin, patriarhul ateismului ar fi avut o limbă comună cu acesta. O comunicare care vreme de secole și chiar de milenii s-a menținut pe o linie de continuitate, acum, în epoca noastră computerizată, a fost plasată sub o semantică nouă, expresie a noii tehnici revoluționare. Totul va depinde de felul în care omenirea va deveni conștientă de nivelul atins de știință. Știința poate face totul pentru om, în afară de a-l face pe om însuși! Elementul demiurgic rămîne omul, lui îi încredințăm mai departe speranțele noastre. Și sînt convins că ceea ce este indivizibil în om și ceea ce unește umanitatea se vor păstra pentru eternitate. **Sîntem în ceasul în care trebuie să învățăm să prevenim istoria**”.

Însoțit de ultima confidență a scriitorului („al doilea volum din **Antimemoriile** va apărea în primăvara '75”), care se simte extrem de mîndru că și-a asumat responsabilitatea de a da la iveală dialogurile sale cu oamenii de stat², mi-am luat rămas bun de la André Malraux, mulțumindu-i în numele cititorilor **Magazinului Istoric**.

¹ Edificatoare în privința atitudinii sale vehemente critice, atunci cînd îmi spunea „scriitorii sînt foarte înovați scriind” prea puțin, mult prea puțin, despre marii oameni de stat, sînt paginile de prefață la volumul *Les chènes qu'on abat...*

* Eseul despre **Eliberarea Parisului** pe care André Malraux l-a încredințat **Magazinului Istoric**, nr. 7 - 8/1969 pentru numărul special consacrat jubileului de 25 ani al eliberării României de sub dominația fascistă (reluat ulterior după volumul **Grădini funebre** în revista **Secolul XX**, nr. 128/1971) ca și multe alte pagini ale sale, reprezintă proză istorică în cel mai deplin înțeles al cuvîntului.

FILE DE ISTORIE ARAUCANĂ

EUGEN POP

Pe o fișe de pământ care se întinde între Anzi și Oceanul Pacific de-a lungul a peste 4 300 kilometri — acolo unde clima își face de cap pe scara meridianelor emisferei sudice — întâlnim acea „geografie nebună”, înfățișată de scriitorul chilian Benjamin Subercaseaux într-un eseu în care competența științifică se armonizează perfect cu imaginea literară.

Există, însă, în centrul acestei regiuni chilene o zonă unde clima indică o relaxare, o împăcare a naturii cu sine însăși. Nu pentru că Anzii nu ar fi înfiorați și aici de acele năpraznice terremotos („cutremure”), care scufundă orașe, coboară sau ridică porțiuni întinse ale litoralului oceanic, ci pentru că aici, chiar și la înălțimi unde, de obicei, munții sînt niște titani pleșuvi, Anzii se fălesc cu coame de păduri dese în umbra cărora se lăfălesc ferigi uriașe, cu văi însoțite, avînd un pământ mînos, care poate da și trei recolte pe an. Aici e și împărăția falnicei araucaria — conifer ce atinge o sută de metri — și a crîngurilor de copihue, floare alb-roz, în formă de clopoțel. În zona marilor lacuri privitorului i se înfățișează un pe-

isaj cu totul neobișnuit: imaginea codrilor de arrayan — copac alintat și de om și de natură, care primăvara își spuște coroana cu o puzderie de flori albe — apare ca o ninsoare de vară.

În această zonă, care se întinde din centrul către sudul actualului stat Chile, au locuit și locuiesc indienii araucani.

În primele decenii ale secolului XVI, cînd conchistadorii spanioli și-au făcut apariția în aceste locuri, araucanii aveau o civilizație originală. Timp de trei secole cît a ținut dominația spaniolă, ei s-au împotrivit cu îndrăjire invadatorilor, fiind singurul neam de indieni care n-a fost supus cu desăvîrșire.

Pînă de curînd, istoricii, etnografil și arheologii s-au ocupat relativ foarte puțin de araucani. Poate pentru că ei n-au lăsat posterității culturi strălucite ca acelea făurite de incași în Peru, de indienii maya în America Centrală sau de azteci în Mexic. Dar cei pasionați de enigmaticele istoriei pe pămîntul american încep să cerceteze cu un interes, ce-i drept încă puțin satisfăcutor, „misterul araucan”.

La sud de Bio-Bio

După o primă expediție nereușită, în 1540, unul din comandantii trupelor conchistadorului spaniol Pizarro, Pedro de Valdivia* a izbutit să treacă Anzii încercând să supună pe localnici. Cel puțin acesta i-a fost planul. Conchistadorul a fost încurajat și de faptul că, la început, unele triburi de araucani au manifestat o ciudată lipsă de rezistență. Motivul era credința băștinașilor — nu se știe în ce fel formată — că oamenii albi cu barbă sînt nemuritori și, ca atare, și invincibili. Așa au stat lucrurile pînă cînd un șef de trib, deosebit de curajos, împreună cu un grup de războinici care-l urmau orbește, au răpus un spaniol. Grupul s-a întors în sate, provocînd **chivotea**, vacarmul de țipete cu care se anunța, de obi-

cei, inițierea pregătirilor de război. Două cuvinte — **Labali-Labali** („E muritor! E muritor”) — s-au transmis din trib în trib, anunțînd că omul alb cu barbă nu are viață veșnică și, deci, poate fi învins. La 11 septembrie 1541 — consemnează cronică — araucanii s-au năpustit asupra orașului Santiago și, în mai puțin de 11 ore, cetatea abia înfiripată a fost transformată într-o mare de flăcări.

Hotărînd să-și consolideze puterea în nord și trebuindu-se se

reîntoarce pentru un timp în Peru, Pedro de Valdivia a amînat campania împotriva araucanilor, neîndoiindu-se, însă, cîtui de puțin de succesul ei. Într-o epistolă trimisă împăratului Carol V, Valdivia — care, de altfel, s-a distins cu adevărat prin calități militare și virtuți de ctitor de orașe — a lăsat să se vadă vanitatea de care era cuprins în aprecierea viitoarelor înfruntări și a forței oamenilor cu care urma să se războiască. A recunoscut că araucanii se arată demni (îl cheamă mereu la înfruntare deschisă), dar credința lor că ar putea să reziste spaniolilor i s-a părut ridicolă. „Îi voi omori pe toți, a scris el regelui Spaniei [...]”. Și nu va trebui să rămînă nici unul, și nu le va ajunge zăpada pentru a se îngropa de vii în pămîntul de unde au ieșit. Căci pe toți îi voi afla...” a încheiat conchistadorul.

Epistola fiind trimisă, Pedro de Valdivia a trecut Fluviul Bio-Bio, începînd să pună pietrele de temelie ale unor noi așezări: Angol, Villarica, Tucapel...

„Du-te săgeată!”

O **alpaca**, blindul animal al platourilor din Munții Anzi, este sacrificată sub copacul sacru **foye**. Cel mai bătrîn șef de trib al araucanilor, Colo Colo, înmoaie virful unei săgeți în singele cald al animalului și o trimite tribului vecin. La rîndul său, căpetenia acestuia o face să-i parvină tribului celui mai apropiat. Este ritualul „du-te săgeată!”, prin care se întreprinde mobilizarea generală pentru războaiele de apărare a gliei. Săgeata cu virful mînjit de singe zboară în toate cotloanele munților, pe care araucanii îi cunosc ca în palmă. Ei nu au o conducere centralizată, iar în situațiile excepționale, care cer concentrarea forțelor, cel mai în vîrstă șef de comunitate lansează săgeata muiată în singe de alpaca. Acum invazia spaniolilor obligă la alegerea, în timpul cel mai scurt, a unui **toqui**, șef suprem pe vreme de război. Trebuie înălțurate certurile care, de obicei, însoțesc procedeul alegerii unui toqui

și, de aceea, aspiranții convin, se pare la sugestia lui Colo Colo, că sefia ostirii să fie încredințată celui care va izbuti să ducă în spinare, cît mai mult timp, un trunchi gros, pe care oameni cu putere obișnuită abia pot să-l ridice. În această competiție iese victorios Caupolican (numele lui înseamnă „dur cum e cremenea”), care poartă trunchiul „o zi întreagă și o noapte aproape întreagă”.

Alături de Caupolican apare, încă de la începutul luptelor, un tinăr indian, Lautaro, pe care istoricii chileni îl consideră „demn să figureze în rîndurile celor mai străluciți generali ai lumii”. Ivirea acestuia provoacă stupefacție printre spanioli. Căci el fusese unul din oamenii de încredere ai lui Valdivia. Cel puțin așa crezuseră spaniolii, care încercaseră să-și completeze armata cu indieni care se arătau supuși noilor rînduieli. În perioada luptelor ce aveau să urmeze, conchistadorii își vor da seama de ce dovedise Lautaro atîta străduință în cunoașterea modului de organizare și de funcționare a sistemului militar spaniol.

În ianuarie 1554, are loc o ciocnire hotărîtoare între spanioli și araucani, la Tucapel. Folosind un sistem de joncțiune a trupelor în momente hotărîtoare ale bătăliei finale, araucanii nimicesc aproape în întregime pe invadatori. Foarte puțini spanioli izbutesc să fugă, dar, ulterior, sînt și ei prinși, căci Lautaro luase măsuri pentru blocarea tuturor căilor de retragere. Nici Pedro de Valdivia nu reușește să scape, fiind ucis în lupta corp la corp cu Lautaro. Conchistadorul cade învins la picioarele araucanului „el cel care n-avea egal în luptă, învingător în mii de bătălii, el, căpitan al lui Carol V...”

Alte cronici relatează diferit moartea lui Valdivia. Adus în fața lui Caupolican și Lautaro — consemnează una din ele — Valdivia cere să i se cruțe viața, făgăduind, în schimb, retragerea spaniolilor de pe pămîntul de la sud de Bio-Bio. Într-o biografie închinată lui Lautaro, scriitorul Fernando Alegria redă, astfel, scena judecării căpeteniei spaniole: „Colo Colo prezida sfatul. Alături de el stăteau Lautaro și Caupoli-

* Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1973.

can și — strînse cerc în jurul lor — celelalte căpetenii. A început judecarea conchistadorului și, de îndată, s-a observat formarea a două tabere: cea a lui Lautaro, care cerea să fie cruțată viața lui Valdivia, și alta care era pentru pedepsa

Mindrul popor nesupus

Războiul a continuat. Araucanii au pus stăpînire pe cea mai mare parte a teritoriului locuit de ei și cîștigat de spanioli. Renunțatul bard al Conchistei, Alonso de Ercilla*, foarte sensibil la virtuțile și cultura băștinărilor, cîntă cu admirație faptele de arme ale araucanilor, „mindru popor nesupus”, care „a făcut să tremure în jurul lui pămîntul” și „n-a fost nici-din vreun rege care să poată supune acest neam”.

La 23 februarie 1554, noul comandant al corpului expediționar spaniol, Francesco de Villagra, a fost și el înfrînt, trebuind să-și abandoneze și tunurile, pe care Lautaro le-a inclus în armamentul său. Araucanul a trecut glorios la nord de Fluviul Bio-Bio și, de pe una din coline, și-a înălțat strigătul de bucurie spre norii în care, după credința locului, se întruchipă Pillan, forța împlinirii. Cu o pornire nestăvilită, Lautaro și-a încredințat zărilor faima sa: **Inche Lautaro, apumbin te pu himica** („Eu sint Lautaro, cel care i-a învins pe spanioli”).

Rapoartele căpeteniilor spaniole angajate în cucerirea teritoriilor araucane exprimă surpriza extraordinară produsă de înfrîngerile suferite, deruta și neputința de a-și explica isprăvile de arme ale indienilor ce-și zic **mapuche****. În unele rapoarte, victoriile indienilor ajung să fie atribuite unor „vrăji”, cuprinse în **arenga**, cuvînturi pe care vrăjii și conducătorii indienilor le țineau în fața ostilor înainte de bătălie.

Unul din erudiții cercetători ai istoriei araucane, Francisco A. Encina, autorul tratatului **Historia de Chile** („Istoria chiliană”), în 20 volume, analizează complexul factorilor cu totul deosebiți care au concurat la marile victorii ale indienilor.

* Alonso de Ercilla, căpitan în oastea spaniolă, și-a cucerit faima nu ca militar, ci ca autor al unor poeme, devenite celebre despre țările și popoarele Lumii Noi. Poemul **La Araucania** este închinat cuceririi de către spanioli a teritoriului chilian de azi și eroismului araucanilor — n.a.

** Denumirea de araucani a fost introdusă de spanioli care au folosit acest termen care se referea la triburile din zona Fluviului Bio-Bio — n.a.

„Ceea ce i-a șocat cel mai mult pe adversarii lor — scrie Encina — a fost energia militară desfășurată de mapuches. Începînd cu bătălia de la Tucapel, nici un spaniol n-a mai privit războiul din Araucania drept o campanie obișnuită, împotriva unor sălbatici, asemănătoare aceluia care aveau loc în **llanuras** (epreerii) sau în **seltas** (epăduri) din restul continentului. [...] Spiritul războinic al poporului araucan a dovedit o tenacitate care frizează limitele neverosimilului; nu numai că a rezistat celor mai grele încercări, dar adversitățile păreau că-l înșufleșesc în loc să-l descurajeze”.

Eroismul araucanilor a avut un rol important în luptele cu spaniolii, subliniază Encina, dar rezistența de trei veacuri la atacurile conchistadorilor se explică, în primul rînd, „prin fertilitatea gîndirii lor militare. Curajul, fără puternica imaginație militară creatoare, i-ar fi condus la un sacrificiu inutil: ar fi scurtat durata înfruntării în loc de a o prelungi. În fața noilor elemente de desfășurare a războiului — total necunoscute

te de ei — pe care le foloseau spaniolii, indienii mapuche a inventat noi arme și a conceput o nouă tactică și o nouă strategie”.

Armele tradiționale — săgeata și praștia, la care se adaugă cele numite de spanioli **boleadores** (trei frîngii cu sfere de lemn la capete, care se foloseau pentru împiedicarea și prinderea celor urmăriți) — sînt completate cu sulite și buzdugane. Lautaro îi învață pe oamenii lui cum să minuiască arcebuzele și cum să tragă cu tunurile capturate de la spanioli. Este interesant de semnalat că apariția calului, animal necunoscut de băștinii din America și care, prin imaginea

cu moartea. Lautaro și-a făcut auzit glasul, iar rațiunile expuse de el doborîteau greutate în fața majorității, cînd, deodată, s-a petrecut ceva pe cit de oribil, pe atît de rapid și, ca atare, de inevitabil. Una dintre căpetenii s-a ridicat în picioare să-și spună părerea și, în focul perorării, s-a apropiat de prizonier. Avea în mină un ciomag pe care tot îl învîrtea amenințător și, deodată, spre uluirea tuturor, înjurînd ca un turbat, l-a izbit pe conchistador cu ghioaga în cap, cu atîta ferocitate încît acesta a căzut mort pe loc. Lautaro și Caupolican s-au aruncat asupra indianului, vînd să-l pedepsească pentru fapta lui. Dar glasul lui Colo Colo i-a chemat la luciditate și au trebuit să treacă cu vederea incidentul, pentru a nu provoca o dezbinare care ar fi fost fatală pentru campania care abia începuse...”

„contopirii” lui cu omul alb, fi speriașe atât de mult pe indienii din alte regiuni ale continentului, nu produce un efect similar și asupra araucanilor. Lautaro chiar îi instruește pe cei din trupele lui de avangardă în folosirea calului. Oricine își poate imagina efectul psihologic ce-l va fi produs în timpul unei bătălii apariția lui Caulpican în fruntea oastei araucane pe superbul cal alb ce-i aparținuse lui Pedro de Valdivia.

Mai mult, araucanii încearcă, și în multe cazuri reușesc, să folosească mai bine mijloacele de luptă ale spaniolilor decât aceștia înșiși. La foarte puțin timp după ce spaniolii trec Bio-Bio, conchistadorii constată cu stupeoare că araucanii impun terenuri de luptă pe care folosirea cavaleriei devine imposibilă. În situația când nu pot ocoli înfruntarea pe teren deschis, araucanii folosesc o „armă diabolică” (cum o apreciază istoricul Góngora Marmolejo), utilizată pentru prima oară în bătălia de la Marigueno; e vorba de un fel de lasou cu care araucanii îi „înhață” pe călăreți, trăgându-i de pe cal. Indienii încep să reflecteze și asupra tacticii retragerii, bătându-se în totdeauna în apropiere de ripe

sau de povirnișuri împădurite. Ei învață să taie retragerea dușmanului după înfrângere, lăsându-i să se afunde în locuri accidentate, după care le închid drumul cu ziduri de piatră și tot felul de alte obstacole. Araucanii mai folosesc și capcane, gropi camuflate în care cad și cal și călăreț. Ei construiesc o serie de fortărețe, ca aceea de la Quiapo, amplasându-le în locuri bine alese, cu un teren deschis în față și cu fortificații naturale în flancuri.

Encina evocă pregătirile lor militare care au trebuit să învingă mii de dificultăți, generate fie de natură, fie de superstiții, ori de nevoia de a căra cu ei totul, inclusiv alimentele; armata lor se împarte în coloane pentru marșurile pe care trebuie să le facă și se concentrează în cazul bătăliilor, exact așa cum vor proceda armatele lui Napoleon 250 ani mai târziu. Una din căpeteniile spaniole, Claudio Gay, constată cu admirație, virtuțile războinice ale araucanilor și recunoaște că „lupta permanentă avea la bază tactica și vitejia acestor bărbați de neînvinș. Numărul cu adevărat notabil al războinicilor, notabil prin fapte uimitoare pare de necrezut”. Cucerit de calitățile militare ale araucanilor, deși îi erau inamici, Claudio

Gay scoate în evidență faptul că priceperea lor era cu atât mai apreciată, „cu cât dușmanii lor erau învingătorii Europei [...] Ceea ce spaniolii n-au putut face aici n-ar fi putut să facă în circumstanțe identice, nici o altă armată”. Un istoric chilian, Richardo Latcham, scrie că rezistența araucană apare „uimitoare, mai ales dacă se are în vedere că era vorba de un popor pus dintr-o dată în condiții absolut noi pentru el și că această evoluție [în timpul războaielor cu spaniolii — n.a.] n-a fost rezultatul unei experiențe îndelungate și a studierii altor metode, ci rolul unei foarte atente observări a faptelor prin prisma geniului lor intuitiv”.

Istoria consemnează zeci de bătălii crâncene, singeroase, între araucani și spanioli. Din când în când spaniolii reușesc să forțeze Bio-Bio, dar riposta araucană îi alungă mereu la nord de fluviu. În iarna anului 1558, la Quiapo, spaniolii izbuțesc să învingă oastea araucană; în 1598 araucanii se răsccoală din nou — după lupta de la Curalaba — conchistadorii sînt hărțuiți în permanență de către populațiile băștinașe de la sud de Bio-Bio.

Buenos Aires,
decembrie 1974

● Clio anunță ● Clio anunță ● Clio anun

■ „Referendum” Panait Istrati la Vouvry

Soarta și spiritul său mereu cîntător i-au purtat pașii lui Panait Istrati și în Elveția.

Venind din Franța, în anii ce au urmat primului război mondial, Istrati se stabilește în comuna Vouvry din cantonul Valais, unde speră să-și cîștige existența în condiții ceva mai omenești. Este angajat ca muncitor agricol la concernul chimico-farmaceutic Ciba-Geigy. Cîrînd devine tractorist. Locuitorii comunei îl „adoptează” cu simpatie, chiar cu dragoste. În fața unui pahar de „fendant” sau a celebrului rachiu de pere (williamine), scriitorul proleat le povestește despre ororile războiului, le vorbește în cuvinte înflăcărâte despre revoluția din Rusia. Este deseori întrebat și despre meșteșugurile natale, despre oamenii din România. Istrati le povestește cu mult har istorii din care mai târziu multe vor alcătui subiectele scrierilor sale.

Se împrietenește repede cu compozitorul Arthur Pachel, originar din Vouvry și locuiesc un timp în aceeași casă. Flacăra pasiunii lor pentru arta umanistă este întrefîinată și de vecinătatea unei stele de primă mîrire — Romain Rolland, care vine adesea la Villeneuve, la numai cîteva kilometri de Vouvry. După spusele „bătrînilor” din comună, cei trei se întâlneau și discuteau, deseori pînă seara tîrziu.

Dar Istrati nu va rămîne multă vreme la Vouvry, unde prezența îi este semnalată doar între anii 1918-1920. Destinul său zbuciumat îl va chema spre alte orizonturi și spre consacrare.

Locuitorii comunei care astăzi numără peste 2 000 suflete, îi vor păstra însă o vie și fidelă amintire. Chiar și tractorul pe care a lucrat Istrati este păstrat cu venerație. Scrierile lui Istrati figurează la loc de cinste în bi-

blioteca Centrului școlar din Vouvry. În urmă cu cîteva ani, locuitorii de aici au hotărît să dea numele scriitorului romîn unei piețe din apropierea casei în care Istrati a trăit. Au fost aproape o duzină de alte nume de candidați la această onoare. Referendumul a transal-o în favoarea ilustrului nostru compatriot. Documentele asupra acestui gest semnificativ alau mîdruire în arhiva primăriei și mi-au fost puse cu multă amabilitate la îndemîna de primarul comunei.

Pe unul din pereții fațadei primăriei a fost fixată o placă memorială Arthur Pachel. Acum cîteva săptămîni o altă placă memorială a fost consacrată lui Panait Istrati și fixată pe fațada aceleiași primării din Vouvry. La peste o jumătate de veac, cei doi prieteni se găsesc din nou împreună.

Ana IORDACHE

Berna, decembrie 1974

În ziua de duminică, 9 ianuarie 1905, Piața Palatului de Iarnă din Petersburg a fost locul unui masacru de o amploare rar întâlnită în istoria marilor manifestații populare din epoca modernă. O masă compactă de peste 100 000 oameni (muncitorii veniseră însoțiți de copii și neveste) a fost întâmpinată de rufalele batalioanelor de represiune ale țarului. S-a tras în plin și, pe caldarîmul pieții, dominată de impunătoarea statuie a țarului Alexandru I, au rămas cadavrele a peste 1 000 oameni, bărbați, femei și copii; alți 5 000 dintre cei prezenți au fost răniți. Această scenă, redată în numeroase documente de epocă, a exprimat cu tragică elocvență criza fără leșire a regimului autocrat țarist, prăpastia dintre acest regim și poporul rus.

24 ianuarie 1905 :
MUNCITORII ROMÂNI —
SOLIDARI CU PROLETARIATUL RUS

NICOLAE COPOIU

Manifestația de la 9 ianuarie 1905 s-a înscris în șirul viroaselor ridicări la luptă ale maselor muncitorești din Rusia acelei perioade. Alături de detașamentele cele mai înaintate ale proletariatului, aflate sub influența bolșevicilor, au luat parte și alte zeci de mii de muncitori, cu o conștiință de clasă abia în formare, care mai credeau că îmbunătățirea situației lor va veni de la țar. Iată pentru ce a fost posibil ca această grandioasă ieșire a maselor în stradă să se desfășoare sub forma unei procesiuni quasi religioase, având în fruntea ei un preot, „Popa Gapon”, dovedit mai târziu a fi fost în serviciul Ohranei (poliției secrete). Manifestanții își propuneau să înmîneze o petiție, prin care suveranul era implorat, în termeni respectuoși, să facă ceva pentru înlăturarea mizeriei și greutăților vieții în care trăiau masele de muncitori. Dar, sub influența unor muncitori organizați, petiția cuprindea și o serie de revendicări ale partidului clasei muncitoare: 8 ore de muncă, amnistie politică, libertatea politică, dreptul la luptă împotriva exploatareii capitaliste ș.a. Ea se încheia cu aceste cuvinte: „Am ajuns la capătul răbdării. Pentru unii a sosit clipa îngrozitoare când preferăm să murim decât să continuăm a îndura chinuri insuportabile [...] Pentru noi nu există decât două căi: spre libertate și fericire, ori spre moarte...”.

Evenimentele din Petersburg au zguduit opinia publică de pretutindeni. În forme diferite, de la țară la țară, aceasta și-a exprimat protestul împotriva „băii de sînge” din Piața Palatului de Iarnă. În România, masele de oameni ai muncii și-au manifestat cu vigoare indignarea față de barbariile țariste. Forța cea mai importantă ce a dat glas protestului românesc a fost clasa muncitoare, care, înțelegînd sensul evenimentelor din „Duminica sîngeră” de la Petersburg, a văzut în ele începutul unei mari revoluții.

O revoluție așteptată

Cine citește documentele mișcării muncitorești și socialiste din România de la sfr-

șitul secolului trecut poate remarca ușor un fapt caracteristic: o foarte bogată și exactă informație asupra mișcării revoluționare din Rusia. Cu toate că această mișcare se afla în adîncă ilegalitate, socialiștii din țara noastră cunoșteau și popularizau prin presa lor date și fapte semnificative din activitatea revoluționarilor ruși.

Cel puțin două motive explică interesul deosebit al mișcării noastre muncitorești și socialiste pentru luptele revoluționare din Rusia. Este vorba, în primul rînd, de legătura directă pe care o aveau unii militanți români cu revoluționarii ruși, datorită trecerii acestora prin țara noastră ca refugiați politici. Aceștia găseau în România nu numai ospitalitatea tradițională a poporului, ci și oameni dornici și interesați să-i sprijine în acțiunea lor de a combate a regimului autocrat. În al doilea rînd, socialiștii români nutreau o vie dorință și încredere într-o iminentă revoluție în imperiul țarist, sub loviturile căreia să se prăbușească cel mai reacționar regim social-politic din Europa.

Popa Gapon și prefectul Poliției din Petersburg în timpul evenimentelor din 9 ianuarie 1905

„Vă puteți imagina — scria Constantin Dobrogeanu-Gherea lui Plehanov*, referindu-se la luptele muncitorimii ruse desfășurate la mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut — impresia pe care au produs-o grevele rusești asupra socialiștilor români, în general, și asupra mea, în special”. Presa noastră muncitorească, îndeosebi cotidianul **Lumea nouă** au relatat pe larg, în mai multe articole, lupta muncitorimii ruse, exprimîndu-și admirația și încrederea în succesul ei. Încă în 1895, ziarul amintit, comentînd, sub titlul **Revoluția în Rusia**, demonstrațiile de stradă ale muncitorilor și studenților din Petersburg, care au avut loc în acea perioadă, conchidea că acestea reprezentau un „semn rău pentru guvern”. Un an mai târziu, în decembrie 1896, trăgînd o serie de concluzii pe marginea mișcării revoluționare din această țară, **Lumea nouă** scria: „Aceste demonstrații care se repetă neconținut [...] ne arată că țarismul se clatină [...] Simptomele se înmulțesc din ce în ce și în întunericul aproape de nepătruns al colosului de la nord se țese o revoluție al cărei rezultat va fi zdrobirea desăvîrșită a țarismului”.

Presă socialistă a sesizat faptul că, încă de la sfîrșitul veacului trecut, mișcarea revoluționară rusă nu mai aparținea doar unor intelectuali, ci **proletariatului**: „În Rusia o clasă proletară, mii și mii de muncitori s-au luminat și au ajuns să-și cunoască și puterea și menirea istorică de a dezrobi Rusia”.

Cu prilejul relatărilor despre grevele muncitorilor ruși din 1896, în ziarul **Lumea nouă** din 8 decembrie 1896 a apărut numele primei organizații de luptă creată de V.I. Lenin, în 1895, la Petersburg: **Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare****. „Marea grevă a țesăto-

* Gheorghe Valentinovici Plehanov (1856-1918), revoluționar și teoretician marxist rus. Prin lucrările sale (*Socialismul și lupta politică*, *Divergențele noastre* ș.a.) a netezit drumul pentru victoria marxismului în Rusia. Contribuții importante în problemele materialismului istoric, inclusiv în aceea a rolului maselor și al personalităților în istorie. Autor a numeroase lucrări de estetică (*Scrieri fără adresă*, *Artă și viață socială*) — m.r.

** Vezi și *Magazin istoric*, nr. 3/1970.

JOS DESPOTIZMUL!!

AL. ADE-
ROMÂN

PROTESTARE ÎMPOTRIVA MASACRELOR DIN RUSIA

Administrația: Strada Lascar Catargi No. 21

Editura Cercului „România Muncitoare”

Singurele fapte petrecute în Rusia să caracterizeze o revoluție politică și socială. Mișcarea a putut fi înabulită în orice moment, așa a fost însă amânarea unei furtive cerșeri de dezamăgi în cadrul ei, zgudulind din temelii puterile imperiului, va răsturna un regim și va transforma o societate.

proletariat, să dezvoltat într-însul conștiința de clasă și acum îl aruncă în luptă aprinsă pentru desființarea deosebirilor de clasă.

Încercările revoluționarilor ruși de a determina un puternic curent revoluționar s'au izbucnit acum de un mare neam de revoluționari industriali.

democrat și și a asimilat tonurile parțiale similare din străinătate.

Socialismul găsește de astă dată un teren prielnic de dezvoltare. Numerosul proletariat îl furnizează soldați devotați, care îl răspund și-l fac să fie o forță de temut. Nu chiar guvernul, prin ne-

rilor a fost pregătită prin manifeste și apeluri iscalite «Societatea pentru apărarea intereselor populației muncitoare din Rusia». Într-un articol, apărut în același ziar intitulat **Muncitorii ruși** a fost reprodus „prețiosul document al fraților noștri ruși”, un manifest lansat de „Societatea pentru lupta de dezrobire a clasei muncitoare” în ziua de 27 iunie (9 iulie) 1896 în legătură cu greva țesătorilor din Petersburg.

În 1902, gazeta socialistă **România muncitoare** a publicat un articol sub semnătura lui Iosif Nădejde-Armașu, în care, analizându-se frământările sociale din imperiul țarist, se sublinia: „Steagul roșu al revoluției filifile din nou în Rusia [...] Despotismul nu mai poate ține în frâu noile forțe care se dezvoltă în sinul societății. El va fi sfârșit și razele libertății vor lue și în întunecatului Imperiului rus”.

Se vede, din cele arătate mai sus, că socialiștii români au dovedit o clarviziune deosebită în înțelegerea fenomenelor revoluționare din Rusia, în privința noilor forțe care se aflau în fruntea avântului revoluționar al maselor asuprite. Ei au evidențiat faptul, corespunzător realității, că proletariatul reprezenta forța socială cea mai dinamică, cea mai influentă în revoluție, chiar într-o țară mai înapoiată din punct de vedere al dezvoltării economice. Era o anticipare pe care militanții români o susțineau cu energie împotriva teoriei „plantei exotice”, conform căreia socialismul nu avea șanse de afirmare în țările cu o clasă muncitoare mai puțin dezvoltată

numerică decât în țările occidentale. Iată pentru ce socialiștii de la noi au fost printre cei dintâi în lume care au salutat izbucnirea revoluției din Rusia în anul 1905, văzând în aceasta, în primul rând, o expresie a puterii proletariatului rus.

Jos despotismul!

Aceasta a fost lozincă fundamentală a clasei muncitoare din România la vestea masacrului din Rusia de la Petersburg. Ea a căpătat o largă difuzare în rândurile maselor, în conștiința publică din țara noastră, îndeosebi prin istorica adunare din Sala Băilor Eforiei, la puțin timp după „Duminica singeroasă” și prin tipărirea în ziua de 27 ianuarie a gazetei intitulată **Jos despotismul!**

Adunarea de protest a fost convocată pentru ziua de luni 24 ianuarie, printr-un manifest lansat de Cercul socialist „România muncitoare”. Pentru a spori semnificația adunării a fost aleasă o zi care amintea tradițiile de luptă pentru unire și libertate ale poporului român.

Manifestul era o adevărată filipică împotriva crimelor țariste: „un fior de groază a străbătut lumea de la un capăt la altul, la auzul cumplitelor atrocități din țara cnutului. Poporul a fost masacrat. Muncitorimea care cerea dreptul ei la viață a fost hoțeste măcelărită de slugile tiraniei rusești! Singele a curs sîroaie și mobile de cadavre au căzut sub gloanțele și săbiile

despotismului [...] Iată de ce pretutindeni răsună astăzi strigătul: Jos țarismul!”.

Documentul exprima, de asemenea, protestul „împotriva arestării elitei intelectuale ruse”, în frunte cu Maxim Gorki și chema, în încheiere, la o întrunire publică „pentru a da o mare mare întindere protestului”. Reprodus integral de ziarul **Adevărul** și **Dimineața**, al căror director era Constantin Mille, manifestul a avut un ecou puternic în rândul muncitorilor bucureșteni.

Temindu-se de amploarea pe care o lua acțiunea de solidaritate a muncitorimii române, autoritățile burgheze s-au grăbit să închidă sala. „Numeroase companii de jandarmi, vinători și infanteriști, scria ziarul **Adevărul**, au fost aduse și înghesuie prin ganguri în jurul Băilor Eforiei”.

Cu o jumătate de oră înainte de deschiderea întrunirii, în timp ce „un public imens venea grupuri, grupuri”, s-au produs mai multe incidente, deoarece polițiștii, poștați la intrarea în sală, nu lăsa pe muncitori să pătrundă. Sub presiunea masei demonstranților, la fața locului a sosit prefectul Poliției Capitalei, care a trebuit să dispună deschiderea sălii. Erau prezenți peste 1 500 muncitori. În fața lor au apărut membri ai Cercului socialist „România muncitoare”, în frunte cu I.C. Frimu. Au luat cuvîntul Al. Georgescu, V. Anagnoste, Valerian Prescurea și I.C. Frimu. Toți vorbitorii s-au referit la cauzele revoluției în Rusia, arătînd că „proletariatul industrial, creat în urma industrializării țării, a ajuns la

maturitate politică [și] voiește să iasă de sub tutela despotismului" (V. Agnoston).

I.C. Frimu, evocând evenimente din imperiul țarist a arătat, totodată, perspectivele dezvoltării mișcării muncitorești din România. „Și la noi țara se industrializează pe zi ce trece și proletariatul crește mereu”. Protestind contra ororilor din Rusia, Frimu a sfârșit, după cum se relata în gazeta **Jos despotismul**, „cu o perorație înflăcărată care e salutată cu tunete de aplauze”. La sfârșitul întrunirii, cei prezenți au adoptat următoarea moțiune:

„Cetățenii întruniți în sala Băilor Eforiei în urma apelului Cercului socialist **„România muncitoare”**, în scopul de a protesta în contra urgiei dezlănțuite de guvernul rus împotriva poporului, vestejesc cu indignare sălbăticiile celui mai tiran și mai criminal dintre guverne.

Vestejesc încercarea mișelească de a înăbuși în sânge legitimele aspirații spre libertate ale celui mai apăsat dintre popoare. Condamnă regimul despotice care caută a ține încătușată conștiința unui neam întreg.

Salută cu dragoste pe bravi luptători care își jertfesc viața pentru libertatea poporului; salută cu entuziasm elita intelectuală rusă care va merge să ispășească în pusturile Siberiei crima de a-și fi iubit prea mult neamul;

Încurajează și îmbărbătează pe toți muncitorii socialiști de a lupta cu energie pînă ce țarismul se va prăbuși și razele libertății

vor luci și în întunecatul Imperiului rus. Unesc glasul lor cu al întregii lumi civilizate pentru a striga: Jos țarismul despotice!“

La trei zile după întrunire, în paginile gazetei lor, socialiștii români dădeau o apreciere, ratificată de istorie, acestei întruniri, socotind-o „o zi măreață în istoria socialismului românesc”.

Muncitorii au încercat să organizeze, în continuare, o manifestație în fața Legației ruse din București, dar poliția i-a împiedicat.

Gazeta **Jos despotismul!**, tipărită la trei zile după întrunire de Cercul socialist „România muncitoare” avea subtitlul **Protestare împotriva masacrelor din Rusia**. Apărută într-un „număr unic”, după cum se preciza pe antet, gazeta a cuprins, în cele opt pagini, articole deosebit de elocvente pentru poziția socialiștilor români față de declanșarea revoluției în Rusia și pentru problemele care se puneau în fața mișcării muncitorești din țara noastră în acel moment. „Sîngeroasele fapte petrecute în Rusia — se spunea în editorial — au caracterul unei revoluțiuni politice și sociale. Mișcarea a putut fi înăbușită în sânge pentru moment, ea a fost însă anunțătoarea unei furtuni care se va dezlănțui în curînd și, zguduind din temelii puternicul imperiu, va răsturna un regim și va transforma o societate”. Relevînd faptul că izbucnirea revoluției rusești a fost salutată cu

entuziasm de proletariatul din multe țări ale lumii, editorialul arăta că „muncitorimea română se unește cu proletariatul internațional pentru a-și afirma solidaritatea cu cei ce luptă”. Într-o serie de alte articole (**O lecție, Tinerimea și revoluția, Țarul pacificator** ș.a.) se făceau ample considerații asupra dezvoltării mișcării revoluționare din Rusia, se exprima solidaritatea de clasă, frățescă, a proletariatului și a intelectualității progresiste din România cu lupta revoluționarilor ruși. În legătură cu atitudinea intelectualității române, gazeta a reproduș telegrama de protest trimisă țarului de președintele sindicatului zia-riștilor români, Al. Ciurcu.

Au fost publicate, de asemenea, documentele întrunirii de la 24 ianuarie: apelul Cercului socialist „România muncitoare”, cuvîntările rostite și moțiunea adoptată la sfârșitul întrunirii, cît și materiale cu caracter literar: poezia lui Vasile Alecsandri **Pohod na Sibir** și cunoscuta poemă a lui Gorki **Cîntecul albatrosului**.

Socialiștii români își vor exprima solidaritatea cu eroica luptă a proletariatului rus și în perioada următoare, cînd marii răsculați de pe cuirasatul **POTEMKIN** își vor găsi adăpost pe pămîntul ospitalier al României, înconjurați de simpatia și admirația clasei noastre muncitoare.

În împlinirea celei de-a XXX-a aniversări a zilei Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România, Ministerul Apărării Naționale și Academia de Științe Sociale și Politice au organizat în Capitală, în zilele de 15 și 16 octombrie, o amplă sesiune științifică consacrată temei Armata Republicii Socialiste România — tradiții și contemporaneitate, la care au susținut comunicări: general de armată Ion Ioniță, prof: universitar dr. George Macovescu, general-colonel Ion Coman, general-colonel Vasile Ionel, general-colonel Ion Gheorghe, general-locotenent Constantin Oprea, general-locotenent Ion Șuța, general-maior dr. Constantin Olteanu, general-maior Constantin Antip, doctor în istorie Gheorghe Zaharia, prof. dr. docent Mihai Berza, ș.a. În deschiderea și încheierea lucrărilor acestei manifestări științifice a luat cuvîntul prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu.

— 150 —

PROTOCOLES

des
Conférences tenues à Paris
du 22 mai au 19 août 1858.

PROTŌCLE Nr. I.
Séance du 22 mai 1858.

Présents:
Les plénipotentiaires:
de l'Autriche,
de la France,
de la Grande-Bretagne,
de la Prusse,
de la Russie,
de la Sardaigne,
de la Turquie.

— 151 —

PROTOCOALELE

konferințelor ținute la Paris
de la 22 mai la 19 August 1858.

PROTOKOL Nr. I.

Ședința de la 22 Mai 1858.

Prez.:
Mleninotengii:
al Austriei,
al Franței,
al Marii-Britanii,
al Rusiei,
al Sardiniei,
al Turciei.

— 160 —

les plénipotentiaires adhérent
à cet avis avec empresse-
ment.

La discussion étant ou-
verte sur le rapport de la
commission, M. le comte Wa-
lewski rappelle qu'il avait
déjà eu l'honneur d'exposer
au Congrès de Paris les mo-
tifs qui, aux yeux du gou-
vernement français, militent
en faveur de la réunion des
deux principautés de Mol-
davie et de Valachie en un
seul Etat. Les faits ont prou-
vé qu'il ne se trompait pas

— 161 —

feringel. Avenea se nău-
mește de toți plenipoten-
țiarii ca grabie.

Discuția fiind deschisă a-
supra raportului comisiei, D.
komitele Walewski observă
că a avut onoarea să expună
mai înainte kongresului de
la Paris motivele care în
ochii guvernului Francez, ar-
mănesc în fauarea unirii a-
mărilor năruvinate a Moldaviei
și a Balakiei într-un sin-
gar stat. Faptele s-au do-
vedit că nu se nămucă în-

11

UNIREA PRINCIPATELOR în dezbaterea CONFERINȚEI DE LA PARIS mai-august 1858

La 24 ianuarie 1859, prin alegerea lui Al. Ioan Cuza ca domnitor în Muntenia, după ce la 5 ianuarie fusese desemnat domn al Moldovei, s-a făcut un pas hotărât spre realizarea statului național-unitar român. Evenimentul istoric de acum 116 ani a fost rezultatul firesc al evoluției societății românești, al luptei poporului nostru pentru unitate și independență națională. Acest act „dorit de veacuri de toți românii” a fost împlinit prin voința poporului român într-o conjunctură internațională favorabilă.

Revoluția de la 1848 — deși înfrântă prin intervenția militară a reacțiunii externe — a ridicat dorința de unire a românilor la rangul de necesitate istorică. Exprimând cu claritate acest obiectiv fundamental al luptei poporului nostru, N. Bălcescu scria: „Dacă naționalitatea este suflul unui popor [...] unitatea națională este chezașa libertății lui...” Și dacă ea nu putuse fi realizată de „volevozi noștri cei mari cu vitejia lor”, care „pentru dinsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră”, sosise ceasul ca „poporul armat și întărit de un principiu” să o realizeze.

Frontașii pașoptiști emigrați în diferite centre ale Europei au desfășurat o amplă campanie politică și de propagandă pentru a introduce problema Principatelor Române în conștiința opiniei publice europene. Ei au adresat memoriile diferiților suverani și demnitari din Occident, au publicat articole în presă și broșuri, solicitând sprijin pentru rezolvarea problemei principatelor. Personalități marcante ale vieții publice și culturale europene — Jules Michelet, Edgar Quinet, N.G. Cernișevski, N.A. Dobroliubov, J. Ublin, Saint Marc-Girardin, Thibault Lefebvre, J.A. Vaillant, P. Bataillard, Leon Plé, Marco Antonio Canini, Vegezzi Russeca ș.a. — s-au apropiat și au susținut cu căldură revendicările românilor.

Toate acestea, dar mai ales starea revoluționară ce domnea în Muntenia și Moldova, au făcut ca problema principatelor să se impună atenției generale. Ea devenise atât de acută, încât a fost luată în discuție în timpul tratativelor de pace de la Viena (primăvara lui 1855) și cu prilejul Congresului de la Paris din 1856, care punea capăt războiului Crimeii (1853-1855).

În timpul lucrărilor Congresului de la Paris, reprezentantul Franței — contele Walewski, și cel al Rusiei — Orlov, au sprijinit, din diferite motive, dorința românilor de a se uni într-un singur stat. Favorabil s-au manifestat și reprezentanții Prusiei și Sardiniei, ai căror țări și popoare se aflau angajate în același proces de unificare națională. Anglia, pentru moment, n-a ridicat nici un

fel de obiecții, dar apoi s-a alăturat Austriei și Turciei, care se opuneau din toate puterile unirii Munteniei cu Moldova. Lucrările congresului au reliefat cu pregnanță faptul că interesele marilor imperii prevaleau și acestea le dictau în ultimă instanță pozițiile pro sau antiunioniste.

Din cauza divergențelor, congresul n-a putut adopta hotărâri definitive referitoare la statutul principatelor. Înscriserea problemei Unirii între preocupările congresului a constituit însă o afirmare internațională revelatorie a cauzei celei mari a românilor. Întrucât puterile antiunioniste afirmaseră că moldovenii și muntenii nu voiau să se unească într-un singur stat, congresul a hotărât ca poporul român să fie consultat în privința Unirii. Aceasta urma a se face prin întrunirea Divanurilor ad-hoc, formate din reprezentanți ai tuturor claselor sociale. Prevederile Convenției de la 1856 (articolele 22, 23, 24, 25, 26 și 27) lăsau principatele în continuare sub suzeranitatea Porții, dar le puneau totodată sub garanția colectivă a celor șapte puteri. O comisie specială formată din reprezentanții acestora, urma să fie trimisă la București spre a cerceta situația din Principatele Române. Pe baza constatărilor proprii și a hotărârilor celor două Divanuri ad-hoc, comisia trebuia să formuleze propuneri privind viitoarea organizare politico-administrativă a principatelor. Propunerile urmau a fi supuse discuției puterilor garante, pentru ca acestea să elaboreze un statut de organizare a Principatelor Române.

Problema Unirii a ajuns — la mai puțin de un deceniu de la revoluția pașoptistă — în centrul vieții politice a principatelor, iar soarta ei depindea hotărâtor de acțiunea energică a poporului. Luptind împotriva tuturor urzelilor reacțiunii interne și externe*, care se opuneau mersului înainte al societății românești, masele populare, forțele progresiste și-au impus voința.

În ziua de 10/22 mai 1858, reprezentanții puterilor garante — Franța, Rusia, Anglia, Prusia, Austria, Turcia și Sardinia — s-au întrunit la Paris în cadrul unei conferințe spre a lua în dezbatere raportul comisiei cu privire la situația principatelor. Spre a facilita lucrările conferinței și a da o bază discuțiilor, în ședința din 5 iunie, reprezentantul Franței a supus atenției celorlalți participanți un proiect de document, care a fost dezbătut în cadrul mai multor ședințe. În timpul dezbaterilor — caracterizate adesea prin luări de poziții divergente — s-au stabilit, în principiu, liniile generale ale noului organizări a Principatelor Române. Spre a se ușura concretizarea acestor principii generale într-un document final, care să întrunească sufragiile tuturor participanților, în ședința din 3 iulie 1858, plenipotențiarul Franței a fost rugat „să binevoiască a se însărcina cu redacția unui proiect de convenție întemeiată pe bazele hotărâte”. Documentul redactat de Walewski a fost adus la cunoștință celorlalți plenipotențieri în ședința din 9 august, proiectul de convenție fiind însoțit și de un proiect de lege electorală.

Ambele documente au fost dezbătute, punct cu punct, în cadrul a cinci ședințe (din 10, 12, 14, 16 și 19 august), textele lor suferind modificări, uneori nu numai ca redactare, ci și în esența prevederilor lor. În final, conferința a adoptat o Convenție privind statutul internațional și organizarea internă a Munteniei și Moldovei, document care reflecta compromisul intervenit între cele șapte puteri de-a lungul negocierilor.

Astfel, deși cele două Divanuri ad-hoc se pronunțaseră ferm pentru Unire, Convenția stabilea doar unirea lor nominală sub titulatura de Principatele Unite ale Moldovei și Munteniei, fiecare rămânând cu domn, guvern și adunare legiuitoare proprii; deși li se recunoștea deplină autonomie, ele rămăneau în continuare sub suzeranitatea Porții, căreia îi plăteau tribut, cele șapte puteri acordându-le garanția lor colectivă. Convenția era însoțită de stipulații electorale care dădeau drept de vot unui număr foarte restrâns de cetățeni. Problema centrală a principatelor — unirea lor într-un singur stat — rămânea însă principal nerezolvată.

Documentul adoptat cuprindea și o serie de prevederi vizând problemele organizării administrative menite a ușura procesul de apropiere între cele două principate. Astfel, se stabilea înființarea unei Comisii centrale la Focșani, cu sarcina de a alcătui legile de interes comun, se crea o Curte de Justiție și Casație unică; armatele unite sub un singur drapel erau puse sub comanda unui singur șef, numit alternativ de cei doi domnitori. Alte prevederi reprezentau un sprijin pe calea dezvoltării capitaliste a Principatelor Unite: desființarea privilegiilor și a monopolurilor feudale, stabilirea responsabilității ministeriale și, mai ales, declararea muntenilor și a moldovenilor egali în fața legilor, putând ocupa funcții publice în oricare din principate.

Convenția stabilită la Paris a devenit legea fundamentală a principatelor, rămânând în vigoare până în 1864.

La sfârșitul anului 1858, lupta poporului român pentru unire a cunoscut momente de mare intensitate. Forțele unioniste din țară au interpretat prevederile Convenției în lumina intereselor fundamentale ale poporului român și, prin dubla alegere a lui Cuza, și-au exprimat într-un mod demn, profund patriotic și novator, voința lor fermă de unire.

În paginile care urmează publicăm primele șapte protocoale ale Conferinței de la Paris (ședințele din 22 și 26 mai, 5, 10, 14 și 19 iunie și, respectiv, 3 iulie) — relevante pentru poziția participanților față de Unire. Textul este reprodus după ediția bilingvă (franceză și română), apărută în 1859 la București, în Tipografia C.A. Rosetti, cu următorul titlu: Convenția încheiată la Paris la 19 august 1858 între Franța, Austria, Marea Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia și Turcia atîngătoare de reorganizarea Principatelor-Unite a Moldaviei și a Valahiei, urmată de protocoalele celor 19 ședințe ținute spre acest sfîrșit. Cu unele mici intervenții cerute de înălțurarea inconsecvențelor cu care au fost scrîși unii termeni, la transcrierea textului am păstrat particularitățile stilistice și ortografice ale ediției românești de atunci. Pentru unele cuvinte ieșite din uz, la sfîrșitul protocoalelor publicăm notele explicative.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1969; 3/1970; 6/1971; 1 și 5/1973.

Conferințelor ținute la Paris de la
22 mai la 19 august 1858.

Sedinta de la 22 mai 1858

Fată
Plenipotențiariei:

Austriei, Franței, Marii Britanii,
Prusiei, Rusiei, Sardiniei, Turciei*.

Imputernicirii Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei, Rusiei, Sardiniei și Turciei se adunară în Conferință potrivit art. 25 al Tratatului încheiat la Paris între curțile lor la 30 martie 1856, spre a holdări stipulările convenției prevăzută prin zisul articol.

Fuad-paşa, urmînd plenipotenţiarilor Turciei, înfăţişează imputernicirea sa care se găseşte de bună.

Comitele¹ Walewski propune și plenipotențiarilor hotărâre ca se va păstra un secret absolut asupra lucrărilor Conferinței. Comitele Walewski citește articolul Tratatului de la 30 martie 1856 și protocolacele atîtîndoare Prințului de Carlsburg, care au fost prezentate Conferinței, zice în care, împrejurîrîi, Congresul a hotărît a consulta dorințele populațiilor moldo-valahie, aducînd aminte că comisia trimisă în Principate a fost însărcinată a cerceta starea acestor provincii și a propune bazele viitoarelor administrații; că misiunea ei este de a aduce la cunoștința conferinței, în urma căreia un hăttîrîș² al Sultanelui va hotărî cu desăvîrșire organizarea lor.

După aceasta, comitele Walewski înfățișează raportul comisiei elaborat la București potrivit dispozițiilor art. 23 al Tratatului de la 30 martie; Conferința hotărăște a lua îndată cunoștință de dînsul și se citește.

Comitele Walewski face băgarea de seamă că comisia s-a fost înclinată însărinărea ce i-a fost încredințată cu o silință luminată și demnă de laudă; el propune să se facă în protocol mențiune de mulțumirea Conferinței. Această se primește de toți plenipotențiarilor cu grabire.

Discuția fiind deschisă asupra raportului comisiei, comitele Walewski observă că a avut onoare a expune mai înainte Congresului de la Paris motivele care în ochii guvernului Franței vorbesc în favorul unirii ambelor principate a Moldaviei și a Valahiei într-un singur stat. Faptele au dovedit că nu se-șetase înfățișând pe moldo-valahi ca dorind în unanimitate a forma în viitor un singur principat.

Lucrările Divanurilor, consemnate în raportul comisiei puterilor semnătore, nu pot lăsa asupra acestui punct nici o îndoială.

Comitele Walewski adaogă că un studiu temeinic a chestiei făcut la fața locului de agenții Franței, a întărit pe guvernul împăratului** în con-

* Cele șapte state erau reprezentate astfel: *Austria* — baronul Josef Alexander Hubner, ambasador; *Franta* — contele Alexandre de Lewski, ministrul Afacerilor Externe; *Italia* — *Britania* — contele Henry Richard Cowley, ambasador; *Prusia* — contele Maximilian Frederic Karl Franz Hatzfeldt, ministru; *Rusia* — contele Pavel Dmitrievici Kiseleff, ambasador; *Sardinia* — marchizul Salvador de Villamarina, ministru; *Turcia* — Mehmet Fuad-pasa, ministru Afacerilor Externe — *n.r.*

•• Napoleon III.

ringerea sa că corbinarea³ ce ar atinge mai bine scopul propus și foloșind o corespundere desăvârșită cu dorințele populației, ar fi unirea Moldaviei și a Valahiei într-un singur principat guvernat de un prinț străin. Această combinare încă n-ar fi într-un-nimic împotriva stipulărilor Tratatului căci n-ar avea deloc de scop, precum s-a părut a se crede, de a sustrage Principatele din suzeranitatea Porții otomane.

Comitele Walewski dezvoltă temeiurile pe care reazamă Franța atît în interesul Principatelor cit și în interesul Imperiului otoman, opiniunea expusă prin mijlocirea intîiului edu plenipotențiar la Congresul de la Paris.

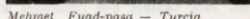
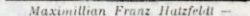
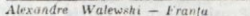
Asupra părerii exprimate de plenipotențiarul Marii Britanii, că ar fi cu cale a auzi mai înainte pe reprezentanții Curții suzerane și ai puterilor limitrofe, care au un interes mai mare în chestiunea de frontieră, a căreia rezoluție, Fuad-pașa declară că Poarta dorește a sustine imunitățile dobândite de Principale și a asigura prosperitatea lor; că poate, ca toți aliații săi, prosperitatea moldo-valahilor; dar că nu este în măsură să ia în considerare mijlocul cel mai bun de a dobândi acest rezultat; că Poarta este și va rămâne încredințată că, spre a ajunge la acest scop, nu se poate face nimic mai bun decât a păstra ambele Principate în starea lor actuală, în scopul de a îmbunătăți prin dezvoltarea instituțiilor în fință, care se potrivește atât cu tradițiile cât și cu moravurile și cu adevăratele interese ale țării; că, înțelegând pe aceste considerări, Poarta este de părere că este în interesul opiniei ce înfățișă plenipotențiarul al Turciei a exprimat în sinul Congresului.

Baronul Hübner aduce aminte opinia pronunțată de inițial impulsionicilor austrieci în Congres. Guvernul său nu și-a schimbat opinia ce aruse atunci în această chestie. Unirea ar putea să deșelepe speranțe care ar amenința principii acestor țări! Imperiului otoman și cel al Rusiei pînă la vederea că se pot afla o lăcuță considerate prin puteri suzerane, care rămase neschimbate. Pe de altă parte, baronul Hübner n-ar putea să preiaască Unirea lor; Principalelor ca o măsură folositoare lor; guvernul său, care este în poziție a urma și a prefiu cu scumpătate simfonia publică în aceste lucruri încercăm să le facem cunoscuți, dar, din cauza îndoi că Ditanurile ar fi experimentat cu credință dorințele populațiilor, careia li trebuiește ordinul și stabilitatea. După părerea lui, unirea n-ar fi decît tzorul unei agitări permanente. „Prin aceste motive, zice Austria, interesată la menținerea înstabilității între țările limitrofe de teritoriul său, care are în vedere și interesele sale, altele combinări mai potrivite cu starea lucrurilor, care ar fi proprii a asigura prosperitatea Principalelor”.

Comitele Kiseleff zice că Dănuș-
rile au fost chemate spre a exprima
dorințele populațiilor și că și-au im-
plinit această însărcinare pronunțân-
du-se mai în unanimitate în favoarea
Unirii Principatelor sub un prinț
străin; îl crede că aceste dorințe sînt
înțelepte și legitime și socotește realiza-
rea lor trebură însoțită spre a asigura
ritularea prosperității a moldo-valahilor.
Adaugă că aceasta a fost mai
înainte opinia lui, precum o dovedește
Regulamentul Organic, că este și acum
și că guvernul său va fi gata a vota
pentru Unire dacă va fi primită de
Conferință.

Lordul Cowley, susținând opinia manifestată de împăternicitul Austriei, arată cum guvernul său, după o temeinică cercetare a chestiei și după ascultarea puterii suzerane, a găsit

Reprezentanții celor șapte puteri europene la Conferința de la Paris din 1858:

că Unirea n-ar răspunde scopului ce și-a propus Congresul. El recunoaște însă, fără a cerea prea de aproape chipul în care s-au constituit Dicuanurile, că este sigur că populațiile s-au ardat favorabile pentru unire și crede că, prin asimilarea instituțiilor administrative, s-ar putea combina o sistem care ar corespunde cu dorințele Principatelor și ar păzi tot de-o dată drepturile legitime ale puterii suverane; o sistemă, asupra căreia toți se vor putea învoi, dacă, precum este încredințat, toți sînt însușiți de spiritul împăciurilor care a făcut ca puterile să se înțeleagă asupra altor chestii nu mai puțin însemnate.

Comitele Hatfield crede că unanimitatea cu care s-au pronunțat Dicuanurile nu lasă nici o îndoielă că au fost organele credincioase ale populațiilor, pronunțându-se în favorul unirii. Plenipotențiul Prusiei este de părere că, pînă a nu dezbate chestia unirii, s-ar cuveni a cerea pînă unde se întind drepturile respective ale Turciei și ale Principatelor.

Marchizul de Villamarina zice că cercetarea făcută în Principate n-a putut decît să confirme opinia care cel dintîi împuneric al Sardiniei a susținut la Congres, și că guvernul său, judecînd totdeauna unirea folositoare acestor provincii și potriedit dorințelor lor, este dispus a da deplină sa aprobare; însă mai înainte de toate, scopul unirii este a înlesni o apropiere între deosebitele apături.

Plenipotențiul Franței constată că, deși opiniile sînt diferite, nu poate fi îndoielă că toate puterile doresc a se găsi pe un tărîm unde se pot înțîni; că nici una dintr-insele nu poate voi a impune celorlalte opinia sa, că ar fi chiar foarte grea, în mîcar în prima poziție particulară excepțională, a proceda prin calea majorității de aceea, speră că mulțimiua simfămintului general de împăcînire ce o însușește, Conferința va izbuti a înțelega o înțelegere bazată pe concesiuni mutuale și reciproce și de natură, precum a arlat-o împunericul Marti Britaniei, a mulțimiui, înclîi va fi cu putință toate interesele.

Conferința hotărîse că în viitoarea sa sesiună va încerca a găsi o formulare care, pe cît va fi cu putință, să învoiască toate opiniile.

Urmează subscrierile.

Protocolul nr. II

Sesiună din 26 mai 1858

Protocolul sesiunii precedente este citit și adoptat.

Plenipotențiarii schimbă între dînșii ideile lor asupra bazei generale pe care s-ar cuveni să se vîitoare organizări a Principatelor, combinîndu-le, pe cît se va putea, cu opiniile Curților lor respective; dezbateră este urmînd în sesiună viitoare.

Urmează subscrierile.

Protocolul nr. III

Sesiună din 5 iunie 1858.

Protocolul sesiunii precedente este citit și aprobat.

Conferința reîncepe dezbateră asupra direcției ce se cuvine a da lucrărilor sale.

Plenipotențiul Turciei reînnoiește asigurarea că va cerea, cu scopul de a înclîi un acord, orice propunere ce s-ar împăciui cu drepturi ce nu pot fi puse în dezbate.

Plenipotențiul Austriei expune că Tratatul de la 30 martie a tras din-naime mersul ce Conferința trebuie să urmeze: „Art. 23 zice că cere

ca statutele în ființă să se revizuiască: astfel dar, prin revizuirea Regulamentelor Organice, ce sînt statutele în vigoare trebuie să procedă Conferința”.

Plenipotențiul Franței arată că Regulamentele Organice au fost stabilite pentru o stare de lucruri locmai pentru care este vorba a se modifica; că ele au fost pregătite cu scop de a menține întreaga despărțire a Principatelor a căror unire era atunci păsătorită pentru un moment mai pîncois; că s-ar căuta în deșert a înclîi o chestie ce domnește atît de mult lucrarea de organizare, înclîi Conferința nu va putea face un pas fără a fi rezolvat-o mai înainte; aceea, adică ce privește raporturile Principatelor între dînsele; fi-vor reunite sau rămînea-vor despărțite? Spre a înclîi Conferinței înădrînarea ei, comitele Walewski depune un document* ce conține oarecare baze ce vor putea servi de temă dezbaterilor sale și cere ca acest document să fie anexat protocolului. Face băgare de seamă că aceste baze nu răspund cu deplinătate manierii de a vedea a Franței și că ele nu sînt, prin urmare, expresive; că au fost combinate într-un fel de a da rezoluțiilor Conferinței un punct de plecare pus într-o distanță de-o potried a părerilor opuse, spre a provoca o înțelegere între toate partidele* contranclante.

Plenipotențiul Austriei face băgare de seamă că modul de procedare care a propus nu va opri de a se lua în considerare propunerile ce plenipotențiarii ar putea judeca cuincios de a face pe cînd Conferința s-ar ocupa cu revizuirea statulelor organice, consulfînd tot de-o dată raportul comisiei europene. Cît despre argumentul înclîi de către plenipotențiul Franței spre a combate propunerile, comitul Hübner zice că Tratatul nu vorbește de unirea Principatelor că, prin urmare, s-ar putea prea bine înocă Tratatul contra unirii, dacă nu se poate înocă unirea contra Tratatului.

Împunericul Marti Britaniei zice că guvernul său, fără a consulta pe acela al Austriei, a ajuns locmai la aceeași conchidere, adică: că Tratatul de la 1856 prescrie modul de a proceda. În adever, Tratatul de la 1856 declară că „legile și statutele astăzi în vigoare vor fi revizuite”. Instrucțiunile guvernului său îi prescrie, în consecință, a adopta ca ordin de dezbateră cercetarea Regulamentelor Organice. Aceasta este, după păreră lui, punctul de plecare arlat de către însuși Tratatul, de la care n-ar trebui membrii să se depărteze. Recunoscînd dar ca desăvîrșire bunele intenții ale împunericului Franței care, fără îndoielă, a voit să înlesnească lucrările plenipotențiarilor supunîndu-le drept dîi să conducă a un document propriu*, după dezbateră, la împăcarea opiniilor osebite, plenipotențiul Marti Britaniei crede de a sa datorie a sustine cererea împunericului Austriei, ca discusia să se deschidă asupra legilor organice astăzi în vigoare în Principate.

Plenipotențiul Rusiei zice că art. 23 al Tratatului de la Paris se complecătește prin art. 25, ce stipulează că comisia va lua în considerare dorințele Dicuanurilor, că obiectul întîii al acestor dorințe este reunirea ambelor Principate, că prin urmare aceasta e cea dintîi chestie care trebuie să fi hotărîdă. El crede dar că ar trebui să se primească propunerea împunericului

* În volumul din care reproducem aceste protocoale, documentul respectiv este tipărit într-o anexă sub titlul Privilegiului și imunității ale Principatelor.

tului Franței, rezereîndu-și însă toată libertatea de apături atîngătoare¹² de deosebitele puncturi arlate în documentul după de comitele Walewski.

Baronul Hübner zice că termenul său nu se opune de loc a se lua în considerare dorințele populațiilor, dar crede că voturile Dicuanurilor ad-hoc nu sînt exacte expresii a acestor dorințe.

Plenipotențiul Franței aduce aminte că raportul comisiei începe cu a înclîi înaintea conferinței dorințele politice exprimate de către Dicuanuri, alcl este de adeverat, că constituie o chestie ce nu se poate depărta fără a se rădăci în niște amănunturi pe care n-ar fi cu putință a le coordona mai înainte de a se fi înclîes asupra raporturilor care au a existat între cele două principate. „În acea prevedere și cu intenție de a apropia toate părțile zice, am spus Conferinței proiectul asupra căruia cer să se deschidă dezbateră”.

Plenipotențiul Prusiei se găsește autorizat a discuta propunerea plenipotențiarului Franței. Dar fiindcă oricum această dezbateră nu poate avea loc în sesiună de astăzi, după declarațiile făcute pînă astăzi și fiindcă plenipotențiarul Austriei și al Rusiei, pomenit articlul 23 și 25 al Tratatului, au adus chestia pe tărîmul unei interpretări ce s-ar putea da stipulărilor Tratatului, comitele de Hatfield dorește a refera la Curtea sa. Cum Prusia a înclîes totdeauna și înainte de toate să rămînd credincioasă stipulărilor Tratatului de la Paris, comitul Hatfield ar voi a se lumina mai bine asupra interpretărilor articloilor Tratatului.

Comitele Kiseleff crede că punctul în dezbateră a fost hotărîd de către Conferință în întîia ei sesiună; aduce aminte că în acea adunare fiecare împuneric, exprimîndu-și păreră sa asupra chestiei de principiu, a recunoscut înclîi că ar fi dorit să se poată înclîe prin mijlocul unei tranzații și, de aici, conchide că ar trebui să primească dezbateră pe niște baze care au mai cu seamă de scop de a împăca toate opiniile.

Baronul Hübner crede că nu se cuvine a înocă ale angajamente decît acele ce rezultă din Tratatul de la Paris; deci, fiindcă art. 23 al acestui tratat arlată modul și obiectul lucrării de revizie, înclîi înclîi Conferinței care, după păreră lui nu poate proceda într-altfel.

Comitele Walewski răspunde că înădrînarea Conferinței este de a constitua organizarea Principatelor și nu de a reviza numai Regulamentele Organice; că, cît despre modul de a proceda, trebuie să fie practic, ca să se poată conduce a o dezbateră el care a dorit îndestul că, urmînd cl propus de către plenipotențiul Austriei, Conferința ar înclîi niște greutăți din care n-ar putea ieși, fiindcă în tot minutul s-ar vedea poartă de trebuință de a hotărî natura raporturilor Principatelor între cl. Comitele Cowley observă că documentul după de plenipotențiarul Franței pare a implica un fel de unire și că acest punct de căpetenie n-ar fi preiudecat în nici un chip dacă s-ar adopta modul de revizie al Regulamentelor Organice. Totuși, el recunoaște că, în acest din urmă caz, Conferința ar fi adusă mai înclîi a hotărî caracterul relațiilor care ar trebui să existe între Principate.

Plenipotențiul Sardiniei declară că Curtea sa o gîndit totdeauna și gîndește înclîi și astăzi că părăsierea unirii politice a ambelor principate sub un prinț străin face anevoie și mai peste putință înădrînarea împusă Confe-

rinței de a constitui o organizare care ar putea chezașul prosperitatea acestor două provincii; dar că, din momentul cînd unirea absolută trebuie a fi pînă, guvernul său, spre a da dovadă de spiritul de împăcitură care-l însușește, este gata a se răla la oricare alt proiect aînd de scop a apăra („sauvegarder”) principiul unitii și a împăciturii, pe cît va fi cu putință, drepturile Porții și interesele populațiilor române; este dar dispus a primi (adhérer) propunerea ce comitele Walewski a supus Conferinței, și tot d-odată exprimă dorința să se dea acestei propuneri o dezvoltare potrivită cu ideea guvernului său, care ar voi să vadă înzestrate cele două Principate cu niște instituții proprii a asigura stabilitatea; ceea ce pe lîngă aceasta ar fi conform dorințelor ce ele au exprimat într-un chip atât de solemn și unanim. Euad-pasa nu vede nici o greșală a proceda prin revizuirea Regulamentelor Organice; el susține că punctul de plecare al lucrărilor Conferinței trebuie să fie menținerea despărțirii acestor două Principate, dar admite că s-ar putea primi cercetarea oricărei baze, ce ar fi întemeiată pe acea înțelegere (donnée).

Comitele Walewski face băgare de seamă, că bazele cuprinse în documentul ce a depus, corespund întrucîtva ideile plenipotențiarului Turciei. De aceea și crede că trebuie să aducă aminte că acest proiect nu trebuie a fi privit decît ca o tranșacție la care guvernul său s-a învoi a-și da asenti-mentul, pînăîndu-și încredințarea că, în interesul bineînțeles al Turciei, precum și în acela al Principatelor, organizarea preferabilă ar fi aceea întemeiată pe unire cu un prinț străin. Pe lîngă aceasta, comitele Walewski își rezervă toată libertatea opiniei la întîmplarea cînd Conferința n-ar primi tranșacția ale cărei baze principale a propus.

Plenipotențiarul Marii Britanii și al Prusiei, vînd a consulta Curțile lor respective, pînă a nu-și exprima părerea lor desdubtîrită, Conferința amîna urmarea dezbaterii a o altă sesiună. Urmează subscrierile.

* Alci, și în alte locuri din text, versiunea românească a epocii reproduce, pentru un surplus de precizie, cuvîntul sau expresia corespunzătoare în franceză, limba din care s-a făcut traducerea.

Protocolul nr. IV

Sesiunea de la 10 iunie 1858

Protocolul precedentei sesiuni este citit și aprobat.

Plenipotențiarul Marii Britanii și al Prusiei sînt invitați a exprima părerea lor asupra propunerilor făcute în sesiunea precedentă de către plenipotențiarul Austriei și Franței.

Plenipotențiarul Marii Britanii zice că a referat la Curtea sa și că a primit ordinul a declara că guvernul Reginei, cu toate că privește revizuirea Regulamentelor Organice, astfel cum o arată Tratatul de la 1856 ca cel mai bun mod a proceda, nu se împotrivește însă a primi ca Conferința, dacă majoritatea o preferă, să intre în dezbateri asupra documentului depus de plenipotențiarul Franței; dar comitele Cowley își rezervă a reveni asupra dispozițiilor legiurii organice, de cite ori se va părea de trebuință.

Plenipotențiarul Prusiei exprimă opinia că, potrivit articolelor 23, 24 și 25 ale Tratatului de la Paris, Regulamentele Organice și raportul Comitei europene, care constată, între altele, dorințele exprimate de către Divanuri, alcătuisec un întreg care este astfel supus cercetării Conferinței. În toate părțile acestui întreg se găsesc oarecare puncturi generale a căror cercetare prealabilă trebuie să aibă o înțeles asupra hotărîrilor armatei ale Conferinței. Nimic nu se opune, după părerea plenipotențiarului Prusiei, ca Conferința să cerceteze și să discute un proiect, ce unul din membrii săi va judeca de cuvință a-l supune la apăsare¹¹ sa, și arîndu puncturile principale de care ar avea a se ocupa mai înainte, astfel precum o propune comitele Walewski. Cît despre dînsul, comitele Hatzfeld este gata a intra îndată în dezbateri asupra proiectului înfățișat de plenipotențiarul Franței.

Plenipotențiarul Rusiei persistă în opinia ce a exprimat în sesiunea precedentă.

Plenipotențiarul Sardiniei zice că a fost invitat, prin noi instrucții, a menține conglisurarea¹² ce dele la propunerea plenipotențiarului Franței, precum și observațiile ce a scotit de trebuință a înfățișa Conferinței.

Plenipotențiarul Turciei declară că Poarta este de părere că adoptînd modul care ar consta¹³ a revizui Regulamentele Organice ca o procedură ardată (indiqué) prin Tratat nu s-ar

putea exclude examenul bazelor cuprinse în documentul depus de către plenipotențiarul Franței; că prin urmare, se supune la ceea ce va hotărî Conferința.

Plenipotențiarul Austriei scoate că calea ce a propus a se alege ar fi fost cea mai potrivită cu Tratatul de la Paris și prin urmare cea mai proprie a înțeles a înțelegere. Cu toate acestea, lîund în considerare apla că proiectul de care este vorba, cu toate că nu este expresia absolută a ideilor guvernului francez, a fost înfățișat de către plenipotențiarul Franței ca baza deliberării și că a fost primit la dezbatere de către plenipotențiarul puterii suzerane și de către ceilalți membri ai Conferinței, baronul Hübner, în acest spirit de împăcitură care însușește pe guvernul său, nu refuză, cît pentru dînsul, a se asocia la cercetarea acestei piese. Dar trebuie să facă băgare de seamă că împăcitură¹⁴ sa la o dezbatere, al cărei obiect este fi acesti coment, nu presupune („n'implique pas) adesea¹⁵ sa la dispozițiile¹⁶ ce cuprinde, și-și rezervă încă a combate unele din ele.

Conferința hotărîre a trece la cercetarea bazelor propuse de către plenipotențiarul Franței; dar rămînd înțeles că conglisurarea ce vor putea da plenipotențiarul la fiecare din aceste baze, în timpul dezbaterii, nu a ajunge desdubtîrită decît după ce se vor fi înțeles asupra întregului acestei lucrări.

Comitele Walewski face băgare de seamă că, după glăsurarea Tratatului, Conferința e chemată a încheia o Convenție și că se va proceda la organizarea Principatelor prin mijlocul unui hațiseri, potrivit stipulărilor acestei Convenții, că bazele generale ce a pus în considerare Conferinței trebuiesc, prin urmare, dacă vor fi adoptate, să primească, cînd momentul va fi soțit, a pregăti textul Convenției, dezvoltarea proprie spre a le asigura aplicarea; că Conferința va avea atunci a hotărî dacă voiește a proceda ea însăși la acea redacție sau dacă se cuvine să o încredințeze unei comitei.

Înfișur paragraf al bazelor generale este pus în dezbateri și adoptat precum urmează:

„Privilegiurile și imunitățile Principatelor. Potrivit stipulărilor care constituie autonomia lor, regulînd raporturile lor cu Sublima Poartă și care mai multe hațiseri, anume¹⁷ acela de la 1834, le-au consacrat, potrivit și cu articolele 22 și 26 ai Trata-

(Continuare în p. 33)

PLANȘELE NOASTRE

① ④ Glorioasa istorie a Romei este ilustrată de o artă strălucită. Reproduserile noastre înfățișează imagini care au împodobit edificiile orașului Pompei: 1) portret de fată; 4) pigmei la vinătoare. După albumul *La peinture romaine* („Pictura romană”), Ed. Skira (Final de tragedie: Agrippina cea Tină, p. 48)

② ③ Cunoscutul pictor francez Marc Chagall și-a imaginat astfel apariția curcubeului după revărsarea apelor. Reproduseră după un volum apărut în Ed. Fernand Mourlot, Paris 1927 (Unde, cînd și cum s-a produs „potopul biblic”? Legendă a adevăr științific, p. 45)

UNIAREA PRINCIPATELOR ÎN DEZBATAREA CONFERINȚEI DE LA PARIS

(Urmare din p. 32)

tului încheiat la Paris la 30 martie 1856, Principatele Valahiei și Moldaviei vor urma a se bucura, sub garanția colectivă a puterilor contractante, de privilegiile și imunitățile de care se bucură".

Comitele Walewski citește al doilea paragraf, astfel alcătuit:
„Principatele Moldaviei și Valahiei vor fi constituate sub denumirea de **Provincii** sau **Principate Unite**".

Plenipotențiarul Austriei nu poate primi (acquiescer) la această denumire.

Plenipotențiarul Marii Britanii o va primi (y adhérea), dacă organizarea definită care se va holdri va justifica această denumire. Oricum el ar prefera cuvântul **Principate** la acela de **Provincii** și propune a se adăuga după cuvintele **Principatele Unite**, cuvintele următoare: **ale Moldaviei și Valahiei**.

Plenipotențiarul Franței, Prusiei, Rusiei și Sardiniei se învoiesc cu denumirea **Principate Unite** și n-au nici o obiecție a adăuga, precum l-a propus plenipotențiarul Marii Britanii, cuvintele **Moldaviei și Valahiei**.

Plenipotențiarul Rusiei declară că va primi așa denumire dacă, precum speră, va izbîni a se învoi cu toți plenipotențiarii, asupra tuturor celorlalte puncte.

Al treilea paragraf este adoptat cu cuvintele următoare: „**Suzeranitatea Sultanaului**. Cele două Principate rămîn sub suzeranitatea M.S. Sultanaului".

După propunerea plenipotențiarului Rusiei este înțeles că Convenția va cuprinde o definiție precisă a situațiilor respective a Curții suzerane, a Principatelor și a Puterilor garante. Comitele Kisseff își rezervă a înfișași mai pe urmele își observă amănunțit (detaillées) asupra acestui subiect.

Conferința trece la cercetarea paragrafului al treilea* și hotărăște că puterea executivă va fi exercisată în fiecare provincie de un **ospodar**¹² ales de Principate și primind investitura de la Sultanz.

Plenipotențiarul Marii Britanii propune ca **ospodarii** să fie aleși cu **moștenire**¹³; Conferința amînd la o altă sesiune a hotărî dacă nominalizarea¹⁴ trebuie să se facă pe viață sau cu dreptul de moștenire.

Fiindcă nu se va putea proceda la alegerea **ospodarilor** mai înainte de a fi pusă în vigoare noua organizare, Conferința scootește ca cei dintîi **ospodari** trebuiesc a fi numiți printr-un alt mod. Ea își rezervă a se pronunța mai pe urmă asupra acestui mod, precum și asupra dăruirii puterilor acestor dintîi **ospodari**.

Urmează subscrierile.

Protocolul nr. V

Sedința de la 14 iunie 1858

Protocolul sesiunii trecute se citește și se adoptă.

Conferința pune în deliberare paragraful următor:

„Comitetul Central și Adunările Naționale. Puterea legislativă va fi exercisată de două adunări avîndu-și sederea la București și la Iași, și de un **Comitet Central** compus de 9 membri moldavi și de 6 membri valahi, aleși

de către ambele Adunări și din sinul lor".

Plenipotențiarul Austriei primește principatul de două Adunări provinciale, dar nu poate adera la constituirea unui **Comitet Central** comun ambelor Principate.

Plenipotențiarul Franței, Prusiei, Rusiei, Sardiniei și Turciei primesc în principiu, prin deosebite motive, crearea unui corp comun ambelor principate, dacă se vor putea înțelege pe urmă asupra compunerii și asupra atribuțiilor acestui corp comun. Scoatesc că aceste atribuții trebuie a fi combinate într-un spirit de conservare și într-un chip astfel încît să nu poată rezulta nici o împiedicare oarecare asupra atribuțiilor puterii executivă în ambele Principate.

Conferința va dezbate, în următoarea sa adunare, compunerea și atribuțiile corpului comun al Moldaviei și Valahiei.

Urmează subscrierile.

Protocolul nr. VI

Sedința de la 19 iunie 1858

Protocolul sesiunii precedente este citit și adoptat.

Conferința cercetează chestiile atingătoare la puterea legislativă. Ea hotărăște:

„Că va fi în fiecare Principat cîte o adunare electivă:

„Că mitropolitul și episcopii diocesanți¹⁵ vor avea de drept, ca și pînd acum, a face parte din adunare;

Că se va proceda la alcătuirea unei legi electorale, întemeiată pe proprietatea forțată (teritorială)".

Plenipotențiarul Franței, Marii Britanii, Prusiei, Rusiei, Sardiniei și Turciei primesc:

„Că corpul comun al ambelor Principate ar trebui să fie compus din 16 membri, 8 moldavi și 8 munteni, din care 4 aleși de fiecare **ospodar** dintre membrii Adunării sau dintre persoanele care vor fi împline înalte funcții în țară și 4 de fiecare adunare luată din sinul ei; corpul comun va trebui să-și aibă locul sesiunii la Focșani".

Urmează subscrierile.

Protocolul nr. VII

Sedința de la 3 iulie 1858

Protocolul sesiunii precedente este citit și adoptat.

După deliberare, Conferința convine de cele următoare:

„Legea organică e pusă sub privegherea (sauvegance) corpului comun.

Corpul comun pregădește legile de interes general, comune ambelor Principate și supune aceste legi, prin mijlocirea **ospodarilor** deliberărilor Adunărilor.

Ospodarii din partea lor vor putea să înfișeze corpului comun orice propuneri vor socoti folositoare a se preface în proiecte de legi comune ambelor Principate.

Se scoatesc de legi de un interes general toate acelea care privesc unitatea legislativă, unirea duanară¹⁶, poștala, monetară, telegrafică și toate materiile de folos public comune ambelor Principate.

Corpul comun va avea cu deosebire a se ocupa în înțelegere cu **ospodarii** și cu adunările de alcătuirea conducerii

civile, criminale, de comerț și de procedură.

Corpul comun va sugera **ospodarilor** îmbunătățirile ce ar fi a se introduce în deosebite ramuri ale administrației comune, făcîndu-le cunoscute abuzurile care ar părea de folos a reforma.

La întîmplare, cînd s-ar manifesta o diferență de opinie între adunările ambelor principate atîngătoare de legi de un interes comun, **ospodarii** deliberării lor, va fi în cădere corpului comun a restabili buna înțelegere între ele.

Adunărilor le vor înfișa **ospodarii** respectivi legile de un interes local pentru fiecare Principat, dar aceste legi nu vor fi sancționate de către **ospodari** decît după ce le va fi comunicat corpului comun, care le va avea a apreyui dacă ele sînt compatibile cu legea organică.

Promulgarea legilor de interes local, asemenea ca și celor de interes comun, este rezervată **ospodarilor**.

„Bugetul veniturilor și al cheltuielilor, pregădit pentru fiecare Principat prin îngrijirea **ospodarilor** respectivi, va fi cercetat, se va putea amenda și nu va fi desăvîrșit decît după ce va fi votat de Adunare.

Nici o impoziție nu va putea fi întocmită, dacă nu va fi fost primită de către Adunări.

Milițiile regulate, acum în ființă în ambele Principate vor primi organizarea identică și trebuincioasă, pentru ca la trebuință să se poată uni și să nu alcătuiască decît o singură armie; spre acest sfîrșit se va face pe tot anul inspecția milițiilor ambelor Principate de către **inspectorii** generali numiți în toți anii pe rînd de fiecare **ospodar**. Acești **inspectorii** vor fi înscrinți¹⁷, a veghea la desăvîrșirea executării a dispozițiilor hotărîte a păstra milițiilor lot caracterul a două corpuri, unei și aceleiași armii.

Ospodarii vor numi pe rînd comandantul en chef cînd va fi să se adune ambele miliții".

Plenipotențiarul Prusiei face despre drapel următoarea propunere:

„Milițiile ambelor Principate vor păstra fiecare drapelul lor în ființă. Cînd se vor reuni nu vor avea decît unul și același drapel, carele va fi compus de drapelele moldave și valah, puse unul înăd altul".

Plenipotențiarul Franței, Rusiei și Sardiniei aderă la această propunere.

Plenipotențiarul Marii Britanii se realizează la dînsa, dar crede că ar trebui să-și rezerve aprobarea guvernului său.

Plenipotențiarul Turciei o ia ad referendum (să refere la guvernul său).

Plenipotențiarul Austriei nu poate adera la propunerea plenipotențiarului Prusiei; dar el scootește că s-ar putea conveni de un emblema (sema) comun pentru întîmplare de acțiune comună a ambelor miliții. Acest emblema ar putea reuni culorile¹⁸ puterii suzerane, ale Moldaviei și Valahiei.

Bazele următoare sînt dezbătute și adoptate:

„Se va institui o curte înaltă de rețizie (cour suprême de cassation) pentru ambele Principate.

Hotărîrile date de curți și judecătorești pronunțate de tribunauri în una și aceeași provincie se vor aduce fără oșebire înaintea acestei curți de casație".

„Neatîrnarea membrilor acestei curți va fi chezoșuită prin principiul inamovibilității (nestămutării)".

„Se va face între ambele Principate o unire duanară, poștală, monetară și telegrafică.

* De fapt al patrulea.

Moldovenii și Muntenii vor fi toți deopotrivă înaintea legii, înaintea împotrivii și toți deopotrivă vor avea drept la funcțiile publice în unul și același Principat".

Chestia de moștenire (d'hérédité) a ospodarilor, arădită la a patra sesiune și reluată de plenipotențiarul Austriei, Franței, Rusiei, Sardiniei și Turciei se pronunță pentru alegerea de ospodari pe viață.

Plenipotențiarul Marii Britanii exprimă părerea sa de rdu a vedea propunerea sa alfit de puțin favorabilă primată și, fără a insista mai mult, dorește înăd ca rațiunile care l-au îndemnat s-o facă să fie însemnate în protocol.

"Pind acum, zice, administrația Principatelor a lăsat mult a dori și el este întemeiat a crede că obiceiul de a numi ospodari pe viață era pentru mult în acea stare a lucrurilor. Acest

obicei a dat loc la tot felul de intrigi, întreținea corupția și puneă boierii cei mari în opoziție unii cu alții, căci fiecare dintr-înși nu făcea alt nimic decit a fînti (viser) să ajungă într-o zi ospodar. Afară de aceasta, ospodarul domitor n-avea nici un interes a transmite un guvern bine ordonat la un urmaș pentru care n-avea nici o simpatie de vreme¹⁸ ce s-ar putea spera simțimântul cu totul altfel din partea sa, dacă acest urmaș ar trebui să fie fiul său. După sistema actuală, adăugă plenipotențiarul Marii Britanii, la înestitură ospodarilor, o sumă considerabilă era plătită Porții; acea sumă cădea firește cu toată greutatea asupra claselor inferioare ale Principatelor. Ca să poată dar sfîrșit acestor rele, cel mai bun mijloc ar fi a da guvernului un element mai mare de stabilitate și aceasta nu s-ar putea efectua mai bine decit făcînd ospodarii ereditari".

Plenipotențiarul Turciei face băgarea de seamă că suma plătită Porții cu prilejul investiturii ospodarilor era fără schimbare hotărîtă egală cu tributul anual.

Plenipotențiarul Prusiei zice: "că principul eredității este în general acela care înfățișează staturilor cea mai mare cheagie de ordine și de prosperitate. Dar cum el se îndoiește că ambele Principate pot înfățișa în sinul lor elemente proprii a institui familii domitoare ereditare, și că dorințele exprimate de Distanuri nu se întind la această eventualitate, el aderă la principul pe viață".

Plenipotențiarul cer plenipotențiarul Franței să binevoiască a se îndoiește cu redacția unui proiect de convenție întemeiată pe bazele hotărîrile. Comitele Walewski se grăbește a primi dorința Conferinței.

Microglosar

- 1) Contele (în franceză comete).
- 2) Decret sau ordin emis de cancelaria Porții otomane către marii demnitari ai imperiului și către domnii Munteniei și ai Moldovei.
- 3) Solutia.
- 4) Semnăturile.
- 5) Să porceadă, să înceapă.
- 6) Părțile.
- 7) Revizuite.

- 8) În sens de „menit“.
- 9) Completează.
- 10) Referitoare la...
- 11) Apreciera.
- 12) Aprobarea, asentimentul (fr. l'assentiment).
- 13) Consta (fr. consistere).
- 14) Participarea (fr. participation).
- 15) Adeziunea.

- 16) Dispozițiile (fr. dispositions).
- 17) Mal ales (fr. notamment).
- 18) Amănunțite.
- 19) Domn, domnitor.
- 20) Domnie ereditară.
- 21) Numirea (fr. nomination).
- 22) Eparhial.
- 23) Vamală (fr. douanier).
- 24) Culorile.
- 25) În timp ce, pe cînd (fr. tandis).

. Clio anunță . Clio anunță . Clio anun

■ Un muzeu centenar

În București, pe Calea Victoriei la nr. 107 — în clădirea, ea însăși declarată monument istoric, a fostului Palat Știrbei — își are sediul unul din cele mai vechi muzee ale Capitalei: Muzeul de Artă Populară al R.S.R. Colecțiile sale — veritabile tezaur de frumusețe — păstrează cele mai alee mîndrituri privind ingeniozitatea și spiritul creator al poporului, dragostea de frumos a locuitorilor pămîntului românesc.

Preocupările pentru adunarea, conservarea și valorificarea artei populare, în țara noastră, s-au manifestat începînd cu a doua jumătate a secolului trecut. În climatul tot mai puternicelor afirmări ale conștiinței și demnității naționale din perioada care a premers și a urmat revoluției de la 1848, a crescut și interesul pentru folclor, pentru arta populară.

În 1864, colonelul Dimitrie Papazoglu, colaborator al lui Al. I. Cuza, a expus în muzeul său o colecție de etnografie și artă populară, arătînd că acestea (alături de alte mîndrituri) pot constitui un material documentar de deosebită importanță pentru cunoașterea unor teorii false privind originea și continuitatea poporului român pe aceste meleaguri.

În 1867, Al. Odobescu, spre a ilustra aceluși idei patriotice, a prezentat la expoziția de la Paris o colecție de vase (chiupuri) populare spre comparație cu ceramica de factură română. Cîțiva ani mai tîrziu, în mai 1873, la Expoziția Universală de la Viena, țara noastră prezenta o importantă colecție de artă populară, mult apre-

ciată. Tot în 1873, în București, a avut loc o expoziție organizată de societatea „Amicilor Beilor Arte din România”, unde, în cadrul unei secțiuni speciale publicul a putut admira lucrări și broderii populare menite, așa cum rezulta din titlulurii secției respective „să dovedească despre înscutul artistic al poporului român”.

În 1874, colonelul Papazoglu a oferit Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, „muzeul” său, în cadrul căruia existau și aproximativ 50 piese de artă populară: obiecte din lemn, metal, țesături, piese de port, instrumente muzicale etc. Această colecție (parte din ea existînd și în fondurile actualului muzeu) constituie nucleul Muzeului de Artă Populară al republicii.

În 1891, colecția de artă populară — care pînă la această dată a fîntat ca secție a Muzeului Național de Antichități (conform unui decret ministerial din 1875, semnat de Titu Maiorescu) — s-a constituit ca un muzeu de artă națională, funcționînd în localul Monedriei statului, din strada Monedriei. Ulterior, muzeul a cunoscut felurite forme de organizare pînă ce în anii 1951-1953 i s-a precizat profilul său specializat.

O vizită la muzeu — redeschis de curînd publicului, într-o nouă și atrăgătoare formă de prezentare expozițională — ne-a permis să luăm contact cu cîteva din preocupările actuale ale centenarei instituții de cultură.

— În prezent, ne-a informat directorul muzeului, Tancred Băndăneanu, prezentăm publicului, în 15 săli o expoziție consacrată portului popular

românesc. Intr-o manieră pe care am dorit-o cît mai modernă și mai atrăgătoare, ne-am strădui a contura o imagine cît mai cuprinzătoare a istoricului și evoluției portului popular din țara noastră. Totodată, bineînțeles, continuăm activitatea de sporire a colecțiilor. Cîteva date mi se par semnificative.

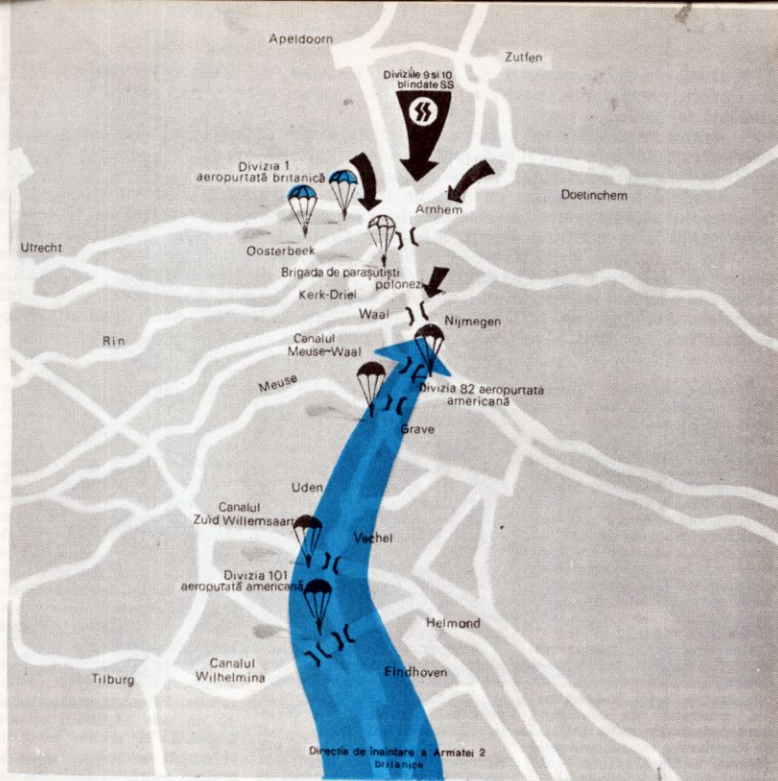
În 1948 aveam în colecție 6 027 obiecte; în 1968 — 46 320, iar în 1974 mai bine de 70 000 obiecte. Pe lîngă acestea, în fondurile muzeului nostru se află peste 100 000 fotografii, clisee, diapozitive, filme etnografice. În perioada 1953-1971 muzeul a organizat peste 91 expoziții în străinătate și aproximativ 80 în țară, legate de problemele specifice artei noastre populare.

În toată activitatea noastră, ne bucurăm de sprijinul nemîlțit al partidului și statului. Numai reorganizarea muzeului în actuala sa formă a necesitat investiții de nu mai puțin 4 milioane lei.

Deși aflate în pragul centenarului — care va fi cîștit, în tot cursul anului 1975 printr-o serie de manifestări — muzeul nostru nu e marcat de semnele trecerii timpului. Pentru că nici elementele pe care le găzduiește, unele vechi de sute de ani, nu se resimt de vreme. Deopotrivă. Sînt la fel de grătore, la fel de expresive, iradiînd cu aceeași intensitate frumusețea pe care le-au dăruit-o creatorii lor anonimi, maeștrii artei populare române.

Fapt confirmat, de altfel, zilnic de numeroșii vizitatori veniți din țară și din mai toate culorile lumii.

I. LĂCUSTĂ

Prințul Bernhard al Olandei : „ÎNFRÎNGEREA DE LA ARNHEM PUTEA FI EVITATĂ“

Reprezentant de marcă al istoriografiei postbelice, secretar general al Comisiei internaționale pentru învățămîntul istoriei, Jacques de Launay este autorul a numeroase lucrări de recunoscută valoare științifică și publicistică. *Les grandes controverses du temps présent 1914-1945, Histoire contemporaine de la diplomatie secrète, 1914-1945, Les derniers jours de nazisme* (lucrări care au stat la baza ediției românești a *Istoriei secrete*, Ed. Științifică, București, 1970), *Le dossier de Vichy, De Gaulle et sa France* etc. etc. constituie veritabile modele de istorie vie, reconstituită pe verticală, recepționate deopotrivă de specialist și de „profan“. Prin această trăsătură esențială, de Launay se alătură familiei spirituale de istorici prestigioși de limbă franceză: Maurice Baumont,

J. B. Duroselle, H. Bernard, G. A. Chevallaz, R. Aron, A. Castellet, Philippe Erlanger, P. Gaxotte, Max Gallo, autori cu concepții și stiluri diferite, dar uniți printr-o largă audiență la public.

Arhiva personală a lui Jacques de Launay despre drama celui de-al doilea război mondial cuprinde interviuri și declarații de o incontestabilă valoare, ale unor eroi ai rezistenței antifasciste, comandanți militari, oameni politici etc.

Istoricul francez aduce un spor de informații și aruncă o nouă lumină asupra fenomenului abordat printr-o metodă care i-a adus certe succese: contactul nemijlocit cu participanții la evenimentul descris, mărturiile directe ale acestora.

Cu ocazia unei vizite făcute la redacția revistei noastre, dl. de Launay, care s-a adresat și cu alte prilejuri lectorilor *Magazinului istoric**, ne-a încredințat un interviu ce supune unei noi radiografii un moment important al celei de-a doua conflagrații mondiale. Aceluiași subiect îi este dedicată și ultima lucrare a recent dispărutului reporter istoric Cornelius Ryan *Podul prea depărtat*.

FL. D.

Bruxelles, duminică 10 septembrie 1944. La cererea sa, mareșalul Montgomery — grad la care a fost avansat la 31 august — primește vizita generalului Eisenhower, superiorul lui pe linie ierarhică interaliată.

Intrevederea are loc pe aerodromul din Evere¹. Eisenhower nu coboară din avion; cînd s-a dus să-l vadă pe Bradley² la Chartres³ și-a scrîntit genunchiul. De aceea conferința, care avea să dureze toată după-amiaza, se desfășoară la bordul aparatului.

Montgomery este asistat numai de generalul Graham, adjunctul său pentru servicii administrative, șeful Statului major, generalul de Guingand fiind bolnav de gripă. Alături de Eisenhower se află mareșalul aerului, Tedder și adjunctul său pentru servicii administrative, generalul Sir Humphrey Gale, un om prudent și meticulos.

Monty e încordat. De la bun început, cere ca Gale să fie invitat să se retragă. Cordial ca întotdeauna, Ike aprobă, fără să pară contrariat de prezența lui Graham. În compania lui Graham și Tedder, amîndoi britanici, Monty se simte mai la largul lui. Mareșalul deschide apoi un dosar voluminos, de unde extrage, una cîte una, piesele forte ale argumentării sale, de fapt un veritabil rechizitoriu la adresa americanilor în general și a lui Eisenhower

în special. Tonul este atît de dezagreabil și de acid, încît comandantul-șef îl întrerupe pentru o clipă:

— Mai calm, Monty! N-ar trebui să-mi vorbești pe tonul ăsta! Sint superiorul dumitale! Atmosfera e încordată, dar după un moment de tăcere, mareșalul își revine:

— Te rog să mă ierți, Ike. În sfîrșit, după acest incident, dialogul se leagă. Pentru Eisenhower, prima linie care trebuie atinsă, înaintea asaltului final, este cea a Rinului.

Montgomery citează o comunicare presantă primită în ajun de la mareșalul Alan Brooke, șeful Statului major britanic și principalul consilier militar al lui Churchill.

— Asupra Londrei au căzut rachete V-2, lansate din regiunea Rotterdam - Amsterdam. Cînd aveți să încercuiți acest sector?

Obiectivul este, într-adevăr, important. Azi, cunoaștem că, între 5 septembrie și 31 decembrie 1944, au fost lansate 1 561 V-2 asupra localităților Anvers (924), Londra (447), Norwich (43), Liège (27), Lille (25), Paris (19), Tourcoing (19), Hasselt (13), Tournai (9), Arras (6), Cambrai (4), Mons (3) etc.

Într-adevăr, rampele de lansare erau dispuse în Olanda (Staveren, Haga, Ommen) și în Germania (Hermeskeil, Merzig, Burgsteinfurt, Euskirchen și Hachenburg). În fața acestui argument, Eisenhower aduce în discuție preocupările sale din domeniul logisticii⁴; toate por-

turele, cu excepția Cherbourg-ului, sînt ocupate de garnizoane germane. Marsilia și Toulon nu vor putea intra în funcțiune decît la sfîrșitul lui septembrie. Saint-Malo, care a căzut la 2 septembrie, este pentru moment inutilizabil. Or, armatele aliate reclamă zilnic dirijarea spre front a 18 000 tone materiale. De aceea trebuie cîștigată bătaia pentru gurile Escautului⁵ și degajat orașul Anvers, în vederea exploatarea la maximum a portului său.

Încă de la mijlocul lunii august, Montgomery îi propusese lui Eisenhower să grupeze 40 din cele 53 divizii de care dispunea la nordul frontului în scopul executării unei străpingeri spre sudul Olandei și Belgiei, spre Ruhr și Berlin.

Monty crede că a sosit clipa să-și vadă planul triumfînd.

Comandantul-șef declară că acordă prioritate înaintării spre Ruhr, dar că nu se gîndește ca din acest motiv să slăbească presiunea în direcția Sarre⁶ și a breșei de la Frankfurt. Monty își reia demonstrația: trebuie să se acționeze în sensul unei ofensive principale, care să profite la maximum de mijloacele logistice și să fie condusă de un șef unic, Bradley sau Montgomery. Este evidentă, o dată în plus, opoziția dintre

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1968 și 10/1971.

¹ Comună din Belgia, aflată în apropiere de Bruxelles.

² Omar Bradley, general american. S-a distins în luptele din Tunisia (1943), Franța și Germania (1944-1945). A fost șeful Statului major al forțelor armate americane între 1949-1953.

³ Oraș în centrul Franței.

⁴ Fluvii din vestul Europei. Izvoarele din nordul Franței, străbate Belgia, trece prin orașele Gand și Anvers și se varsă în Marea Nordului.

⁵ Denumirea franceză a râului Saar.

Trupe aliate sînt parașutate în spatele pozițiilor germane; la scurt timp, mareșalul Modell începe pregătirea contraofensivei

Harta din p. 35 este reprodusă după lucrarea Storia della seconda guerra mondiale, vol. 5, Ed. Rizzoli-Purnell

strategia engleză a dezechilibrării adversarului și tactica americană a tăvălugului.

Ca întotdeauna diplomat, dar puțin receptiv la lecții de strategie, Ike rămîne comandantul unic; el adoptă un compromis provizoriu... care va dura pînă la sfîrșitul războiului: pentru a neutraliza imediat rampele de lansare a rachetelor V-2 din Olanda și a asigura funcționarea normală a portului Anvers, lui Montgomery i se concede, printr-o „prioritate limitată”, să avanseze în întîmpinarea aripii stingi. În vederea acestei operații îi sînt încredințate puternice forțe: Corpul aeropurtat britanic (2 divizii britanice și 1 brigadă poloneză) și Corpul 18 aeropurtat american (Diviziile 82 și 101 aeropurtate), susținute de trei grupuri de avioane de

transport. Aceste forțe aveau să formeze Armata 1 aeropurtată, ce trebuia să deschidă un culoar de 80 km Armatei 2 britanice comandată de Dempsey⁷ care înainta pe uscat.

Care sînt forțele ce se vor opune armatei aeropurtate aliate? Serviciile de informații au opinii diferite. Generalul Strong, șeful serviciului de informații de pe lingă Eisenhower, este foarte optimist: în raportul pe care-l remite comandantului-șef la 9 noiembrie, scrie: „În cursul următoarelor două luni, von Rundstedt⁸

nu poate spera să primească din afară mai mult de o duzină de divizii”. Cît despre serviciile de informații ale lui Montgomery, acestea dădeau asigurări că trupele inamice din sectorul nord erau compuse din unități disperate, aflate în rezervă sau în curs de completare.

Replica feldmareșalului Modell

În dimineața zilei de 17 septembrie 1944, **Flak-ul**⁹ și pistele aviației de vînătoare sînt nimicite de 3 139 tone de bombe. Apoi, către ora 13, 1 544 avioane, escortate de 1 171 aparate de vînătoare, aduc 478 planoare deasupra părții de sud-est a Olandei. Numai 35 avi-

⁷ Dempsey (Sir Miles Christopher), general britanic (n. 1896). În 1944 debarcă în Normandia și în fruntea Armatei 2 britanice conduce bătălia de la Caen, eliberează Bruxelles și, la Wismar (3 mai 1945), face joncțiunea cu forțele sovietice.

⁸ Rundstedt (Gerd von), feldmareșal german (1875-1953), comandant de grupuri de armate în Polonia, Franța și U.R.S.S., comandant-șef al frontului de vest (1942 - iulie 1944 și septembrie 1944 - 1945). A condus ofensiva germană din Ardeni.

⁹ Posturile de apărare antiaeriană germane.

oane de transport și 13 planoare sînt doborîte de **Flak**. În seara primei zile, 20 190 parașutiști și 14 686 soldați aeropurtați se fixează în trei sectoare (Arnhem¹⁰, Nijmegen¹¹ și Eindhoven¹²); trupele dispun de 5 230 tone de material și 1 927 vehicule.

Feldmaresalul german Modell, șeful Grupului de armate B rezistă armatei aliate aeropurtae. Începînd din 15 septembrie el și-a instalat cartierul general în hotelul Tafelberg din Oosterbeek în apropiere de Arnhem. Modell cunoaște bine obișnuita prudență a lui Montgomery, nu se așteaptă nici la cea mai mică surpriză din această direcție.

Generalul german Student, comandantul Armatei 1 parașutiști, și-a fixat postul de comandă la Vught, aflat la 50 km vest de Nijmegen. La ora 13, Student vede trecînd valuri de planoare, care se îndreaptă spre Nijmegen. Mai întîi le admiră cu un ochi de expert, apoi reacționează prompt: cere rapoarte asupra zonelor de aterizare, după care îi telefonează lui Modell.

La Oosterbeek, Modell, care-și ia dejunul pe terasa hotelului Tafelberg, îi vede și el pe parașutiști, coborînd de o parte și de alta a Rinului, la cîteva sute de metri de el. De-abia are timp să urce în goană în cameră, să-și înșface valiza și să se năpustească la cartierul general al generalului Bittrich — comandantul Corpului II blindat SS — situat la Doetinchem, 30 km est de Arnhem.

Student nu izbuteste să-l ajungă din urmă pe Modell, dar — dintr-un planor doborît de **Flak** — unul din oamenii lui reușește să captureze un plan amănunțit al operației „Market-Garden”¹³. Din clipa

¹⁰ Oraș în Olanda, pe Rin.

¹¹ Oraș în sudul Olandei, port pe brațul Waal al Rinului.

¹² Oraș în sudul Olandei.

¹³ Operație concepută în două faze: 1) faza „Market” — parașutarea de trupe în zona Arnhem, în spatele pozițiilor germane, care să ocupe și să mențină podurile de peste Meuse, Waal și Rin; 2) faza „Garden” — o strălucire a frontului și atingerii podurilor de către o coloană de blindate.

aceea, germanii sînt perfect edificați.

În mai puțin de o săptămînă, Modell va concentra în jurul capului de pod de la Arnhem 14 divizii; 14, deși serviciile de informații aliate, care n-au ținut seama de informațiile rezistenței olandeze, au anunțat 8!

La 18 septembrie are loc o nouă debarcare aeriană, executată de 1 360 avioane de transport și 1 203 planoare. Din păcate, din pricina cetei, aceste întăriri sosesec cu cinci ore întîrziere. În sectorul Arnhem, Divizia 1 aeropurtaată britanică, care avea misiunea să creeze un cap de pod pe Rinul inferior, se află în dificultate. Cele trei grupuri încearcă să facă joncțiunea, dar inamicul, aflat în apropiere de bazele sale, reacționează prompt. La 19 septembrie, vremea se înrăutățește brusc. Un nou val de 655 avioane și 431 planoare decolează din Anglia cu o întîrziere de 15 ore; 40 avioane și 112 planoare sînt doborîte de **Flak**; 186 avioane de transport și 73 planoare sînt obligate să se înapoieze din drum. La Arnhem, 33 planoare aterizează sub focul inamicului iar 390 tone de provizii cad în afara zonei aliate.

La 20 septembrie, vremea devine și mai proastă. Totuși 519 avioane cu provizii reușesc să treacă. La 21, în aceleași condiții, din 110 avioane pornite de la bazele britanice 53 ajung la țintă și parașutează la Arnhem 750 polonezi. La 22, cerul este atît de acoperit, încît nu poate avea loc nici un zbor. Operația „Market-Garden” se apropie de sfîrșit.

Combatanții de la Arnhem-Oosterbeek, aflați sub ordinea generalului Urquhart și avînd ca întăriri, cu începerea de la 21 septembrie, brigada poloneză a generalului Sosabowski, sînt primiți cu entuziasm de populație, care însă îi stingherește în mișcări.

La 22 septembrie combatanții sînt tot mai preocupați de răniți care devin din ce în ce mai numeroși. Serviciul medical nu mai prididește; muribunzii trebuie părăsiți. Medicii și asistenții medicali n-au mai ațipit

de cinci nopți. Colonelul War-rack, medicul-șef, obține de la șefii săi autorizația de a negocia un armistițiu. Se duce la hotelul Tafelberg, recucit de germani, și încheie un armistițiu de două ore.

La 23 septembrie, 654 avioane de transport și 490 planoare aduc întăriri la Nijmegen și Eindhoven, în timp ce la Arnhem Divizia 1 britanică, după 7 zile de lupte se retrage casă cu casă spre Rin; nu mai numără decît 2 300 combatanți, lipsiți de apă și de alimente, avînd puține muniții.

În noaptea de 25 spre 26, supraviețuitorii (2 163 din 10 005) izbutesc să treacă fluviul și să se replieze la sud de Rin. Pe 26 septembrie, 219 avioane de transport reușesc să aterizeze pe un teren sumar amenajat, la 12 km de inamic, și să se întoarcă în Anglia, ducînd la bord răniți.

Diviziile 82 și 101 aeropurtaate U.S. se mențin în sectoarele Nijmegen și Eindhoven. Este adevărat însă că, din după-amiaza zilei de 18 septembrie, trupele terestre făcuseră joncțiunea cu Divizia 101 aeropurtaată la Eindhoven și, încă din 19, cu Divizia 82, la Nijmegen. Vremea rea, ca și dirza apărare a inamicului împiedică însă joncțiunea cu grupul din Arnhem.

Bătălia de la Arnhem, cea mai mare operație cu trupe aeropurtaate din istorie, a devenit așadar, pentru aliați, o înfrîngere incontestabilă.

La 26 septembrie, germanii stăpînesc Rinul ca și mai înainte, pe toată lungimea lui, și auveau să-l stăpînescă în Olanda, pînă la 21 martie 1945. Garnizoanele lor din Olanda nu sînt încercute; 4 milioane cetățeni — locuitori din provinciile Olanda de Nord, Olanda de Sud și Utrecht — auveau să îndure, pînă la 5 mai 1945, un asediu cîmplit, în cursul căruia 13 000 persoane își pierd viața din pricina foametei.

Rampele de lansare a rachetelor V-2 rămîn intacte. Portul Anvers continuă să fie inutilizabil. Curățirea zonei gurilor Escautului de trupe germane are loc între 20 septembrie și 8 noiembrie, prin operații

Haga, 10 aprilie 1973. Președintele Nicolae Ceaușescu și tovarăsa Elena Ceaușescu împreună cu familia regală a Olandei. În dreapta fotografiei, Majestatea Sa regina Iuliana, în stînga Alleta Sa Regală Bernhard, prințul Țărilor de Jos

BERNHARD LEOPOLD FREDERIK EVERHARD JULIUS COERT KAREL GODFRIED PIETER, prinț von LIPPE-BIESTERFELD, soțul reginei Iuliana a Olandei (s-au căsătorit în 1937), s-a născut în Germania, la 29 iunie 1911. Și-a făcut studiile gimnaziale la Zuellichau și Berlin, iar cele universitare la Lausanne, München și Berlin; în 1935 și-a luat licența în drept. A urmat apoi cursurile Școlii Superioare de Război olandeze. În 1937 a primit cetățenia olandeză.

În perioada ocupației Olandei de către Germania hitleristă, prințul Bernhard a participat la mișcarea de rezistență. Și-a evacuat familia în Anglia și s-a întors pe continent, unde a luptat pînă la prăbușirea Franței (22 iunie 1940). Reîntors în Anglia s-a calificat pilot. A devenit ofițer de legătură cu forțele britanice, mai tîrziu colonel, general-maior și șef al Misiunii olandeze pe lângă Ministerul de Război britanic. A fost pe fronturile aliate din Africa de Nord și Normandia și a menținut permanent legătura între rezistența olandeză și guvernele aliate. A adus o importantă contribuție la eliberarea țărilor sale de sub fascism, în septembrie 1944 fiind numit comandant-șef al Forțelor olandeze, inclusiv al celor din interior; pentru serviciile sale în război a fost decorat de regele Angliei George VI.

În 1954 este numit inspector general al Forțelor armate olandeze; în 1964 primește titlul de mareșal onorific al R.A.F.

combinat; Anversul avea să primească primul cargou aliat abia la 28 noiembrie.

Cît despre pierderile de vieți omenești, unitățile aeropurtate angajate — aproape 35 000 oameni — au, la 30 septembrie, mai mult de 13 000 oameni uciși, răniți și dispăruți, ceea ce înseamnă mai bine de o treime din efective. Germanii pierduseră 3 400 oameni.

În tot timpul acestor operații, castelul lui Rubens de la Elewijt, în apropiere de Malines, a fost stăpînit de neliști. Acolo își avea reședința prințul Bernhard al Olandei, numit, la 3 septembrie 1944, comandant-șef al Forțelor armate olandeze, inclusiv al Forțelor de interior (Binnenlandse Strijdkrachten, B.N.S.) subordonat generalului Eisenhower.

O decizie arbitrară

Haga, 5 septembrie 1974. Reședința regală, Huis ten Bosch. Un palat din secolul XVII, într-un parc imens, deschis pentru public. Hectare întregi de peluze, dispuse cu o rigurozitate matematică. Nori imenși, pe care vîntul îi alungă pe cerul albastru.

Poarta de fier nu scîrție. Garda este discretă, dar pro-

tocolară. Covorul roșu, imaculat. Străbat un hol, împodobit cu fresce naive, înfățișând Compania Indiilor. Mă întipănesc un secretar afabil, dar aflat. Iată-l pe prinț. Ochelari cu rame de aur, de formă dreptunghiulară. La butoniera hainei bleumarin — nelipsita garoafă albă. Cravată neagră, cu ac. Prințul Bernhard ne primește cu un zîmbet calm, cu o dezinvoltură cuceritoare.

În 1944 avea 33 ani. A păstrat o amintire foarte fidelă a evenimentelor petrecute atunci și primește cu plăcere invitația de a se destăinui, pe care i-o fac în numele **Magazinului istoric**.

Aveam contacte foarte strînse cu mișcarea de rezistență din interior, prin curieri care treceau permanent linia frontului și prin posturi de radio-emisie clandestine. Primeam informații detaliate despre toate mișcările inamicului. De exemplu, aveam legătură de trei ori pe zi cu rețeaua Trump, care ne chema de la diferite cabine telefonice. Aș putea spune că știam totul despre apărarea adversă: numărul și amplasamentul unităților, situația fiecărui post de apărare antiaeriană etc.

De îndată ce proiectul „Market-Garden” a fost anunțat, adică de la 11 septembrie, am vegheat personal ca fiecare mesaj important să fie transmis direct lui Montgomery.

— Cum ați folosit aceste informații?

— Monty, cu care am vorbit în mai multe rânduri, mi-a răspuns: rezistența franceză și belgiană ne-au transmis numeroase informații eronate. Vă mulțumesc, dar n-am să tin seama de informațiile voastre.

S-a întîmplat ceva și mai grav. Știți că planul lui Montgomery era de a realiza trei capete de pod în nord-estul frontului — Eindhoven, Nijmegen și Arnhem; după aceea, un covor de care de asalt urmate de infanteria motorizată trebuia să se desfășoare — începînd de la linia frontului — pe 80 km, legînd între ele cele trei **dropping-zones**¹⁴.

¹⁴ „Zone de parașutare”.

Examinarea rapidă a hărții ne-a reamintit însă că, dacă pînă la Eindhoven drumul era bun, după aceea el se îngusta, iar din dreptul localității Uden intra într-o zonă de poldere¹⁵.

Am discutat imediat cu șeful meu de stat major, generalul Piet Doorman, absolvent al Școlii Militare Superioară, care înainte de 1940 se ocupase personal de folosirea tancurilor pe drumurile din zona de poldere. Doorman a fost categoric: începînd de la Uden, blindele nu puteau înainta decît în șir indian, devenind astfel o pradă ușoară pentru apărarea antitanc. Mai mult, dacă unul din ele rămînea în pană, bloca întregul traseu, pînă cînd fantasmii¹⁶ ar fi reușit să-l împingă în șanț. Așadar era obligatoriu ca infanteria să însoțească tancurile. În sfîrșit, era absolut exclus ca cele 2 000 vehicule ale infanteriei, care trebuiau să urmeze, să poată trece pe acest drum îngust și subred.

L-am trimis pe Doorman să-i explice totul lui Monty. Mareșalul, în mod vădit contrariat, l-a primit cu oarecare bruscete.

— Știm toate astea. Tancurile vor înainta singure. Echipajele sînt experimentate. Oricum, vom avea supremația în aer. Fiți liniștit, totul o să fie bine.

Cînd Doorman mi-a relatat convorbirea, n-am făcut decît să mă inclin. Monty era stăpîn în această parte a frontului. Cum putea însă să negligeze toate aceste necunoscute: insuficiența drumurilor, eventuala vreme rea, o apărare adversă eficientă...

— Cred că Montgomery vroia să se impună, în sfîrșit, în fața lui Eisenhower.

— Avea o foarte bună părere despre sine. Acum e limpede că operațiile de transportare a trupelor aerportate nu puteau

¹⁵ Porțiune joasă de uscat smulsa mării.

¹⁶ Trupe de însoțire a tancurilor în timpul atacului.

dura mai puțin de trei zile; iar obiectivul final — orașul Arnhem — se afla la o distanță prea mare de zona de aterizare, accesul fiind deosebit de dificil. Între Nijmegen și Arnhem, o desfășurare de tancuri și de infanterie era imposibilă, drumurile laterale fiind inutilizabile.

Singura soluție era de a parașuta deasupra Arnhemului, unități de desant. În acest caz, germanii n-ar fi avut timp să se dezmeticească. Noi știam că apărarea germană era foarte puternică, dar Monty nu voia să audă nimic. Azi, el recunoaște că operația a fost un eșec.

Dezastrul de la Arnhem putea fi cu siguranță evitat.

— Care a fost reacția dumneavoastră în ziua Z?

— Ziua Z a fost duminică 17 septembrie. În aceeași zi, guvernul olandez, printr-un apel transmis la postul de radio B.B.C. din Londra, declară greva generală la căile ferate. Statul major al Forțelor armate olandeze, secția Forțele de interior (B.N.S.), lansează ordinul de sabotare a căilor ferate și a drumurilor terestre strategice.

Efectul de surpriză a acționat deci, dar pentru puțină vreme: germanii au avut timp suficient să ia toate contramăsurile care se impuneau. Nu ne rămînea altceva decît să executăm ordinele lui Monty.

Montgomery continuă să considere operația de la Arnhem o înfrîngere personală. Generalul Student socotește că vremea proastă și greșeala de a nu se fi parașutat trupe deasupra Arnhemului încă din prima zi sînt principalele cauze ale eșecului.

După 30 ani, ni se pare că motivele esențiale sînt estimarea eronată a forțelor inamice și aprecierea inexactă a terenului. De ce a neglijat Montgomery informațiile de care dispunea?

„O atitudine de deplins”, conchide prințul Bernhard, gonind cu un gest al minii aceste amintiri dureroase.

Jacques DE LAUNAY

În românește de: SANDA MIHĂESCU-BOROIANU

MARCEL MIGEО

În acea dimineață de 31 iulie din fierbinte vară a anului 1944, un avion american de recunoaștere LIGHTNING se reîntorcea la bază pe un aerodrom din Corsica. Aparatul care survolase regiunea din sudul Franței, ocupat încă de hitleriști, era condus de cel mai bătrîn pilot de război, decanul celor admiși să conducă un astfel de aparat, cel mai rapid tip de avion de recunoaștere al acelei epoci. Pentru el se făcuse o excepție, deoarece purta un nume celebru: Antoine de Saint-Exupéry. Cu puțin timp înainte de a ajunge la bază, avionul a fost atacat de o formație germană și doborât. Așa a sfîrșit cunoscutul scriitor și aviator francez Saint-Exupéry.

A debutat ca pilot în 1926. Angajat la Compania de aviație civilă franceză *Lafcoore* a devenit curînd „pilot de linie”, transportînd poșta aeriană în Spania și apoi în nordul Africii. Mai tîrziu a fost trimis la Cap Juby, un teren de zbor pierdut în deșertul african. Timp de doi ani a trăit într-o baracă, alături de trei mecanici, o maimuță și un cameleon, viața aspră a deșertului. Aici a scris primul său roman *Curierul de sud* (1929) înțila carte apărută în lume despre frumusețea profesiei de aviator civil.

Doi ani mai tîrziu, Saint-Exupéry a fost numit director la filiala din Argentina a Companiei franceze *Aeroposta*. A continuat să zboare mai ales noaptea, tot ca pilot de linie, ajungînd nu odată pînă departe în Țara de Foc*. Pentru aviatorul devenit scriitor, zborul nu însemna doar a pilota, ci mai mult, după cum o spune el însuși: „a încerca să comunici cu cîteva din acele focuri care ard din loc în loc în cîmpie”, a medita și a înțelege pe oamenii din așezările peste care naviga. Din această nouă experiență de viață a luat naștere un alt roman, intitulat *Zbor de noapte*, apărut în 1931. Cartea, distinsă cu importantul premiu *Femina*, i-a adus gloria, făcîndu-l cunoscut în lumea literelor.

Succesul l-a determinat să se dedice scrisului. După ce a semnat cu o editură un contract pentru șapte romane, Saint-Exupéry a abandonat temporar profesia de aviator. Pentru a scrie, avea însă nevoie să zboare, avionul reprezentînd pentru el „unealta indispensabilă alături de stilou”. De aceea a cerut reangajarea ca pilot. Societatea *Air France*, care absorbise fosta companie la care lucrase, i-a oferit un post în serviciul de propagandă. Aici a stat puțin, atît timp cît a făcut o călătorie în Indochina și un turneu de conferințe în marile orașe ale bazinului mediteranean. Pasiunea de a zbura nu-i dădea pace. După ce a plecat de la *Air France* a încercat să doboare recordul mondial de viteză pe ruta Paris-Saigon. Tentativa a eșuat însă în noaptea de 29 decembrie 1935 în deșertul Libiei. Mai tîrziu a executat un raid de lungă distanță între Casablanca—Tombuctu—Goa—Bamako—Dakar—Oran, care, însă, nu i-a dat prea mari satisfacții; doar pe aceea de „a-și fi încheiat vechile răfueli cu deșertul”, cum a spus-o undeva.

În februarie 1938, în compania unui alt aviator, Prévot, a încercat un raid de lungă distanță între New York și Țara de Foc. Dar tentativa s-a încheiat lamentabil, cei doi suferînd un grav accident în Guatemala; doar printr-o întîmplare fericită aviatorii au scăpat cu viață.

În toți acești ani, din 1931 pînă în 1939, n-a mai publicat literatură. A profesat, însă, ziaristica, scriînd numeroase reportaje pentru marile cotidene franceze; reportaje care respiră aceeași sensibilitate și căldură umană ce îi caracterizează opera literară. Pagini emoționante despre războiul civil din Spania i-au fost publicate în cotidienele *L'Intransigeant* și *Paris-Soir*.

În ajunul celui de-al doilea război mondial l-a apărut cel de-al treilea roman, *Pămîntul oamenilor*, premiat de Academia Franceză. După *Pilot de război*, editat în S.U.A. sub titlul *Zbor spre Aras*, în 1942, a publicat *Scrisoare către un ostătec* și *Micul prinț*. Postum i-au fost tipărite operele *Citadela*, *Carnete*, *Un sens vieții*.

Saint-Exupéry a participat ca pilot de război în aviația de recunoaștere în lupta împotriva cîmpilor nazisti. După înfrîngerea Franței începînd din 1942 și pînă la 31 iulie 1944 cînd a căzut la datorie, a combătut în rîndul forțelor aeriene aliate.

Acestul mare scriitor umanist, care a fost și oaspetele țării noastre, revista franceză *Historia* l-a dedicat în numărul din iulie 1974 un articol, sub semnătura lui Marcel Migeo.

Ion DRAGOMIRESCU

* Vezi Magazin Istoric, nr. 8 și 9/1974.

Saint-Exupéry nu s-a mai întors

Într-o zi din toamna anului 1926, tânărul Antoine de Saint-Exupéry se prezintă la aerodromul Montaudran, de lângă Toulouse, directorului exploatarii liniilor **Latécoère**, Didier Daurat, un șef temut, care impune o disciplină implacabilă și care, cu tenacitate și cu mijloace materiale neînsemnate, deschide în cer, peste munți, deșerturi și ocean, primele curse de avioane comerciale. Deși Saint-Exupéry este trimis de însuși directorul general, domnul de Massimi, Daurat îl primește ca pe orice tânăr pilot: cu o mască de nepătruns, o privire cercetătoare, vorba lentă și sacadată. Când Saint-Exupéry spune:

— Domnule, aș vrea mai ales să zbor, Daurat îi răspunde:
— Ai să faci ca și ceilalți. Treci prin toate etapele.

A trece prin toate etapele înseamnă, la Montaudran, ca după ce ți-ai îmbrăcat hainele albastre de mecanic, să lucrezi într-un hangar la demontarea motoarelor, la curățirea cilindrilor și a bujiilor, să-ți mînjești minile cu uleiul care trebuie schimbat.

Saint-Exupéry, nepregătit pentru o asemenea viață aspră, o acceptă fără să cricnească. Ba mai mult, chiar cu o bucurie interioară. În câteva luni devine, cum va scrie în **Pământul oamenilor**, „camaradul care se confundă în echipa anonimă”, numit de toți: Saint-Ex. Și va adăuga: „Măreția unei meserii constă poate înainte de toate în a uni oamenii”.

După treisprezece ani

Cînd Saint-Exupéry face ultimele retușuri la **Pământul oamenilor** tocmai se întorcea dintr-o călătorie în Germania. Văzuse — spre deosebire de o Franță nepăsătoare și divizată, în care se întreținea legenda unei Germanii în decadență,

populată de sclavi subalimentați — o țară dinamică, fanatizată de o propagandă periculoasă. Revenise de acolo neliniștit și fără iluzii asupra viitorului.

Războiul, care se apropie și pe care-l urăște, Saint-Exupéry

la Grupul 2/33 de aviație de recunoaștere.

Viața de escadrilă, cu zborul și riscurile sale, înseamnă pentru Saint-Exupéry camarazii regăsiți. Este cînd exagerat de vesel, cînd singuratic și mediativ. Războiul nu are pentru

31 iulie
1944:
la bordul unui
avion **LIGHTNING**,
Saint-Exupéry
pleca
în ultima sa
misiune

il va face în mod efectiv. Refuză să rămînă instructor de aviație în sud. Se supără cînd Giraudoux*, Comisar al Informațiilor, îi oferă un post într-unul din serviciile ministerului.

În ciuda unui certificat medical care îl declară „inapt pentru misiuni de război”, reușește, folosindu-și relațiile cele mai influente, să fie trimis la o escadrilă de front. Într-o zi din toamna anului 1939, sosește la Orconte, în regiunea Champagne,

el același sens ca pentru mulți dintre combatanți. Saint-Exupéry cunoaște miza luptei. O va spune în **Pilot de război**: „Voi combate pe oricine va pretinde să aservească unui individ sau unui grup de indivizi, libertatea omului”. El, atît de departe de orice religie, face războiul „din dragoste față de om și dintr-o religie interioară”.

La 10 mai 1940, Hitler lansează ofensivă. Invazia înaintea vertiginosă și noi nu avem ce să-i opunem, nici pe pămînt, nici în aer. Nimic pentru a evita o înfrîngere ale cărei cauze Saint-Exupéry le cunoaște**.

* Jean Giraudoux, scriitor și eselist francez (1882-1944), Comisar al Informațiilor în guvernul francez al epocii.

** Vezi **Magazin Istorie**, nr. 2 și 3/1973.

Suferă din pricina dezordinei, a neputinței, a celor care cad inutil. În fiecare zi, împreună cu camarazii săi, continuă să-și riște viața, știind foarte bine că acest lucru e zadarnic și lipsit de sens.

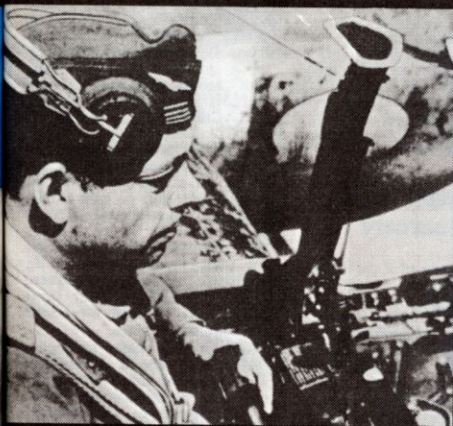
După înfringerea Franței se află la Alger*. Trăiește din nou momente de suferință. Mai ales că el are ceva de spus, deoarece „și-a cumpărat foarte scump dreptul de a exista și de a vorbi“.

Aici este dezamăgit de părea pe care o au americanii despre Franța. Înfringerea noastră atât de rapid consumată i-a uluit. Nu au nici o indulgență pentru francezi în general. „Ce drepturi își arogă ei?“, se întreabă Saint-Exupéry în numele celor care au luptat. De aceea, vrea să-i facă să înțeleagă ce au însemnat această luptă, acele „misiuni de sacrificiu“ pe care și le-a trăit.

Saint-Exupéry scrie deci **Pilot de război** care apare în S.U.A.

Leon Werth, care se ascunde pentru a evita deportarea, Saint-Exupéry știe bine că nu va ajunge la destinatar decât mai târziu, poate când nici el însuși nu va mai exista. Autorul doarește însă ca gândurile sale din exil să fie cunoscute, să fie aflate de toți cei care sînt ostateci.

„Esențialul este să trăiești pentru reîntoarcere“, scrie el în opera amintită. Dar, pentru el, nu poate fi o simplă întoarcere a călătorului, nici măcar o întoarcere, arzător dorită, a exi-

Esențialul este să trăiești pentru reîntoarcere

Dar unde să se ducă pentru a se putea exprima în deplină libertate? Se gîndește la S.U.A. unde are relații, prieteni, un editor. După două luni petrecute în localitatea Agay, la sora sa Gabrielle, pleacă în Statele Unite.

* După o perioadă de vreme petrecută la Alger el se reîntoarce în Franța neocupată de hitleriști.

în februarie 1942, sub titlul **Zbor spre Arras**. Cartea are un ecou considerabil în America, dar autorul ei devine trist, ușor iritabil. Suferă profund. În ciuda prietenilor, se simte adesea singur. Necunoașterea limbii engleze îl lipsește de relații interesante, de interlocutori pe măsura sa. Exilul îl apasă. Își știe țara oprimată, în mizerie; iar neliștea pentru cei „închiși în noaptea germană“ îl frămîntă. „Existența lor fragilă mă face să mă simt amenințat în însăși esența propriului meu eu“.

Scrisoare către un ostatec, adresată vechiului său prieten

latului. Nu poate să nu-și îndeplinească marea misiune pe care și-a luat-o și care izvorăște din vocația lui de om.

Odată cu debarcarea americană în Africa de Nord, la 6 noiembrie 1942, Saint-Exupéry face demersuri pentru a fi primit într-o escadrilă de luptă. Întîmpină dificultăți și mai mari decât cele pe care a trebuit să le înfrîngă în 1939.

Avionul de război încredințat de Statele Unite aviatorilor francezi înrolați în forțele armate aliate este un P-38 LIGHTNING, a cărui viteză atinge 700 km/oră. Este folosit pentru misiuni de fotografiere la mare alti-

tudine, în general la zece mii de metri. Americanii fixaseră vîrsta limită a piloților care urmează să conducă aparatul, la treizeci și cinci de ani; Saint-Exupéry are patruzeci și trei. Dacă nu trebuie să ignorăm cît de severi sînt cei din S.U.A. în aplicarea regulamentelor, nu putem neglija nici voința lui Saint-Exupéry, tenacitatea în a-și atinge scopul. Și, odată în plus, el reușește.

Franta, cea atit de aproape și atit de departe

Îi scrie consilierului Robert Murphy, trimis special al președintelui Roosevelt în Africa de Nord, o lungă scrisoare în care, după ce amintește activitatea, cărțile sale, îi cere să-l sprijine pentru a participa cît se poate mai curînd la misiuni de război. Și iată-l pe Saint-Exupéry revenit la suprafață. Iată-l din nou angajat în acțiunea eliberatoare.

Este trimis pe aeroportul La Marsa, lîngă Tunis, de unde în curînd își ia zborul în prima sa misiune deasupra Franței cوتوپية. Din această misiune, care îi permite să survoleze Provence unde trăiește în așteptare bătrîna lui mamă, se întoarce pe jumătate fericit, pe jumătate melancolic. A adus informații prețioase, dar a revăzut și „Franța atît de aproape și atît de departe în același timp. Sîntem despărțiți parcă de secole. Toate mingierile, toate amintirile, toate rațiunile de a trăi se află acolo, bine așezate, la treizeci și cinci de mii de picioare sub ochi, și totuși mai inaccesibile decît bogățiile faraonilor în vitrina unui muzeu”.

Cîteva zile mai tîrziu, la întoarcerea din cea de-a doua misiune, din pricina unei aterizări greșite, aparatul său se avariază. Acest mic accident va servi drept pretext americanilor pentru a-i interzice pilotarea avionului LIGHTNING, pentru care fusese autorizat în mod excepțional. După ce încearcă în zadar totul pentru a anula decizia, părăsește aeroportul La Marsa și pleacă la Alger. Acolo,

instalat la un prieten, doctorul Pelissier, într-o „cameră idioată”, atinge adîncurile disperării.

Dar în primăvara anului 1944, după multe demersuri, scrisori, înțîlniri, Saint-Exupéry este afectat Grupului 2/33, instalat în Corsica, pe aeroportul Borgo, la sud de Bastia unde reîntîlnește cîțiva supraviețuitori ai luptelor din 1940 și avionul LIGHTNING cu care își reia zborurile deasupra Franței ocupate. Își regăsește și veselia. La popotă, cu cei vechi și cu cei tineri, rîde, bea, cîntă. Dar această bucurie este superficială. Ea dispare cînd este singur seara în camera sa, sau chiar în avion. Ultimele sale scrisori ne dezvăluie gînduri pe care le ascundea celor din preajmă. În ajunul morții, el scrie unei prietene: „Fac o meserie grea. De patru ori era să-mi las pielea. Dar acest lucru îmi este absolut indiferent”.

Misiune fără întoarcere

În dimineața zilei de 31 iulie, Saint-Exupéry decolează de pe aeroportul din Borgo pentru ultima sa misiune. Va fi a noua. Depășise cu mult cifra de cinci, numărul de zboruri care îi fusese acordat. Pe rînd, îi apar în fața ochilor marea, coasta, virfurile înzăpezite ale Alpiilor. „Misiune la răsărit de Lyon”, precizează ordinul. Lyon e acolo în dreapta. Este orașul natal al lui Saint-Exupéry, pe care l-a părăsit în copilărie.

Pilotul oprește aparatul fotografic și face manevra de întoarcere. Încă odată trebuie să părăsească cerul sub care Franța trăiește în noapte, să arunce o ultimă privire asupra acestor orașe, acestor sate în care bărbăți, femei, copii așteaptă eliberarea.

Pentru o ultimă oară se apleacă asupra oamenilor. De aproape douăzeci de ani îi observă din cer.

Din nou, marea apare în fața pilotului. Strălucește sub soarele arzător al amiezii. Orizontul vibrează, imprecis, scufundat în lumina purpurie, în timp ce pe verticală coasta provençală se desprinde clar. Saint-Exupéry privește acel pămînt unde trăiesc ai săi.

Undeva în aceste păduri negre, se ascunde Mîle, plină de zgomotele greierilor. În scobitura acestor stînci roșii care festonează talazurile se află Agay, unde Antoine a trăit la sora sa Gabrielle ore liniștite și plăcute. Numeroase pagini ale **Citadelei** au fost scrise acolo. Acolo s-a căsătorit. Pe acest pămînt din Provence pe care avionul îi lasă deja în urmă, în cetatea ei de la Cabris, agățată ca un cuib de peretele vîgăunei, o mamă bătrînă își așteaptă fiul. Ieri, Antoine îi scria fără să știe dacă aceste cuvinte vor ajunge vreodată la ea: „Măicuța mea, aș vrea mult să te liniștesc prin trimiteria acestei scrisori. Mă simt foarte bine. Sînt însă foarte trist că nu te-am văzut de atîta timp. Sînt neliniștit pentru dumnea-ta, bătrîna mea măicuță dragă. Cît de nefericită este această epocă!”

Saint-Exupéry a redus motoarele. Avionul începe să coboare. În cîteva minute se va așeza pe terenul pe care camarazii și comandantul său îl așteaptă cu o ușoară îngrijorare, din cauza disprețului acestui pilot pentru avioanele de vîntătoare dușmane, a utiteului lui devenită de mult timp proverbială și care nu odată era să-l coste viața.

Corsica se gîlcește în depărtare într-o aureolă de lumină. Terenul de aterizare este acum aproape. Saint-Exupéry meditează, visează ca întotdeauna, se abandonează plăcerii coborîrii, care este preludiul odihnei.

Pierdut în meditațiile sale, orbit de soarele care îi strălucește în față, pilotul nu vede oare avionul de vîntătoare dușman ce merge în zig-zag și nu se va dezvălui decît prin jerba luminoasă a gloanțelor? Care îi sînt gîndurile în această ultimă clipă în care moartea va lovi?

Saint-Exupéry nu s-a întors viu din această „misiune nesară și ingrată”. Prin sacrificiul său a încununat o viață în care exemplul omului este strîns legat de opera scriitorului. Ceea ce trebuia să spună oamenilor le-a spus. A făcut mai mult decît să le-o spună.

În românește de:
A. FLOREA

Arca lui Noe, așa cum a fost imaginată într-o gravură din secolul XVI

Unde, cînd și cum s-a produs „POTOPUL BIBLIC” ?

RICHARD HENNIG

După bătălia de la Rossbach (1757), în care francezii au fost înfrinți de armatele regelui Prusiei, Frederic II, Doamna de Pompadour i-ar fi spus lui Ludovic XV, suveranul Franței: „Nu te întrista: după noi, potopul...”. Se pare că referirea la potop, făcută atunci de favorita monarhului francez, nu a fost întimplătoare: matematicianul Maupertuis, scriind despre cometa apărută spre sfîrșitul secolului precedent, calculase că ea avea să revină în 1757 sau 1758, provocînd un imens diluviu și chiar sfîrșitul lumii. Oricum ar fi fost, expresia a făcut carieră. Ideea potopului este însă mult mai veche, aluziile de acest gen fiind doar un ecou al aceluia „cataclism universal” descris în Biblie și care astăzi, supus analizei științifice, apare neverosimil. Ca și alte legende care, deși avînd la bază fapte reale, au fost denaturate, ajungînd să fie învăluite într-un mister pe care religia l-ar fi dorit „de nepătruns”, versiunea biblică a potopului se întemeiază și ea pe o realitate, pe un fenomen natural, care, în producerea și desfășurarea lui, n-a avut nimic mistic, supranatural. Dar să vedem care au fost evenimentele ce au generat această legendă. Ni le relatează Richard Hennig, autorul lucrării *Les grandes énigmes de l'univers* („Marile enigme ale universului”) apărută în editura franceză Robert Laffont. Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Cine nu cunoaște legenda biblică despre cumplitul potop care s-a dezlănțuit în vremea lui Noe și a distrus întreaga omenire, cu excepția oamenilor și animalelor refugiați în arcă? **Geneza** ne spune că a plouat timp de 40 zile și 40 nopți fără încetare și că apa s-a ridicat pînă la peste 15 coți (aproximativ 8 metri) deasupra vîrfurilor celor mai înalte ale munților. Viața pe pămînt a fost distrusă, iar arca a rătăcit un an și 11 zile înainte de a eșua pe Muntele Ararat.

Fără îndoială, această relatare denaturează adevărul. Chiar dacă ploaia ar fi durat mult mai mult decît 40 zile și 40 nopți (cum se întîmplă nu o dată în Asia bîntuită de musoni), nu s-ar fi putut aduna atîta apă încît să acopere, pînă deasupra munților celor mai înalți, fie și o țară mare, dar cu atît mai puțin întreg pămîntul. Atît geologul englez Lyell, cît și cel austriac Suess, au arătat, încă în secolul trecut, că evenimentul redat în **Biblie** n-a putut fi decît local și că s-a produs într-o țară cu un relief foarte plat.

Deși știința și cei care cred în ea nu mai pun la îndoială imposibilitatea unei inundații care să acopere întreg globul pămîntesc, ideea unui potop universal este încă destul de răsîndită. La difuzarea ei au contribuit, desigur, misionarii creștini din diferite țări, dar această explicație este insuficientă. Căci dacă propaganda misionarilor ar fi fost atît de profundă pe cît au crezut-o unii, cum se face că alte tradiții legendare, ca cea a paradisului și păcatului originar, n-au prins rădăcini atît de adînci?

5 zile, 52 ani sau... niciodată

Despre o uriașă inundație se vorbește în cele mai vechi tradiții ale aproape tuturor popoarelor, în afară de cele ale arabilor și negrilor (cu excepția masailor). Astăzi se cunosc peste 100 legende de acest fel. Înlăturîndu-le pe cele inspirate de misionari, rămîn 68 ce pot fi considerate ca autohtone. În Asia, de exemplu, sînt cunoscute 13 povestiri diferite despre potop, în Europa 4, în Africa 5, în Australia și Oceania 9, în Lumea Nouă 37 (16 în America de Nord, 7 în America Centrală și 14 în America de Sud). Dura-

ta inundației variază, de la legendă la legendă, între 5 zile și 52 ani (la azteci). Unele dintre ele atribuie inundația ploilor torențiale, altele — zăpezii, topirii ghețurilor, cicloanelor, furtunilor, cutremurelor de pămînt, fluxurilor puternice etc. La vechii chinezi apare un spirit al răului, Kung-Kung, care, într-un moment de furie, a lovit cu capul una dintre coloanele cerului, sfărîmînd-o; firmanentul s-a prăbușit pe pămînt, aducînd cu el trombe de apă.

Existența a numeroase tradiții locale, foarte asemănătoare, ne face să presupunem că, la un moment dat, pe pămînt au avut loc aproape pretutindeni inundații uriașe. Dar și aceasta este doar o ipoteză și încă nu pe deplin satisfăcătoare.

În 1894, un rus de origine germană, Schwarz, a publicat o lucrare în care căuta să demonstreze că prin mileniul III î.e.n. o imensă mare interioară, situată în Asia Centrală și numită Marea Mongolică (de 4 000 km lungime, 1 400 km lățime și 2 000 m adîncime) s-a golit brusc, probabil în urma unui cutremur, provocînd astfel „potopul”. Această ipoteză ar putea fi confirmată de tradiția chineză, care semnalează o neobișnuită creștere a riului Hoang-Ho în timpul domniei împăratului Yu. Dar cum se explică atunci relatările despre „potop” din celelalte părți ale lumii?

Tot la sfîrșitul veacului XIX, cercetătorul Stentzel a emis următoarea ipoteză: în anul 3332 î.e.n., o perturbare survenită în echilibrul pămîntului ar fi revărsat marile oceane, care acopereau pe atunci emisfera nordică, peste emisfera sudică; în anul 7132 e.n. — susține același cercetător — fenomenul se va repeta, dar în sens contrar, și tot așa cam la fiecare 10 500 ani. De altfel, despre un mare „torent din cer” (**ouranian rheuma**), care, chipurile, se abate periodic asupra omenirii, vorbește și Platon, evocînd credința prețioilor egipteni în existența acestui fenomen. Geologii nu au găsit însă niciodată urme ale unei inundații universale, care să fi avut loc la începutul istoriei sau la sfîrșitul preistoriei. Se poate trage o primă concluzie că nu a existat o catastrofă universală în epoca în care pămîntul era deja populat de oameni.

În 1906, străduindu-se să argumenteze o explicație geofizică a potopului, omul de știință Riem a expus teoria cea mai interesantă și mai îndrăznească. El și-a imaginat potopul ca un fenomen care ar fi lovit întreg pămîntul în același timp și într-o epocă geologică relativ recentă, în orice caz într-o perioadă în care oamenii popului de pe planeta noastră. Riem presupunea că, înainte de potop, pămîntul era înconjurat de un strat gros și permanent de nori, așa cum se întîmplă și azi cu Planeta Venus. În vremea aceea, căldura terestră, temperatura atmosferei și gradul ei de umiditate se echilibrau reciproc, menținînd pe întreaga planetă o climă egală, caldă, umedă, ca într-o seră, fără alternări de anotimpuri. De pe pămînt se evapora o cantitate mai mare de apă decît cea care cădea sub formă de ploaie. Pînă în momentul în care, în urma răcirii progresive a globului, această imensă masă de nori s-a condensat, transformîndu-se în averse nesfîrșite. Riem crede că aceste averse au putut dura luni în șir fără să piardă din intensitate, dat fiind că umiditatea atmosferei se reînnoia de la sine. Doar după această catastrofă, oamenii ar fi cunoscut soarele, luna, curcubeul, ascunse pînă atunci de pătura groasă de nori, iar condițiile de viață pe pămînt s-ar fi schimbat radical.

În unele legende găsim elemente care întăresc teoria lui Riem. Tradiția elenă, de exemplu, ne spune că primii locuitori ai Eladei, arcadienii, existau „înainte de crearea lumii”. Chiar în **Biblie** se spune că soarele și luna au fost create după catastrofă. Dar există obiecții care nu pot fi trecute sub tăcere. Dacă ar fi avut loc în condițiile arătate de Riem, catastrofa ar fi trebuit să lase urme de eroziuni uriașe asupra masivelor muntoase. Or, aceste urme nu există nicăieri. În plus, ipoteza unui climat egal și constant pe întreg pămîntul nu poate fi aplicată erei terțiare, căci din acea epocă se descoperă ici și colo urme de deșert. În sfîrșit, această ipoteză este în contradicție cu existența, net dovedită, a unor faze glaciare în timpul perioadelor siluriană (caracterizată prin apariția a numeroase organisme) și carboniferă (numită astfel datorită marilor

zăcămintele de cărbuni din straturile formate în această perioadă. Este deci greu să credem în existența unei „clime de seră”, care să fi dominat pe întreg pământul înainte de potop. În plus, Riem nu ne spune de ce Egiptul și alte imense regiuni ale Africii au fost ferite de inundație. De altfel, teoria lui nu a fost reținută decât în linii foarte generale.

Desigur, nu e imposibil ca Terra să fi fost odinioară înconjurată de un strat gros de nori și ca acest strat, destrămuindu-se, să fi produs profunde perturbări. Dar afirmația că acest eveniment ar fi avut loc într-o epocă geologică recentă, acum cîteva zeci de mii de ani, cînd omenirea posedea deja o oarecare civilizație, este în contradicție nu numai cu toate teoriile existente, dar, ceea ce este mai important, chiar cu faptele. Acoperirea pământului sub o imensă masă de apă ar fi lăsat urme care ar fi permis constatarea fenomenului, așa cum s-au putut constata perioadele glaciare. **Dar în absența oricăror urme, revenim la concluzia că „inundația universală” nu a avut loc și admitem că toate tradițiile populare evocînd potopuri gigantice s-au născut din evenimente locale.**

O altă ipoteză despre potop aparține cercetătorului englez Willcox (care a studiat cu pasiune problema refacerii Mesopotamiei, ruinată de secole de stăpînire turcească). El a formulat unele teorii interesante, dar fragile, asupra originii și răspîndirii acestei calamități. Astfel, după părerea lui, Fluviul Eufurat și-ar fi rupt digurile, înundînd întreaga cîmpie situată în aval și pricinuind moartea tuturor ființelor, oameni și animale. Ruptura ar fi avut loc într-un punct situat lângă actuala așezare Sakhlavia, nivelul fluviului depășind, în acel moment cu 16 picioare cota normală. Noe, care avusese în doi ani asupra solidității digului, și-ar fi construit o arcă, prevăzînd dezastrul, și ar fi părăsit astfel nevătmătat regiunea. Dus de valuri, el a ajuns în țara Gurna, unde Eufuratul se apropie cel mai mult de Tigru. Acolo, apele scăzînd, barca a eșuat. Ideea nu este lipsită de interes, dar nu a putut fi demonstrată.

Povestea bunicului lui Ghilgameș și sute de alte calamități

Povestea biblică a potopului, redactată în jurul anului 600 î.e.n., nu este defel un text original, ci doar o transpunere dramatizată a unor vechi legende babiloniene și asiriene.

Printre rămășițele bibliotecii regale de la Ninive, descoperită în 1872 lângă Kujundjik, s-a găsit, între altele, textul unei epopei babiloniene, scrisă pe tablete prin anul 2600 î.e.n. în caractere cuneiforme și cunoscută sub numele de **Epopeea lui Ghilgameș**. Una dintre tablete ni-l descrie pe eroul Ghilgameș ascultîndu-l pe bunicul său, Utnapishti, care îi povestește despre potopul căruia el i-a supraviețuit. Utnapishti este un Noe babilonian: avertizat printr-un semn de iminența catastrofei, el și-a construit o barcă, asemănătoare cu arca biblică, pe care s-a refugiat împreună cu ai săi, scăpînd astfel de dezastru. După 7 zile de navigație, barca a eșuat pe Muntele Nizir, la răsărit de Tigru. La fel ca și Noe, Utnapishti a dat drumul, rînd pe rînd, unui porumbel, unei rîndunici și unui corb, pentru a ști dacă apele s-au retras. Corbul nemişcîndu-se, el a abandonat arca. **Epopeea lui Ghilgameș**, al cărei original se găsește la Londra, la British Museum, a fost tradusă în 1876.

Versiunea asiriană a potopului se aseamănă mult cu cea din Babilon. Ghilgameșul asirian se numește Izdubar, iar Utnapishti, constructorul arcei, Hasis-Adra sau Xisuthros. În povestirea asiriană catastrofa, provocată de furia divină, n-a urmărit decât să distrugă orașul Churupak, situat la jumătatea drumului între Hilleh și Bagdad, lângă actuala colină Abu-Habba.

La aceste tradiții primitive, **Biblia** a adăugat amănunte atât de neverosimile, ca dispariția speciei umane, scufundarea celor mai înalți munți etc. Dacă ținem seama de aceste adăugiri, putem deduce că legendara catastrofă trebuie să fi afectat terenurile joase din bazinul Eufuratului și Tigrului, mai exact, teritoriul din apropierea vărsării celor două fluviu. Muntele Ara-

rat, pe care se spune că a eșuat în cele din urmă arca biblică, nu este nicidecum actualul masiv muntos armean, denumit astfel mult mai tîrziu, ci o mică înălțime situată în regiunea amintită și care purta acest nume.

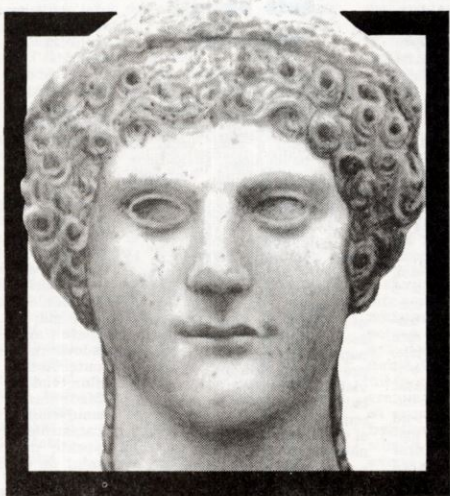
Pe de altă parte, există în **Biblie** o frază care ar putea sugera o explicație a calamității. Ea sună astfel: „Voi face să vină un potop dinspre mare” (Luther nu a tradus corect textul ebraic original cînd a scris: „Voi face să vină un potop de apă”). Această frază i-a permis lui Suess să afirme, în 1883, că potopul a fost un flux violent al Golfului Persic, pricinuit de un cutremur de pământ.

De altfel, fluxurile puternice, veritabile inundații venite dinspre mare, au fost frecvente în toate timpurile, deși cauzele lor adevărate rămîn adesea necunoscute. Astfel, la 21 iulie 365, un flux violent a bîntuit coastele Mediteranei Orientale, în urma unui seism submarin. Mai recent, catastrofe analoge au fost provocate de cutremurul de pământ de la Lisabona (1 noiembrie 1755) și de surparea vulcanului Krakatoa, în Arhipelagul Sondei (27 august 1883). Cicloanele sau furtunile pot avea efecte asemănătoare, Golful Bengal oferindu-ne mai multe exemple de acest fel. Astfel, în noaptea de 12 octombrie 1737, Calcutta și regiunea de la vărsarea Gangelui și a Brahmaputrei au fost bîntuite de un violent ciclon; în 1800, ținutul de la vărsarea riului Kistna a fost supus, la rîndul lui, unui cataclism similar. Aceste cicloane au determinat fluxuri violente, care au acoperit o mare parte a regiunii de coastă. La 1 noiembrie 1876, în delta Brahmaputrei fluxul a pustiit peste 8 000 km pătrați și a costat viața a 250 000 persoane. În aproximativ 140 ani, între 1737 și 1876, cicloanele — în număr de 112 — au provocat în Golful Bengal moartea a peste 500 000 persoane.

Distrugerea, la 28 octombrie 1724, a portului peruian Callao din cauza unui flux de origine seismică, fatal aproape tuturor locuitorilor, ravagiile provocate de un fenomen identic orașului chilian Concepcion și portului său Talcahuana, la 20 februarie 1835, distrugerea portului nord-american Galveston din pricina

(Continuare în p. 52)

FINAL DE TRAGEDIE :

Agrippina cea Tânără (II)

EDMON VALLES

În anul 59 e.n. murea în vila sa din Baulis, Agrippina cea Tânără, asasinată din ordinul fiului ei, împăratul Nero (54-68 e.n.)*. Născută din căsătoria unei alte Agrippine — cunoscută în istorie sub numele de cea Bătrână — cu Germanicus, Agrippina cea Tânără rămăsese de mică, împreună cu două surori și un frate — viitorul Caligula (37-41 e.n.) — în grija bătrînului împărat Tiberius (14-37 e.n.). Mama ei avusese o soartă tristă: acuzată de Tiberius de a fi încercat să provoace o răscoală, Agrippina cea Bătrână a fost exilată pe o insulă, unde drept protest s-a lăsat să moară de foame.

Un început care promite

Purtarea lui Tiberius față de ceilalți patru copii ai lui Germanicus (Caius, Drusilla, Livilla, Agrippina) nu corespunde imaginii pe care ar fi putut să și-o facă cititorul despre acest

personaj. Crudul împărat care, din palatul lui din Capri, isprăvisse cu Agrippina cea Bătrână, s-a transformat într-un unchi bătrîn, nesociabil adevărat, dar preocupat să îndrume pe calea cea dreaptă pe nepoții săi.

Caius — care a intrat în istorie cu porecla cazonă de Caligula, diminutiv de la **caliga**, (un anumit fel de încălțăminte), unicul supraviețuitor al copiilor de

sex masculin ai lui Germanicus, avea — spune Suetonius — relații incestuoase cu cele trei surori ale sale, fete de o rară frumusețe. Pus la curent, Tiberius a ordonat să se treacă sub tăcere acest fapt și a hotărît imediat să le mărite pe cele trei nepoate. Agrippina (numită astfel după mama sa), în vîrstă de 13 ani, a fost dată de soție lui Cnaeus Domitius Ahenobarbus, bărbat

* Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1974.

inzeștriat de natură cu o frumoasă barbă arămie, rezultată, după cum spunea legenda, nici mai mult nici mai puțin decât din mîngierea unui predecesor al său de către un zeu.

Ahenobarbii erau o familie de viță nobilă, foarte bogați și extravagante. Despre Domitius, coleric, brutal, lacom și depravat se putea spune ceea ce se spunea despre unul dintre strămoșii săi: „Nu ar fi de mirare ca, avînd barba de bronz, să aibă gura de fier și inima de plumb”. La puțin timp după căsătorie s-a despărțit de Agrippina, dar cînd Caligula a fost ridicat la rangul de împărat, Ahenobarbus a socotit prudent să-și reia viața conjugală și să nu-și subestimeze cumnatul. Atunci s-a născut copilul numit Lucius Domitius Ahenobarbus, iar din adolescență, Nero. Despre acest fiu, tatăl, atunci cînd prietenii l-au felicitat, a răspuns: „Eu și cu Agrippina nu puteam da naștere decât unui monstru”.

Mama și fiica au avut cel puțin o trăsătură comună: o neînfrînată și arzătoare dorință de putere. În toamna anului 37, Agrippina, așteptînd venirea pe lume a lui Nero, a consultat un astrolog persan de mare renume care a întocmit un horoscop sumbru: „Veți naște un băiat care va fi împărat, dar te va asasina”. „Să mă ucidă, dar să rămîn pe tron” — a declarat Agrippina.

După ce Caligula a fost investit cu puterea imperială, rolul surorilor sale a crescut rapid. Ele au fost copleșite cu onoruri, căci atracția tînrului împărat față de ele, în special pentru Drusilla, încetase să mai fie un secret. De fapt, Caligula intenționa s-o ia de nevastă pe Drusilla, dar aceasta a murit în anul 38. În anul următor, Agrippina și Livilla l-au însoțit pe fratele lor într-o campanie militară în Gallia. Curînd după această călătorie, amîndouă surorile s-au văzut amestecate într-un proces de înaltă trădare: Aemilius Lepidus, fostul soț al Drusillei și ulterior amantul Agripinei, fiind condamnat la moarte pentru că ar fi conspirat împotriva împăratului, cele două surori au fost exilate în Insulele Ponticae. Împăratul le-a obligat să navigheze spre insule în

compania cadavrului lui Aemilius, torturat înainte de a fi omorît.

În anul 40, Domitius Ahenobarbus a murit de hidropizie în vila sa din Pyrgi, unde petrecea lungi perioade de timp departe de Roma; în anul următor, Caligula a fost asasinat. Puterea imperială a trecut în mîinile unchiului său, Claudius. În vîrstă de peste 50 ani, Claudius a autorizat întoarcerea Agripinei și a surorii sale și le-a reintegrat în posesia bunurilor care le fuseseră luate în mod atît de „fratern” de către Caligula.

Claudius este luat cu asalt

Agrippina și Livilla s-au întors la Roma pregătite să-și recîștigate situația anterioară, atît de privilegiată. Dar soția lui Claudius, Messalina, conștientă de frumusețea acestora și îngrijorată de avansurile amoroase făcute de ele împăratului, a oprit calea periculoaselor nepoate și le-a îndepărtat de la curte. Agrippina și-a recunoscut înfrîngerea și a hotărît să-și caute un alt soț. O primă alegere a fost Galba, om matur și chibzuit, care însă a ignorat prevăzător avansurile tinerei doamne (în treacăt fie spus, Agrippina avea ochii buni, căci după moartea lui Nero tronul i-a revenit lui Galba).

Eroina noastră nu s-a sinchisit prea mult de acest eșec. Fără să-și piardă cumpătul, ea și-a concentrat tirul asupra unei prăzi de mai mică importanță — oratorul Passienus, prieten din copilărie cu Seneca și Caligula și, ceea ce era mult mai important, posesor al unei uriașe averi (pe care Agrippina avea s-o moștenească după moartea soțului). Cît despre Livilla, mai puțin inteligentă decât sora sa, s-a încapătînat să lupte împotriva Messalinei și a fost surghiunită. Dar cum nici exilul nu a reușit s-o liniștească, niște asasini plătiți au avut grijă ca Livilla să nu mai prilejuiască alte necazuri. Nerăbdarea este un grav defect al ambițioșilor: în anul 48 a survenit dizgrația Messalinei, urmată de moartea ei imediată, fapt care a deschis porțile palatului în fața Agripinei, în mo-

mentul acela văduvă. Passienus murise cu o surprinzătoare oportunitate [a fost otrăvit de Agrippina — n.r.].

Însetată de putere, Agrippina a pornit fără întîrziere la cucerirea palatului imperial. Claudius, iritat pe bună dreptate de comportarea Messalinei, declarase solemn că, deoarece căsătoria îi făcuse atîta rău, ar prefera să se omoare cu propriile sale mîini decât să-și ia o nouă soție. Cuvinte profetice, cu o mică rectificare: nu propriile sale mîini l-au omorît! Nimeni n-a luat însă în serios declarația împăratului. Drept care pețitorii au început să freămde de o activitate frenetică, întrecîndu-se în a căuta o soție pentru Claudius. Dar Agrippina și-a înălțat repede concurențele, fiind favorizată și de calitatea ei de nepoată care îl „săruta și-l mîngia, folosindu-se de dreptul de rudă” (Suetonius). La cei 60 ani ai săi, Claudius, s-a „predat” repede. Împăratul reușind să obțină din partea Senatului o derogare de la legea care socotea incestuoasă legătura matrimonială dintre unchi și nepoată. La începutul anului 49, Agrippina și-a atins ținta ambițiilor sale: locul de împărăteasă, titlul de Augustă.

Agrippina la putere

Care era rolul unei Auguste la Roma? Ținînd seama de circumstanțe (slăbiciunea și corupția Senatului, influența plebei urbane, necesitatea unei puteri centrale ferme și stabile etc.), principatul* roman tindea să se transforme într-o monarhie de tip elenistic. Cu alte cuvinte, o monarhie absolută, ereditară și de origine divină. Toate acestea se refereau însă numai la împărat. Livia, în timpul domniei fiului său, Tiberius, s-a limitat la a fi prima dintre matroanele romane. Agrippina, în schimb, a făcut un pas înainte și a adoptat atribute rezervate divinităților — coroana de spice a zeiței Ceres și cea imperială, de laur; a pus să se bată monedă

* În Roma antică — formă de guvernământ instituită de Augustus în anul 27 î.e.n. care însemna concentrarea în mîinile împăratului a întregii puteri militare, civile și religioase (de fapt, o formă constituțională deghizată a monarhiei).

Caligula (sus) și Tiberius, în viziunea extravagantă a unui gravor din sec. XVI

Împăratul Claudius

cu efigia sa alături de cea a împăratului; urca pe Capitoliu într-un car aurit, onoare rezervată imaginilor de zei și marilor profeți. Dar politica de anvergură născută dintr-o decizie prea puțin, Agrippina i-a lăsat pe sfetnicii împăratului, Seneca și Afranius Burrus, să guverneze în voia lor.

Principala preocupare a Agripinei, transformată în Augustă, a fost de a obține succesiunea lui Claudius pentru fiul ei, Lucius Domitius Ahenobarbus (Nero), în calea căruia stătea fiul lui Claudius, Britannicus. Agrippina a avut de partea ei două atuuri importante: vîrsta

lui Nero, care era cu cîțiva ani mai mare decît Britannicus (circumstanță deloc neglijabilă, dată fiind etatea lui Claudius) și caracterul slab al împăratului, mai ales în fața voinței nefundate a Agripinei.

Pas cu pas, ea a început să se apropie de țelul final: în anul 50, Claudius l-a adoptat pe tînărul Lucius care, cu această ocazie, a primit numele de Nero (mai exact: Lucius Domitius Nero Claudius); la treisprezece ani, acesta a îmbrăcat toga virilă; la cincisprezece a fost autorizat să vorbească în Senat și s-a căsătorit cu Octavia, fiica lui Claudius, în vîrstă de 12 ani.

Și, în sfîrșit, ca o victorie supremă, Agrippina a izbutit ca Claudius, bolnav fiind, să comunice Senatului, că, în caz de moarte, Nero îi va fi succesor.

Dar Claudius și-a redobîndit sănătatea și, odată cu ea, luciditatea. Cum nu era prost, a vrut să îndrepte greșeala, desemnînd ca al doilea succesor la demnitatea imperială pe Britannicus. Este surprinzător că atît împăratul, cît și prevăzătorul și foarte credinciosul său sfetnic, Narcissus, au subestimat-o pe Agrippina. Narcissus a părăsit Roma exact în acel moment dificil, plecînd la o stațiune termală pentru a căuta alinare durerilor sale reumatice. Agrippina a profitat de moment, acționînd cu toată viteza: o „specialistă” pe nume Locusta, a otrăvit o farfurie cu ciuperci care i-a fost servită lui Claudius în noaptea de 13 spre 14 octombrie a anului 54. Locusta nu s-a arătat însă la înălțimea faimei sale; otrava nu și-a făcut efectul, limitîndu-se să provoace doar o tulburare digestivă în organismul imperial. Fără să stea pe gînduri, Agrippina a pus să fie chemat imediat medicul lui Claudius, Xenofon, a cărui complicitate și-o asigurase. Unde dăduse greș vrăjitoria, a triumfat știința medicală: o pană otrăvită introdusă în gîtul lui Claudius l-a ucis.

Moartea a fost ținută în secret cîteva zile. Apoi, după aranjamentele de rigoare (vești false și zvonuri în Forum, aclamații din partea pretorienilor adresate viitorului împărat Nero, distribuire de bani etc.), Senatul, depășit de evenimente ca de obicei, l-a proclamat pe Nero împărat.

Nero și „cea mai bună dintre mame”

În momentul în care a îmbrăcat purpura, Nero nu era decît fiul Agripinei, o simplă creație a mamei sale. Declarată de către recunoscătorul său vîrstar „cea mai bună dintre mame” ea a ținut în mînă frînele statului cu mai multă dezinvoltură decît o făcuse cînd era soția lui Claudius.

Dar orizontul n-a întîrziat să se înnoureze. Seneca și Afranius Burrus au început să nu mai îndeplinească anumite ordine ale Agripinei. Și de ce nu? La urma

urmelor, exista un împărat tânăr, care, mai devreme sau mai târziu, avea să fie stăpînul deplin al Romei. N-au fost însă decît niște nori trecători: alți dușmani, recrutați din anturajul fiului său, aveau să provoace căderea Agrippinei.

Poate că a fost inerent ca acești dușmani să și-i fi creat chiar Agrippina. Greșeala ei a constat în refuzul de a admite că adolescentul se transformase în adult. Cînd i se adresa lui Nero, indiscutabila sa inteligență se întuneca: îl dojenea, lăsa frîu liber maniei sale pedagogice, lucruri cu care nu izbutea decît să-l plictisească de moarte pe Nero. Plictiseala s-a transformat în aversiune cînd în viața acestuia a apărut prima femeie, Acte, o tinăre de origine greacă.

Furia Agrippinei n-a mai cunoscut margini cînd a aflat de existența Acteiei: a proferat injurii, a făcut reproșuri, a întrebat dacă ea, strănepoata lui Augustus, trebuia să stea la ordinele unei liberte, ale unei slujnice mizerabile. Nero nu s-a lăsat însă impresionat de asemenea scene, căci dragostea lui pentru acea fată a fost sinceră și profundă (de altfel, Acte, constantă și dezinteresată în afecțiunea sa pentru Nero, a rămas ca o figură suavă și delicată în acea lume de violență și de nebulie ucigașă). În cele din urmă, cînd s-a văzut ultragiă, Nero a căutat sprijinul lui Seneca.

Alarmată, mama a schimbat tactica și a încercat să cîștige bunăvoința tînrului cu dezmiertări și măguliri, fără succes însă. Atunci Agrippina s-a dezlănțuit, pierzînd de data aceasta totalmente simțul realității: de la insulte a trecut la amenințări, avertizîndu-l pe Nero că Britannicus nu mai era copil și că, fiind adevăratul fiu al lui Claudius, lui îi revenea de drept imperiul și nu unui intrus, Nero, fiu adoptiv al cărui unic scop era de a-și jigni mama. A mers chiar mai departe, anunțînd că îl va sprijini pe Britannicus în fața legiunilor: „Și fie ca acolo să se aleagă cui să se dea ascultare: ei, fiica lui Germanicus, sau lui Burrus — un înfirm — și lui Seneca — un exilat — care cer să conducă neamul omenesc” (Tacitus).

De data aceasta Agrippina a întrecut măsura. Pe drumul îngust al ambițiilor, amenința-

rea gravă, dacă nu este însoțită de executarea ei imediată, constituie o greșală fatală. Pentru început, imprudența Agrippinei l-a costat viața pe Britannicus, căci Locusta a intrat în funcțiune și tînrul a murit fulgerător. În ceea ce o privea pe Agrippina, Nero s-a limitat să o priveze de unele onoruri și de garda sa personală, formată din soldați germanici, și să-i fixeze domiciliu forțat la marginea Romei.

Situația Agrippinei era compromisă. Poate că lucrurile n-ar fi mers mai departe de această izolare sau de un eventual exil, dacă în viața lui Nero n-ar fi apărut o altă femeie, Sabina Poppaea. Mama acestei tinere (numită — firește! — tot Sabina Poppaea) fusese considerată cea mai frumoasă femeie din Roma și murise căzînd victimă geloziei Messalinei. Înfrățirea fiicei nu era mai prejos de a precedea soarelui sale: cu părul blond (detaliu foarte apreciat la Roma), era în plus grațioasă, rezervată, cu o purtare timidă și modestă, exercitînd asupra celor din jur o fascinație autentică. Dar totul era doar artificiu, căci, în realitate, Poppaea era o femeie ambițioasă și lipsită de scrupule. Dacă mai adăugăm că era inteligentă și că știa pe de rost *Ars amandi* („Artă de a iubi”) a lui Ovidiu — și nu numai din dragoste pentru versurile frumoase — vom înțelege de ce Nero literalmente i-a căzut la picioare. Dar frumoasa Poppaea dorea să devină soția lui Nero, să ajungă împărăteasă. Un soț nefiind un obstacol serios, Otho tovarășul de viață al Poppaei, a fost trimis ca guvernator în îndepărtata Lusitanie (în Peninsula Iberică). Odată făcut acest lucru, mai rămînea să fie îndepărtată o piedică dificilă: Octavia, soția lui Nero, pe care Agrippina o sprijinea din toate puterile, nu mai și numai pentru că îi convenea o noră supusă și ștearsă. Poppaea, cu siguranța instincțului feminin care nu dă greș, a înțeles cine era adevărata sa rivală și a hotărît s-o elimine.

Jocul de-a moartea

I-a fost oare greu să-l convingă pe Nero? Judecînd după remușcările de mai târziu ale acestuia, după crizele sale în timpul cărora îi apărea spectrul Agrippinei asasinat, nu i-a fost ușor să îndeplinească

pretenția Poppaei. Putem vorbi însă de o pretenție? Poppaea era din cale afară de frumoasă și mai mult decît inteligentă pentru a pretinde: ea insinua, plîngea, se arăta sfioasă, nehotărîtă, în sfîrșit, desfășura un autentic joc erotic. Nero a isprăvit prin a consimți și a hotărît moartea mamei sale. Suflul său de artist a căutat imediat o paralelă literară: va proceda ca Oreste care și-a ucis mama, pe Clitemnestra.

Complicele ales de Nero a fost Tigellinus, un personaj feroce, ipocrit și lingusitor, care în momentul acela era favoritul său. Pentru moment, Afranius Burrus și Seneca au fost lăsați de-o parte, deși nu este exclus ca Seneca să fi bănuit ceva.

Prima problemă de rezolvat a fost alegerea metodei de a ucide. „De trei ori — scrie Suetonius — a încercat s-o otrăvească, dar știind că Agrippina avea întotdeauna asupra ei antidoturi, a pus să se aranjeze tavanul camerei sale în așa fel încît, cu ajutorul unui mecanism adecvat, acesta să se prăbusească peste Agrippina în timpul somnului”, apoi adaugă: „Dar complici săi au păstrat prost secretul”. Afirmația este confuză: a știut sau nu Agrippina că fiul ei hotărîse să o asasineze?

După cît se pare, otrava — pentru care opta Poppaea, fiind o armă mai discretă — nu a fost utilizată, poate de teama antidoturilor sau poate pentru că, cele două rivale, trăind în case separate, nu era ușor de găsit o ocazie potrivită. Cît despre sistemul tavanului care se prăbusește, el a fost adoptat în cele din urmă de Nero, cu unele modificări.

Acest plan definitiv a fost opera libertului Anicetus, personaj scos la lumină de către Tigellinus. Deși comandant al floitei de la Misenum, el se considera subestimant, dat fiind că pe vremuri fusese preceptorul lui Nero, sarcină importantă și promițătoare. Anicetus avusese, deci, o situație bună pînă cînd Agrippina s-a gîndit să dea postul de preceptor lui Seneca.

Planul fostului dascăl transformat în amiral consta în amenajarea unei nave în așa fel, încît cabina construită din lemn greu și destinată Agrippinei, să se dărîme. Dacă Agrippina scăpa totuși cu viață, trebuia

simulat un naufragiu și, în învăl-mășeală, victima să fie ucisă prin lovitură. Era o treabă rapidă, care putea trece drept un accident. Nero a fost entuziasmat de plan și a dat ordin să fie executat imediat. Cu atât mai mult, cu cât ideea tavanului care se prăbușește și a naufragiului simulat corespundeau întru-totul devisei lui: „Să ucizi jucându-te”. Cunoaștem în-cesul acestui vicleșug și soluția finală, lăsată pe seama pumnalului, armă modestă, dar care ocupă în istorie un loc privile-giat.

O mamă asasinată din ordi-nul fiului său, o mamă vino-

vată, la rîndul ei, de a-și fi otrăvit soția... Delicte monst-roase, doar câteva dintre-un sir de crime. Cititorul ar putea să-și imagineze că a asistat la des-compunerea unui stat, a unei lumi. Ar fi o greșeală. În anul 59 e. n. Roma avea în urma ei o istorie glorioasă, un foarte ori-ginal amestec de virtuți virile și de brutalitate vicleană, isto-ria unui popor modest care ajun-sese stăpînul lumii mediterane-ene și care mai avea încă înaintea sa o epocă, strălucită, aceea a dinastiei Antoninilor (96-192). Vor mai trece trei secole înai-nite de abdicarea definitivă a Romei de la rugul de capita-

lă imperială (să ne amintim că orașul de căpetenie al im-periului, de data aceasta nu latin, ci bizantin, a trecut de la Roma la Constantinopol și că acest imperiu al Bizanțului avea să dureze încă o mie de ani, ajungînd pînă în pragul epocii moderne).

Roma ultimilor ani ai Repu-blicii, Roma primilor împărați, ne dezvăluie așadar efervescența pasiunilor, ciocnirea de interese opuse, fermentația ideo-logică, specificul marilor epoci ale istoriei.

**În românește de:
Dorina TULPAN**

UNDE, CÎND ȘI CUM S-A PRODUS „POTOPUL BIBLIC” ?

(Urmare din p. 47)

unei furtuni, la 8 septembrie 1900, sînt, de asemenea, exem-ple de „potopuri” locale, care pot surveni în orice moment.

Destul de recent s-a făcut o altă constatare: făcînd săpături pe locul unde s-a aflat Ūr (în sudul Mesopotamiei), arheologul englez Woolley a descoperit ur-me neîndoielnice ale unei i-nundații uriașe, confirmată de un strat de nămol cu o supra-față de 600 km x 150 km. Re-giunea în care, altădată, Eufrat-ul și Tigrul se vărsau separat în Golful Persic, a fost supusă unui flux de 7 metri înălțime, ceea ce, pe un teren plat, a pri-cinuit pierirea a „tot ce avea via-ță și se afla pe pămînt uscat”. Pentru ca fenomenul să fi fost atît de ucigător, cum spune Bi-blia, era nevoie de o țară efec-tiv fără relief, aproape la nive-lul mării. Existența a citorva mici monticule ar fi fost de a-juns ca să reducă considerabil pierderile de vieți omenești; chiar și o arcă ar fi fost inutilă.

Dacă acesta a fost evenimen-tul, atunci faimosul potop a fost depășit de multe alte catastrofe asemănătoare în decursul tim-purilor. În 1737 și în 1876, în delta Gangelui și a Brahmapu-trei au năvălit valuri nu de 7, ci de 12 și 14 metri. La Lisa-bona, în 1755, valurile devasta-toare s-au ridicat la 20 metri, iar la Krakatoa, în 1883, au at-ins o înălțime de 36 metri. A-șadar, au existat calamități mult mai impresionante decît potopul biblic.

Spiritele credincioase, care cred că nici o altă catastrofă nu poate fi asemuită cu potopul, nu acceptă însă ipoteza lui Woolley. Dar totul depinde de unghiul sub care privești lucrurile. Firește, că locuitorii de pe terenurile joase ale Mesopo-tamiei, surprinși de valurile de 7 metri, în care s-au înecat, nu au judecat evenimentul ca „ne-fîsemnat”, iar puținii supravie-țuitori l-au transformat într-o catastrofă de proporții cosmice.

De la fantezii matematice la certitudini

Desigur, potopul — un potop oarecare — a avut loc. Dar po-vestirea din Geneză cuprinde exagerări flagrante, ca orice tradiție populară. Potopul s-a produs, probabil, înaintea mil-eniului III î.e.n., deoarece E-po-opea lui Gilgameș datează din acea epocă; poate a avut loc chiar la începutul mileniului patru î.e.n., deoarece numeroa-sele documente existente despre Babilon, Ur etc. și care se referă la evenimente pînă spre 3800 î.e.n. nu menționează vreo ca-lamitate. Istoricul babilonian Berossus, care a trăit în secolul III î.e.n., plasează evenimentul cu 30 000 ani înaintea lui Ale-xandru cel Mare. Să nu uităm însă că anticii au jonglat ade-sea cu cifrele cele mai neverosi-mile cînd a fost vorba să fixeze evenimentele. Berossus indică, de exemplu, că într-o perioadă de 34 091 ani, înainte de potop,

în Babilon au domnit 86 regi, durata fiecărei domnii variînd între 300 și 1500 ani! Marea epocă a patriarhilor biblici, a lui Matusalem, printre alții, este încă un alt exemplu de fan-tezie matematică. Inutil să mai spunem că aceste cifre nu au nici o valoare.

Rezultatele săpăturilor par să confirme că așa-zisul potop a avut loc în jurul anului 4000 î.e.n. În genere, lucrările cele mai recente despre potop nu au făcut decît să confirme con-cluziile la care a ajuns Suees încă în 1883:

1. Fenomenul natural cunos-cut sub numele de „potopul bi-blic” a avut loc pe cursul infe-rior al Eufratului și a constat în inundarea terenurilor joase din Mesopotamia.

2. Cauza acestuia a fost, în esență, un cutremur destul de violent produs în Golful Persic.

3. Este probabil că, în mo-mentul celor mai puternice zguduiri, în golf a apărut un ciclon venit dinspre sud.

4. Nici o tradiție nu ne per-mite să afirmăm că fluxul pro-dus pe cursul inferior al Tigrului și Eufratului a depășit această regiune și, cu atît mai puțin, a acoperit întreg pămîntul.

Cert este că evenimente ase-mănătoare potopului din Bible se repetă de mai multe ori în fiecare secol, aproape pretutin-denii pe pămînt. De la potopul biblic, omeneria a fost supusă la vreo 200 catastrofe la fel de cumplite și uneori chiar mai grave.

**În românește de:
Any FLOREA**

● UNITATEA DE ACȚIUNE A CLASEI MUNCITORESC DIN ROMÂNIA.

Editura Politică, București, 1974, 336 pp., 7 lei: tipărit sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice, a Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și a Academiei „Ștefan Gheorghiu”, în colecția „Biblioteca de istorie” volumul reunește comunicările prezentate în cadrul sesiunii științifice organizată la 25-27 aprilie 1974 la București, cu prilejul împlinirii a 30 ani de la fărâșirea Frontului Unic Muncitoresc din România.

● INSURECȚIA DIN AUGUST 1944 ȘI SEMNIFICAȚIA EI ISTORICĂ.

Editura Militară, București, 1974, 396 pp., 12,50 lei: referatele și comunicările celor două sesiuni științifice care au avut loc în București la 26-27 iunie 1974 și, respectiv, 1 iulie 1974 în cinstea aniversării a 30 ani de la eliberarea României de sub dominația fascistă, organizate de Academia de Științe Sociale și Politice a R.S.R., Academia „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.C.R., Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, Academia Militară.

● IMAGINI ALE UNUI TREȚUT GLORIOS.

Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, 150 pp., 110 lei: album cu fotografii, publicat în excelențe condiții grafice, de către un colectiv format din conf. univ. Ion Ardeleanu, Lya Benjamin, Nora Zizi Munteanu, Gheorghe Pirvulescu, ilustrând evenimente și momente de seamă din istoria modernă a României, a mișcării muncitorești, revoluționare și democratice, a Partidului Comunist Român.

● Mircea Mușat, doctor în istorie — CONTINUITATEA LUPTEI POPORULUI ROMÂN PENTRU ÎNALȚELE IDEALURI DE LIBERTATE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ.

Editura Politică, București, 1974; 112 pp., 3 lei: studiu sintetic, evidențiind trăsătura fundamentală a întregii noastre istorii naționale, aceea de a fi „istoria unor necontenite lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare

pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatințare, pentru progres și civilizație”.

● General maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Vasile Mocanu — ACTIVITATEA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN ARMATĂ. 1921-1944.

Editura Militară, București, 1974, 308 pp., 13 lei: cronică a mai bine de două decenii de activitate revoluționară desfășurată de către P.C.R. în rândurile armatei, prezentată într-o cercetare bazată pe investigația aprofundată îndeosebi a surselor de arhivă; volumul este prefațat de general-colonel Ion Coman.

● MAREA CONFLAGAȚIE A SECOLULUI XX.

Editura Politică, București, 1974, 704 pp., 52 lei: ediția a II-a, revăzută și adăugită, a lucrării consacrate istoriei celui de două decenii război mondial, alcătuită de un colectiv de autori români; operă distinsă cu premiul „Ștefan Gheorghiu” pe anul 1971 al Academiei Republicii Socialiste România.

● Ion Spălașu — PRINTRE FOARFECELE CENZURII.

Editura Politică, București, 1974, 200 pp., 8,50 lei: publicistica revoluționar-democratică românească din perioada 1930-1940 în lupta pentru demascarea pericolului fascist.

● Ștefan Ștefănescu — DEMOGRAFIA, DIMENSIUNEA A ISTORIEI.

Editura Facla, Timișoara, 1974, 172 pp., 12 lei: studii consacrate cercetării locului și rolului factorului demografic în evoluția procesului istoric românesc și din alte țări.

● Colonel Gheorghe Stănculescu — ACȚIUNILE DE LUPTĂ ÎN SPATELE INAMICULUI.

Editura Militară, București, 1974, 196 pp., 6,50 lei: principii, procedee, metode și probleme teoretice și aplicative ale luptei armate și ale acțiunilor de rezistență desfășurate în spatele dispozitivelor operative și de luptă ale agresorului.

● Radu Manolescu — SOCIETATEA FEUDALĂ ÎN EUROPA APUSEANĂ.

Editura Științifică, București, 1974, 364 pp., 20,50 lei: evoluția feudalismului în Europa apuseană, de-a lungul a zece secole, de la geneză până la amurgul său.

● Jean Orioux — TALLEYRAND.

Editura Politică, București, 1974, 568 pp., 35 lei: traducere din limba franceză de Leonard Altbuch, Anca Balaci, Gheorghe Popescu-Telega; prefațat de Camil Mureșan. Viața și faptele ilustrului diplomat francez Charles-Maurice de Talleyrand Périgord (1754-1838) într-o insolită evocare, din care Magazin istoric, nr. 10/1974, a publicat câteva fragmente.

● Nicolae Olahus — CORESPONDENȚA CU UMANIȘTI BATAVI ȘI FLAMANZI.

Cuvânt înainte, antologie, note și bibliografie de Corneliu Albu; traducerea textelor din limba latină de Maria Capoiănu, Editura Minerva, București, 1974, 354 pp., 14 lei: dialogul epistolar al umanistului transilvănean (1493-1568) cu personalități reprezentative ale epocii.

PORTRETE POLITICE DIN ANII INTERBELICI

CONSTANTIN XENI

Anul trecut, revista Magazin istoric a publicat în paginile sale câteva portrete politice leșite de sub acida până a lui Duiliu Zamfirescu, mult apreciate de către cititorii noștri*. Începînd cu acest număr, încredințăm tiparului o nouă serie de portrete politice, de astă dată realizate de către Constantin Xeni. Ele fac parte dintr-un manuscris ce a fost depus la Arhivele Statului de către d-l C.L. Flavian, cetățean francez de origine română, deținătorul manuscrisului care „socotind că acest document revine de drept țării”, l-a donat spre folosință. Pentru gestul său patriotic îi aducem mulțumirile noastre.

Autorul portretelor, publicist și reputat jurist, s-a născut în București la 23 octombrie 1878. După ce în anul 1902 și-a terminat studiile liceale, C. Xeni a obținut licența în drept la Universitatea din București, iar titlul de doctor în științe juridice la Paris. Începînd cu anul 1912, a intrat în vîltoarea vieții și disputelor politice, devenind rînd pe rînd deputat în diferite legislaturi, ales la început din partea Partidului Conservator și, apoi, a Partidului Conservator Democrat al lui Take Ionescu, ca pînă la urmă, să treacă în Partidul Național-Liberal, alături de gruparea din jurul lui Gheorghe Tătărescu.

În perioada interbelică a deținut de două ori funcții în guvern: ministru al Muncii și Ocrotirilor Sociale (17 decembrie 1921-19 ianuarie 1922) și ministru secretar de Stat în guvernul Tătărescu (1934).

Constantin Xeni — așa cum se vede și din scrisul său — a fost un democrat — în limitele burgheze — și pacifist convins. Deși a făcut parte din partidele claselor posedante el nu s-a situat pe poziții similare cu conducătorii de dreptă a acestor partide care, nu arareori, fle fățis, fle mascat, au sprîlînit forțele politice cele mai reacționare. Dimpotrivă, a detestat aprig fascismul internațional și pe cel intern, reprezentat de către Garda de fier. A condamnat carențele și mobilurile politice ale lui Carol II, ambițiosul și orgoliosul suveran, care a dus, alături de virtuțile reacționare ale burgheziei și moșierimii române, o politică falimentară, cu urmări din cele mai nefaste pentru națiunea română. Dar, C. Xeni n-a avut o viziune clară asupra forțelor politice din România interbelică. El n-a recunoscut existența altor forțe în afara partidelor „istorice” și a unor grupări dizidente ale acestora.

În lucrarea sa rămasă în manuscris vreme de peste trei decenii a înfierat cu hotărîre războiul dezlîntîit de Germania nazistă, care îl obseda ca un coșmar. „Prin fumul orașelor incendiate e greu să întrezărești viitorul. Cînd scriu aceste rînduri — notează C. Xeni — cea mai monstruoasă din catastrofele omenirii pustiiește lumea. Logica și-a pierdut drepturile; cuvintele și-au pierdut înțelesul. Globul pămîntesc a ajuns o blată mînge în minile Demeției...”.

În încercarea sa de a surprinde cît mai veridic „actorii și scena” vieții politice românești interbelice, C. Xeni a căutat să se călăuzească după anumite principii etice, cum însuși mărturisește: „Mi-am propus să fixez o serie de portrete sufletești — dacă mi se permite cuvîntul [...] și m-am silit să împletesc acele portrete în chip cît mai strîns cu evenimentele în mijlocul cărora au trăit”.

* Vezi Magazin istoric, nr. 10/1973.

Autorul acestor rinduri a avut ocazia de a fi trăit în apropierea celor despre care a scris. Pe toți l-a cunoscut. Cu unii a conlucrat chiar ani de-a rîndul.

„M-am silit înainte de toate să fiu veridic, călăuzit de convingerea că o carte de acest fel nu merită să fie scrisă fără respectul întreg al unei corecte obiectivități. De aceea n-am ezitat a releva alături de marile însușiri ale acestor bărbați și unele curiozități ale temperamentului lor, așa zice chiar unele slăbiciuni. Am făcut-o nu numai din scrupulul exactității, dar și din credința că nici un detaliu nu este lipsit de interes cînd e vorba de viața oamenilor ce ies din comun [...] Cînd zugrăvești oamenii nu trebuie să le dai nimic din ceea ce au, dar cred că nici nu ești obligat să le dai ceea ce n-au“.

Poziția antilegionară și antinazistă a lui Constantin Xenii l-a dus pînă la urmă la convingerea că trebuie să părăsească țara. În 1940 s-a autoexilat în Elveția, unde, de fapt, a redactat acest manuscris și unde, la cițiva ani după terminarea războiului, a murit.

Printre însemnările sale am găsit și următoarea mențiune: „Această lucrare n-am putut s-o recitesc. Sint sigur că are multe fraze care trebuie corijate, sint sigur că are idei repetate care trebuie tăiate“. Am încercat să ne conformăm dorinței autorului, selectînd cîteva fragmente din portretele care ni s-au părut mai izbutite.

Magazin istoric — fiind o revistă de cultură istorică — este normal ca seria portretelor să înceapă cu fragmente din cel dedicat lui Nicolae Iorga.

Anul acesta se împlinesc 35 ani de la odioasa asasinare a marelui savant de către bandele legionare*. N. Iorga — așa cum arată și C. Xenii — s-a numărat printre cei care au combătut cu un neostenit curaj Garda de fier și gardiștii l-au plătit — cum știau ei să plătească, cu bîta și pistolul — pentru aceasta.

Desigur, portretul pe care C. Xenii îl face marelui savant, ca și celorlalți contemporani asupra cărora s-a oprit, nu este lipsit de subiectivism. Însemnările poartă — cum este și firesc — limitele epocii în care au fost scrise și ale concepțiilor autorului. Dar, dincolo de aceste limite, ele au valoarea unor relatări aparținînd unui om de bună credință, cunoscător direct al oamenilor și faptelor pe care le descrie. Și în acest spirit le facem loc în paginile revistei Magazin istoric.

Vasile ARIMIA
Vasile SIMANDAN

Nicolae Iorga

În august 1938, s-a deschis la Zürich Congresul internațional de istorie. Din toate țările venise acolo tot ce era mai strălucit ca știință istorică. Germanii trimiseseră cea mai numeroasă delegație. N. Iorga ia cuvîntul vorbind despre „rasă și sînge ca factori istorici“. Subiectul era de actualitate și învățatul român își exercită toată verva lui elocventă contra aberațiilor rasiale. Sala întreagă (afară bineînțeles de germani) l-a aplaudat cu entuziasm.

Rînd pe rînd, savanții celorlalte țări, ca și celebrul istoric francez Louis Halphen au luat cuvîntul vorbind în același sens. Numai delegații germani hitleristi au susținut că, în definitiv, fiecare țară e liberă să aibă concepția ei proprie asupra raselor. Peste abia un an, savanții care luaseră cuvîntul atunci contra teoriei rasiale erau exilați, alții închiși în cîmpuri de concentrare, alții omorîți pur și simplu ca N. Iorga și auzurliți într-un șanț de șosea!

Dar, din acea zi, lumea a început să se intereseze mai de-a-proape ce fel de om e acest Iorga?

* Vezi și Magazin istoric, nr. 4/1968; 9/1969; 11/1970; 6/1971.

L-am vizitat de multe ori în casa ce-i fusese donată de un număr de admiratori și în care a trăit aproape pînă la moarte. O casă așezată spre nord, cu două etaje, roșie, cu cărămizi aparente**, în care soarele intra probabil puțin. Nu era o casă simpatcă, deși situată peste drum de Palatul Ministerului de Externe.

De cîte ori credeam că nu-l oportunez cîndam să-l văd. S-a zis că nu există decît două spectacole divine pe lume: cerul înstelat și spectacolul unei mari inteligențe. După moartea lui Take Ionescu, o inteligență cu adevărat mare, o inteligență cu adevărat impresionantă avea desigur Iorga. Și, de cîte ori puteam, ofeream spiritului meu desfășurarea unui cît de scurt contact cu el.

Iorga era o cascadă de spirit, un foc de artificii ce izbucnea dintr-o erudiție universală, dintr-o putere de a prinde, a asimila și a reda fulgerător. Și toate le spunea cu un zîmbet permanent, un zîmbet naiv peste care flutura parcă o discretă satisfacție de tot ce era în stare să spună.

** Astăzi, aici se găsește Institutul de istorie „N. Iorga“ — nr.

Gluma spirituală, uneori pipărată, foarte pipărată, se amestecă la fiecare pas cu seriosul. Și timpul trecea în societatea lui mult prea repede. Niciodată ca la Iorga, n-am văzut verificată gândirea lui Pascal, că una din cele mai violente pasiuni ale omului este pasiunea de a afla, de a se instrui. Locuința aceasta era imaginea vie a acestei violente pasiuni. Niciodată n-o înțilnisem în această măsură.

Dar ceea ce nu știam — și am aflat cu surprindere mult mai târziu — este că în serutarul mesei lui de lucru avea în permanență un caiet în care nota repede conversația avută cu cel care ieșise pe ușă. N-ar fi fost nimic dacă aceste note — exacte de altfel — le-ar fi păstrat pentru o documentare istorică impersonală. Dar, într-o bună zi, sub domnia regelui Carol II (cu care la un moment dat nu avea raporturi prea cordiale) a publicat 3 sau 4 volume de note zilnice, neplăcute regelui. Eray evenimentele ultimilor ani, impletite tot timpul și cu conversațiile intime ce avusese Iorga cu atâtea persoane. Fiecare îi încredinșase, firește între patru ochi, intimități și aprecieri despre alții. Și iată că toate apar deodată, într-o bună dimineață, în volumele lui Iorga! E ușor de închipuit dacă a fost mare sau mică plăcerea interlocutorilor ilustrului scriitor... Și e ușor de închipuit ce încurcături au putut ieși. Iorga avea înclinațiuni către o viață modestă. Îi plăcea simplitatea. În zece de ani nu l-am văzut altfel decît pe jos. Îl vedeai de departe. Înalt, foarte înalt, cu un umăr mai ridicat decît altul, cu o pălărie moale cu boruri largi, avea impresia de departe că vezi o lungă umbrelă mișcătoare. Repede însă acea impozantă barbă, coborâtă pînă în piept, te aducea la realitate: E Iorga! Cu pas egal și liniștit, cu ochii în zăre totdeauna singur, cu geanta la subsuoră, pornea pe jos la Universitate, la Academie, la Cameră ca și la Palat. Saluta distrat și indiferent capetele ce i se descopereau în cale.

Iorga nu era însă un om de relații comode. Nu era ușor să trăiești cu el, mai ales în viața publică. Căci, fiind excesiv de nervos și sensibil peste măsura obișnuită, devenea repede irascibil și schimbător.

Cu contemporanii săi — conștient de valoarea lui excepțională — era necruțător. De aceea i-a atacat pe rînd pe toți, și n-a putut „face casă” — cum zice așa de pitoresc românul — cu nimeni. Chiar cînd, sub presiunea unor evenimente, s-a apropiat de cîte unul și a conlucrat cu el, aceasta n-a durat niciodată mult. Adversarii de ieri, pe care cu spiritul său caustic, îi acoperise de sarcasm, deveneau prietenii de azi, iar sarcasmul de ieri se transforma în buchete de flori. Apoi, iar izbucnea o nemulțumire pe drept, pe nedrept și ploaia de flori se transforma iar în cascadă de sarcasme. Chiar în mîndria lui intimă el n-a acceptat niciodată dictonul pe care răbdătorii Take Ionescu îl repeta adeseori surzind: „Cine nu e în stare să înghită în politică orice, și broaște și șerpi și balauri, să se lase de politică!” Iorga nu era dispus să „înghită” nimic. Din întregul **„Cugetărilor sale”**, Iorga apare nu zic ca un pesimist dar ca un sceptic. El vede în jurul său farmecul existenței, simte adînc frumosul, îl uimește puterea genului, îl mișcă suferința altuia, dar e copleșit de partea slabă a oamenilor. Îl cutremură vulgaritatea care jignește, înfumurarea, prostia pe care mereu și peste tot o înțilnește, ingratitudea și invidia oamenilor. Are un ochi prea viu și prea adînc pentru a nu vedea totuși, pentru a nu suferi. A trăit între cărți și în lumea gîndurilor.

Aceasta însă nu-l descurajează. Încălzit de focul patimii sale de muncă, de cercetări, de răspîndirea gîndurilor bune, el crede totuși în mersul înainte și pune toată puterea în susșirilor lui în clădirea operei sale.

Ceea ce era amuzant în conversațiile sale erau mai ales scînteietoarele lui caracterizări privitoare la oameni. Instantaneu, într-un cuvînt, el arunca într-o singură formulă de spirit, caracteristica unui om politic.

Într-o zi, în epoca în care I.G. Duca reperta frumoase succese parlamentare, îl întrebă ce crede despre el? Într-o clipă îmi răspunde, surzind de propria sa spontaneitate: „Fosforescent, dar nu luminos!”. Altă dată, pe cînd Maniu, „întemnițat în gulerul solemn”, își susținea

tenace și neclintit convingerile, îl întreb ce crede despre Maniu, pe care nu-l putea suferi: „Se lasă pe vine și o fărîntă nu poate să-l ridice”. Cînd Ionel Brătianu s-a întors fără succes de la Conferința de pace** el mi-a spus: „El e pentru consumația internă, nu e marșă de export!”. Tot de la el a rămas pentru cei care fug după buget, vorba de „fripturiști”, adică alrași de mirosul fripturii bugetare.

Iorga a avut mari admiratori și mulți. Nu i-au lipsit însă nici mulți inamici, nici neobosiți detractori. Aceștia îi imputau superficialitatea abundentă, lipsa de scrupuloasă verificare a ceea ce afirma. Chiar umoristii nu-l crușau. Îmi amintesc că, într-o vreme, Iorga avea obiceiul să publice zilnic și cîte o cîntăre de „cugetări”. Firește că multe se resimeau de facilitatea improvizației. Unele poate erau banale. G. Ranetti, spiritualul ziarist nu scăpa ocazia. Cu verva lui diabolică, ironizînd „Cugetările” savantului istoric, publică și el o serie, printre care îmi amintesc de una căreia nu i-a lipsit succesul: „Cinci ori cinci douăzeci și cinci. N. Iorga”.

Dar, deși Iorga accepta greu ironia altora, mi s-a spus că, de data aceasta, nu s-a supărat prea tare de scăpărarea lui Ranetti.

Potop de idei și vervă

Împovărat de o familie numeroasă, el n-a putut agonisi avere, deși ar fi avut prilejul. A trăit în a doua lui căsătorie cu venerabila doamnă Iorga — un cap blind, încadrat de timpuriu într-un bogat păr alb — într-o idilică înțelegere, pe care numai tragica lui moarte a putut-o sfărîma. Ea a murit de durere exact un an de la asasinarea sotelui ei.

Sentimentul de familie, cu tot ceea ce decurge din el, a jucat un rol important în viața sa. Acestui simțămînt așa de complex, în care se amestecă și bine și rău, în care porea de ajutor și protecție pentru ai tăi are forța instincților naturale, cine oare i s-a putut sustrage? Dar, la

* Volum publicat de Nicolae Iorga în 1911, la vîrsta de 40 ani.

** E vorba de Conferința de pace de la Paris, la sfîrșitul primului război mondial.

N. Iorga „egoismul de familie” contra căruia Gide* îndreaptă săgețile vurei sale necruțătoare, nu depășea proporțiile normale ale unui părinte cald și devotat, care știa să dea din inima lui tot ceea ce ai lui erau în drept să aștepte de la un tată superior.

În luptele politice, temperamentul său nervos, impulsiv, vijelios, făcea din el un luptător de o vigoare excepțională. Știa să dea lovitură și da. Știa mai puțin să le primească. Că avea înamici mulți și implacabili încă de tînră, nu e de mirare. Dar, mai tîrziu, spectacolul luptelor în care Iorga își eminea discursul era pentru toți mult mai prefios decît acela al dramelor sale teatrale. Torontul vurei lui, scăpărarea spiritului său constituiau un spectacol de neuitat.

Oratoria lui îi era specifică. De aceea, era înimitabilă. Caracteristica dominantă era abundența vijelioasă a frazelor complicate, largi, cu permanente paranteze și subînțelesuri ironice, fraze ce cădeau în cascade, care nu se puteau citi de altul, ci trebuiau ascultate numai din gura oratorului. El știa să nuanțeze așa de abil torontul nesfîrșitelor perioade, încît, deși ele cereau o mare încordare de atenție, constituiau pentru auditor o adevărată desfătare. Frazologia goală, studiată și pedantă, nu exista la Iorga. Totul era potop de idei și verbi. Două categorii de oameni erau cuprinși de emoție cînd se ridica Iorga de pe locul său pentru a vorbi: adversarii lui și stenografii. Adversarii, atacați fără milă, găseau că vorbește prea încet; stenografii, exasperați, găseau că vorbește prea repede. Media cuvintelor pe minut este de 100; Iorga atingea uneori 150 cuvinte pe minut. Furtunoasa lui elocință semăna uneori unui uragan. Îmi amintea cuvîntul care s-a spus despre Berryer** : „E mai mult decît un talent, e o adevărată forță”. Un uragan care aducea cu sine și crăci și boleni și scînduri rupte, dar un uragan impresionant!

Înteruperi nu suporta și răspundea violent. Îmi amintesc că într-o zi, pe cînd Iorga era prim-ministru, a luat o măsură

contra unei întruniri, măsură pe care a trebuit s-o apere de pe banca ministerială. Făcăm parte din opoziție și partidul mă însărcinează chiar în sedință să-i replic. Mă urc la tribună și încep prin a releva iniți, cu un blind ton de ironie, o neglijență de stil ce scăpase în limbajul lui Iorga. El spuse că nu cunoaște „ceva mai perfect” în cutare împrejurare decît...

— Mărturisesc mai iniți, îi răspund eu de la tribună, o mare dificultate ce resimt de a pricepe cum poate fi ceva „mai perfect” decît perfect. Dl. prim-ministru poate ne-o va spune.

Camera a făcut haz, dar primul ministru s-a făcut foc și nu mi-a mai vorbit citva timp. E inutil să spun cît am regretat această glumă pe care o crezusem inofensivă.

Dar, după ce m-a iertat, a făcut să mi-o dovedească printr-un gest elegant. A făcut el însuși, fără să-l fi rugat, un raport foarte elogios Academiei Române asupra volumului meu *Take Ionescu*, a cerut și obținut premierea lucrării mele. Cînd m-am dus să-i exprim recunoștința pentru această surpriză, m-a dojenit că nu scriu mai mult și mi-a spus printre altele: „Îmi pare rău că nu l-am cunoscut pe acest om și regret că l-am combătut atîta vreme”.

Adevărul este — și de ce l-aș ocoti? — că Iorga, această mare inteligență era un slab cunoscător de oameni. În politică această insuficiență e mai gravă ca oriunde. Din trecutul nostru politic, Ion Brătianu, bătrînul, trecea drept un mare cunoscător al valorilor și în plină omnipotență el nu ezita să se ducă singur acasă la cite un tînră de valoare și să-l roage să intre în partidul său. Era, cum se zicea odată, cu o imagine cam vulgară dar exactă, era „geambaș de oameni”.

Dar un șef de partid, un șef de guvern are absolută nevoie de prețioase însușiri de a cunoaște oamenii. Și Iorga era un slab cunoscător în acest domeniu. Nu voi cita, din atîtea altele, decît slaba lui perspicacitate față de prințul Carol, care avea să devină Carol II. Cînd regele Ferdinand însuși, împreună cu ochiul sigur al lui Ionel Brătianu, s-a decis după atîtea încercări zadarnice de îndepărtare, să înlăture în 1926 pe Carol de la posibilitățile domniei, s-au ridicat numai accentele lui

N. Iorga ca să vibreze de indignare. El scria atunci: „Într-o lume de păpuși, intriganți și trădători de sfiori, este de azi înainte un om mai puțin. Un om frumos și voinic, un om nobil și bun, un om de francheță și decisiune, știind să caute meritul, un om ale cărui însușiri îi covârșeau cu mult defectele, trecătoare...”

Cred că e greu să se înșeleze cineva mai adînc. De asemenea, Iorga ataca pe rînd pe bărbășii politici pe care îi laudase ieri, declarînd că se înșelase în laide.

Un „rustic cuib de cultură din poalele munților”

Dar, dacă am crede aceasta, ar trebui să admitem că Iorga n-a cunoscut niciodată pe nimeni. Nu. Caracterizările lui scurte, scăpărături despre oameni dovedeau o minunată „înțelegere psihologică”. Dar „înțelările” lui jineau de două „cauze”: iniți, o nervozitate exagerată de susceptibilitate în relațiile cu oamenii, și, al doilea, obsesia lui credință că toți oamenii politici pe rînd i-ar fi fost pîdică la ascensiunea lui politică. Această ambițiune — ori cît de ciudată ar părea pentru o mare minte — reiese clar din paginile așa de sincere ale autobiografiei sale. Încîntat cum era de cite ori putea face glume sau găsi un cuvînt de spirit pentru slăbiciunile altuia, el își făcea vrăjmași chiar din senin, de dragul unui cuvînt reușit, ca și P.P. Carp.

De aceea decepțiile numeroase și neîncetate i-au înnoirat existența și la Universitate și la Academie și în viața politică. Toți îi speculau buna credință, și profitau cu cinism de credulitatea curată a sufletului său. Îmi amintesc de un membru important din guvernul său care se ducea la o conferință pe care o anunșase primul ministru Iorga la Cazinoul din Sinaia „Mă duc ca să mă vadă că-l aplaud. Mîine sînt sigur că obțin de la el orice”!

Cred că numai la Vălenii de Munte găsea o satisfacție mai

* André Gide (1869-1951) prozator, eselist și dramaturg francez. Laureat al premiului Nobel pentru literatură în 1947 — n.r.

** Antoine Berryer (1790-1868) avocat și om politic francez — n.r.

senină și izolare de ingratitudine. Acolo era în elementul lui. Între deahurel verzi ale Prahovei, în valea Teleajenului, unicul târșuș ustat, care avea norocul să fie ales de marele profesor ca reședință a vacanțelor lui binemeritate, văzu trista lui liniște provincială înviorată deodată prin viața Universității populare înființată acolo de Iorga. Fete și băieți din toate colțurile țării, veneau să asculte acolo cursurile libere ce li se țineau de profesori și conferențieri eminenți.

Lumina covârșitoare a marelui profesor domina acea efervescență tinerească plină de o nobilă emulațiune. Și, încet-încet, s-au clădit în curtea largă a patriarhalei gospodării jărânești săli noi de conferință, clase, pupitre și catedre, unde în august și septembrie cloceau viața și entuziasmul. Tot finutul acela de livezi și prundării ticsite nu mai era de recunoscut. Seta de ideal care anima pe acest neobosit semănător de idei nu s-a ilustrat nicăieri mai mult ca în acest rustic cuib de cultură din poalele munților, unde cei de mine veneau să topească în veselia tinereții lor comorile culturii universale cu caldă iubire de patrie.

Ba soseau acolo și savanții din diferite țări ca să vadă acea înfrigare unică în felul ei. Nimic nu-i făcea mai mare plăcere decât să-l „calci” vara în acea casă ridicată, cu cerdac mare, acoperită cu șindrilă, înconjurată de flori și pomi roditori. Nimic nu-l măgulea mai mult decât la Văleni, să te interesezi de opera lui și să asculți un curs.

„Cazanul Satanei” fierbea din plin...

În tulburea atmosferă din 1927, se succed câteva evenimente grave: moartea regelui Ferdinand, instituția Regenței și fulgerătoarea moarte, numai după trei luni, a lui Ionel Brătianu, din noiembrie 1927.

Regența, spre decepția lui Iorga, cheamă la putere pe Iuliu Maniu. De aceea în 1930, în plină iarnă, nu pregătă să treacă oceanul ca să cunoască și America. Avea 59 ani, tar neîncetate lui dureri intercostale, care l-au chinat toată viața, deși se agravaseră, nu l-au putut opri să înfrunte o călătorie așa de lungă

și oboșitoare. Frumosul vapor ROMA a făcut unsprezece zile pe ocean. Iorga cutreieră America în lung și în lat, o cutreieră pînă la San Francisco, cercetînd orașe ca și sate, fabrici ca și saloane, frecvențînd ferme sărace de români expatriați, finind cuvîntări prin mici adunări și conferințe prin universități. Românii l-au primit regește „ca un sol al cerului”. Acolo a găsit „pe acei harnici țărani ai noștri din Ardeal, uneori și din Bucovina”. A putut vedea „ce au fost în stare să facă în corectul și liniștitul Cleveland cei cîțiva intelectuali români în mijlocul unei harnice muncitorimi unde ai noștri s-au strîns mai mult dar sînt puși la grea muncă ce le mîncă viața...”.

În primăvara anului următor, 1931, este chemat în Anglia, la Universitățile din Oxford și Cambridge, pentru Congresul internațional de istorie. A îmbrăcat tradiționala „togă roșie cu lampasuri cenușii și căciulița doctorală”.

Dar iată că abia întors în țară în aprilie, el cade în mijlocul unei grele crize de guvern, care pentru noul rege Carol II trebuia să însemne „noua eră” a așa-zisei Restaurări, formulă lingusitoare găsită de postulanții nerăbdători de a cîștiga delicioșele puteri. Regele încearcă o formulă de concentrare politică sub Titulescu. Partidele nu i-au dat concurs. S-a recurs atunci la un guvern Iorga, în care nervozitatea și inexperiența lui în sfîrșirea politicii interne trebuia să fie corijată prin colaborarea lui C. Argetoianu. Se alege un Parlament nou în care mulți neofiti, mai ales din domeniul profesorii, veneau cu cele mai lăudabile intenții. Intrigile partidelor, sforile politicianismului, ingratitudinea nealeală a unor din foștii săi devotați, arată însă repede primului ministru că după pitoreasca lui expresie „cazul Satanei” fierbea din plin.

Vorbînd cu nepărtinire nu se poate tăgădui că ultimii zece ani, anii mai ales politici ai lui N. Iorga, n-au fost cei mai lumi-

noși din viața lui frămîntată. Nici n-au adăugat prestigiului său ceva, deși intențiile i-au fost bune. Slăbiciunea vană a dorinței de a guverna l-au scăzut. Dar cui să ertăm slăbiciunile dacă nu celor mari.

Parcă-l văd în capul băncii ministeriale. I-am fost coleg de Parlament două decenii. Nimic din obiceiurile lui, nimic din amabila lui simplitate n-a putut-o altera suprema încredere la care ajunsese în 1931. Nici urmă de „morga” altor alfi, nimic din izolarea trufașă a celor pe care îi amestecă ascensiunea. Iorga știa prea bine că el era mai mare decît scaunul pe care se ședea. La ședință venea în fiecare zi. Cu regularitatea orei fixe, intră la orice profesor în singe silueta lui înaltă, cu acea lungă barbă prin care zăpada anilor se vedea acum de departe, el se strecura printre scaunele totdeauna în neregulă de pe banca ministerială, lua loc în capul mesei, arunca o scurtă privire zîmbitoare asupra colfului din dreapta al Adunării, colful totdeauna devotat guvernului și scoțea din geantă un teanc de hîrtii. S-apuca să lucreze indiferent la rest. Ședința începea. Comunicări, interpellări, mici conflicte, un proiect de lege, discuții pe articole... Iorga lucra, adîncit. Am fost odată curios să aflu ce lucrează zilnic în plină Cameră. Uneori continua, în mijlocul tumultului Camerei, a scrie o carte; alături citea rapoarte, alături corecta tipăriturile unei noi publicații!

El urmărea totuși cu o ureche mersul dezbaterilor și nu rareori îl vedeai ridicîndu-și ochii de pe hîrtii și dînd oratorului deodată o ripostă fulgerătoare. Alături, cînd i se părea că discuțiunea merita o slăbiciune atenție, cerea brusc cuvîntul — și intervenea în discuțiune, acoperit de aplauzele entuziaștilor săi partizani.

O bizară măsură regală

Principiile cardinale ale politicii sale? Era incontestabil un democrat sincer. Era democrat prin

idei ca și prin toată firea lui. Ura însă demagogia și fraza goală. Armata și școala erau cele două mari preocupări ale sale, adică: hotarele materiale ale patriei și puterile ei morale. Evident, școala nu dă tot. Cruzimile de care e capabil un om cult sau lipsa lui de caracter întrec adesea pe ale ignorantului. Dar analfabetismul nostru trebuia neapărat lecuit. În fine, mai ales spre sfârșitul vieții, ideea de ordine îl domina. Totuși vechile grupări politice continuau, de asemenea, să nu vadă în Iorga un om de guvern. Iar situația financiară devenind tot mai critică, salariile rămân în suferință, mai ales în provinciile depărtate. Guvernul dezmente acest fapt alarmant, dar cu ocazia unei călătorii pe Dunăre dincolo de Galați, regele Carol II, vrînd să se convingă odată de adevăr, întrebă acolo direct pe câțiva ofițeri de starea lucrurilor. El află atunci că lefurile și alte nevoi indispensabile nu erau în adevăr plătite de câteva luni. În data ce sosi în Capitală, Iorga chemat la Palat sfârși prin a-și iscăli demisia în mai 1932. În curtea Palatului îl aștepta automobilul președinției și ziaristii avari. Furios, el refuză mașina și o porni pe jos cu umbrela.

Supărat și pe rege, el publică trei volume de impresii și fapte din domnia noului rege, care desigur n-a fost încântat de tipărirea lor. Dar regele se face că nu știe. El nu poate neglia indispoziția lui Iorga. Așteaptă. Apoi începe a măguli pe fostul său dascăl prin diferite amabilități. Nu peste mult lui Iorga îi trece orice supărare. De acum aloptuternicia Palatului crește. Toate relele, toate primejdiile acelei dictaturi regale le simțea oricine și, desigur, inteligența lui Iorga mai ales. Abilitatea regelui se încapăținează a câștiga neapărat adeziunea lui. Și reușește. Iorga urcă iar treptele Palatului, a Palatului celui nou alb și de o măreție și somptuozitate împărătească, ce, desigur, evoca marelui istoric al Bizanțului luxul frenetic al orgoliului bizantin din epocile decadenței.

Urmează abrogarea ilegală a Constituției, urmează noua Constituție cu proclamarea fățișă a dictaturii regale, urmează desființarea tuturor partidelor politice, a oricărei vieți parlamentare și a tuturor libertăților.

Glasul lui N. Iorga, acel glas care avea totul ca să răsună imperios în ceasurile mari, acel glas era mut! În ziarul său **Neamul românesc**, în care de atîția ani scria zilnic în stilul său particular scurtul său articol scăpărdător de vervă, găsea chiar timide încercări de aprobare... Și iată-l numit chiar „consilier

cortegiu grotesc și mai ales trist. N. Iorga primește onoarea și avantajele de a fi „consilier” regal.

Cutezanța regală a mers pînă acolo încît fiecare deputat și senator nu putea intra în Adunare — nici chiar senatorii de drept — dacă nu îmbrăcau uniforma, șapca și centironul!

Chinul desigur în sufletul său cinstit, Iorga suferă și încearcă să mai așeze din cînd în cînd prin **Neamul românesc** cite un articol de slabă critică. Într-o dimineată, se vede cenzurat, iar **Neamul românesc** suspendat. Și, alături de dictatura regală, crește curentul rasist, hitlerian.

Într-o zi, în timpul cînd teoriile „rasiste” inspirau anumite

„Abilitatea regelui se încapăținează a câștiga neapărat adeziunea lui Iorga”. În fotografie: Carol II și Nicolae Iorga la Timișoara în mai 1931

regal”, demnitate inutilă dar creată prin noua Constituție pentru a oferi onoare și un mare subsidiu lunar foștilor prim-miniștri și politicienilor care ar fi putut prezenta cel mai mic pericol pentru aloptuternicia regală. Și nu numai atât. Pentru ca supunerea mută să fie pecetluită și printr-o ostentație vizibilă, regele impune tuturor acestor bărbai albiți în luptele politice și citorva foarte bogați, să îmbrace o uniformă cu șapcă și centiron soldătesc. Și aproape toți acceptă, se îmbracă în uniformă albastră, se țin cu centironul și fac regelui un

curent înclinat hitlerismului, m-am gândit să-l văd pe N. Iorga și să-l ascult părerea. Am notat-o în aceeași seară și o transcriu.

— „Rasism” e azi haina nouă a antisemitismului. O vorbă nouă care acoperă o veche absurditate. Evreii, de pildă, nu sînt o rasă, ci o familie etnică. Ai citit acum cîțiva ani, înaintea venirii lui Hitler, concluziile congresului savanților antropologi ținut la Londra? După lungi discuțiuni oamenii de știință, specialiști în materie au căzut de acord că teoria rasistă n-are nimic serios la bază. De pildă, există oare o rasă franceză? Nu există.

Rasă pur latină? Cum? Și după ce semne? Arieni? Dar e elementar că în pură știință italianii, francezii, grecii, spaniolii, românii nu sînt arieni.

Așa stableschier cărțile „rașiste”. Nu e nici știință, nici măcar un bun simț în aceste doctrine de ocazie. Și, vai de omenire, cînd se va dezlănțui ura semănătă de ele.

De secole toate popoarele s-au amestecat, unele mai mult, altele mai puțin, dar toate s-au amestecat pe vecie în așa mod încît separația între ele și stabilirea individualității lor se poate fixa azi numai după limba pe care o vorbesc, după religia lor, după conștiința lor națională mai ales, iar nu după forma craniului, culoarea ochilor, mărimea nasului sau mai știu eu ce.

Astfel N. Iorga, cu perspicacitatea lui fulgerătoare, formulase clar, cu cîtiva ani înainte de izbucnirea războiului, adevărate concluzii asupra problemei rase. Și parcă prevăzuse că va cădea el însuși victimă oarbe dezlănțuirii de ură și intoleranței pe care, la începutul sec. XVIII, Montesquieu în ale sale *Lettres persanes* o caracteriza ca „o eclipsă totală a rațiunii umane”.

Și în această situație îl surprind evenimentele istorice. Nu mai știu nimic de dînsul. Dar e ușor de închipuit tragedia sufletului său de mare și luminat român.

Urmează abdicarea și fuga regelui, ascensiunea generalului Antonescu, care nu-l iubea și alotupernicia legionarilor care îl urau de moarte. Ei nu-i puteau ierta născută atitudinea lui hotărîtă contra violențelor și dezordinii pe care, odată cu cărușenia păru-lui, Iorga învădase să le deteste, dar nu-i tertau mai ales că dase în judecată pentru calomnie, prin presă, pe căpitanul Zelea Codreanu, idolul legiunii și obținuse condamnarea lui. Iorga s-a retras singurat, între cărțile lui credincioase și n-a mai apărut. Îmi vine greu să cuprind numărul deceptiilor ce-a cules în viață. Într-o existență așa de strălucită și așa de devotată patriei sale, el a cules mai totdeauna nedreptate, indiferență sau calomnie. Foarte rar sforțările sale au întîlnit — cum spune el însuși așa de frumos — „acele cuvinte de bună înțelegere și de caldă recunoaștere pe care orice suflet omenesc și le

dorește și fără de care se otrăvesc apele vii ale nevoiei de a crea...”

A urmat, apoi, ceea ce se știe. O tragică nevroză deucidere, fructul propagării odiosului simțămînt al urii, se abătuse ca o furtună neagră asupra blîndeii României. Distrugere de vieți omenesti, distrugere de avuții, distrugere, pentru o clipă, de concepții umanitare și de creștinism.

„Asasinarea lui Iorga a coincis cu ocupațiunea germană”

Din ziua în care asasinarea prefectului Manciu* de către chior Zelea Codreanu a beneficiat de achitarea juraților din T. Severin, asasinatelor s-au finit lanț de-a lungul țării, pentru ca, trecînd prin asasinarea șefului legionar și a locotenenților săi din ordinul regelui, să treacă prin asasinarea lui Armand Călinescu**, apoi prin represaliile oficiale ale unui nepermis masacru din orașele țării și să se continue și după plecarea regelui, prin masacrele stăpînirii legionare din ianuarie 1941 și asasinarea lui N. Iorga. Blînda noastră Românie transformată într-o țară de asasinate!

Asasinarea lui N. Iorga a coincis însă cu ocupațiunea germană a României, iar doctrina legionară se știe că era fătîș înfeudată politicii hitleriste a Reichului. Iorga era figura anti-germană cea mai proeminentă a României. El avea să fie fanfara furtunoasă a rezistenței morale și a reînvierii de mine. Disparația lui cui putea folosi?

În zilele cînd scriam aceste rînduri, un imens cedru de Liban, imens cum nu se mai văduse, a trebuit să fie tăiat în parcul hotelului. Un astfel de cedru, nu se doboră ușor. Spectacol rar. Pădurarii s-au urcat sus, sus de tot. De acolo a început rețezarea. Și apoi tot mai jos, încet, încet fierdăstrăul a făcut restul. Popoarele se doboră la fel: distrugi mai întîi ceea ce e sus.

Detaliile asasinării? O mîndă de demenți, al căror nume n-ar trebui ascuns ca să-l memoreze generațiile viitoare, s-au dus la Sinaia cu știrea poliției din

* Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1973.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1967.

Ploiești. Acolo, în mica lui căsuță din pădure, se refugiase Iorga cu familia lui. Asasinii l-au urcat într-o mașină în fața familiei sale îngrozite. Pe cîmp, aproape de Ploiești, l-au aruncat mort într-un șanț, după ce l-au torturat, i-au smuls barba și i-au zdrobit mîna cu care a scris tot ce a scris!***

Oroarea care a zguduît conștiința publică nu numai la noi, dar în toate centrele de cultură europeană, a fost fără precedent. Însmormintarea s-a făcut în tăind. Guvernul s-a temut de o mișcare. Anunțarea exactă a însmormintării am aflat-o însă mulți, de la om la om. Ziarele n-au avut permisiunea să o anunțe.

Și astfel pămîntul a acoperit, înainte de a-l fi cerut, ceea ce era vremelnic în Nicolae Iorga. Groaznicul martiriu al morții sale a aureolat însă și mai mult numele său.

Ceremonia funebă luase sfîrșit, îmi spunea un prieten. Cei prezenți, cei care putuseră afla de însmormintare, se îndreptau conșternați spre poarta de ieșire, spre clopotnița de la Bellu. Nu se auzea decît zgomotul pașilor neregulați, zgomotul acela strident pe pietrișul galben al cimitirului...

Nimeni nu și-ar putea închipui cît a scris N. Iorga. În două mari volume, semnate de Barbu Theodorescu, am găsit, adunate cu un lăudabil devotament, numai titlul cărților, articolelor și recenziilor pe care le publicase Iorga pînă la 1 ianuarie 1935, adică 5 ani înaintea morții sale. Răsfoind această impresionantă bibliografie găsim 1003 volume tipărite de Iorga în diferite limbi: 12755 titluri de articole și 4963 recenzii. Cu drept cuvînt, autorul acestei migăloase inventariere a putut afirma că Iorga a fost „savanțul care a scris cel mai mult nu numai dintre români, dar chiar dintre toți savanții lumii”. În domeniul erudiției Nicolae Iorga e imens. Pozi să-l înbești sau nu, cum poți să înbești sau nu marea.

„Un poète est un monde enfermé dans un homme” a scris V. Hugo. O lume întreagă, s-ar putea spune, era închisă în crierul lui Iorga. O lume întreagă, cu toată varietatea ei de popoare și de rase, cu tot trecutului și cu tot prezentul ei.

*** Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1970.

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

Din caielele de note ale lui Valeriu Braniște, fiica acestuia, doamna Valeria Căliman, a avut amabilitatea de a transcrie și încredința revistei noastre câteva întâmplări autentice pe care le oferim cititorilor — respectând particularitățile stilistice ale autorului — în continuarea paginilor inedite pe care Magazin istoric le-a publicat anul trecut* din însemnările cunoscutului gazetar și om politic român.

★

În 1918 Petru Poni (1841-1925, prof. universitar la Iași, unul dintre fondatorii școlii românești de chimie — *n.r.*) era ministru de Instrucție și Culte în guvernul generalului Coandă. Plecând de la Iași la București, în același tren se aflau și Brătienii care își așteptau venirea la putere. I.C. Brătianu se duce la Poni și se laudă cu ce-a făcut.

Poni tace și ascultă. După o vreme zice:

— Mare noroc am avut!

Neplăcut atins, Brătianu continuă. După o vreme, Poni zice iar:

— Mare noroc am avut, dar acum ne trebuie și minte.

★

Preotul din Loamneș (comună în jud. Sibiu — *n.r.*) a fost la București cu țărani în chestii agrare și, ca să-i distreze, îi duce la cinematograful, unde erau anunțate *Patimile lui Cristos*. Pe țărani i-a așezat în șirul prim, cel mai ieftin, iar el a stat mai înapoi.

Înainte de film a rulat o completare cu lupte de tauri. Pe ecran, tocmai în fața țărănilor, se deschide o ușă și niște tauri turbăți o iau drept spre țărani, care speriați sar de pe locuri și ridică bețele să se apere de năvala turbată, înjurând pe preotul care i-a dus aici la pîiere, ca să le rămînă pruncii orfani.

Tot cinematograful a aplaudat în picioare energicul gest al țărănilor.

★

Dobrin (dr. George Dobrin, avocat din Lugoj, prieten cu

V. Braniște — *n.r.*) povestește: Cînd m-am înșurat m-a chemat socrul meu la el și mi-a zis:

— Iată, atîta dau soției tale zestre.

Am răspuns:

— Nu mă importă. Ce este al ei are să fie al ei. El a continuat:

— Iar ție îți dau un sfat. Să nu întreprinzi nimic fără să te consulți mai înainte cu soția ta, dar niciodată să nu te iei după sfatul ei.

★

Simion Manguia (1831-1890, avocat din Transilvania — *n.r.*) din Oravița nu numai trecea, dar și el se considera mare savant, ceea ce nu scăpa să accentueze la fiecare prilej.

Cînd s-a constituit Societatea Academică Română, se supărase că nu l-au cooptat și pe el ca membru din partea Banatului (mai tirziu, a ajuns membru corespondent al Academiei).

Odată un prieten glumeț i se adresa:

— Adevărat, frate Simioane, că ești mare învățat și știi toate?

— Adevărat, răspunse Simion Manguia, eu toate le-am studiat și toate le știu.

— Apoi, spune-mi Simioane, pentru ce merge boul spre dreapta cînd îi zici „Cea” și spre stînga cînd îi zici „Hăis”?

După o pauză de adîncă cugețare Manguia răspunde:

— Asta, zău, nu o știu.

— Vezi, Simioane, zice prietenul, tu asta nu o știi, dar boul o știe.

Scurte...

istorii

S-a întîmplat la București în ziua de 9 decembrie 1794. Pe maidanul Vitanului, nu departe de locul unde se înălțase spitalul cel mare pentru ciumați, urma să fie spînzurat Marin Țușcă, criminal la 25 ani.

În jurul spînzurătorii se făcuse un îndoit cerc din toți armășii, cetele agiești, spădărești și arnăuțești. Pe zidurile spitalului, pe cumpelele puțurilor, în coronele copacilor, pînd departe, departe, mulțime de oameni veniți să vadă cum își dă sfîrșitul cel ce l-a tăiat pe unchiu-său ca să-l prade.

După ce părintele Onofrei îl spovedește pe osîndit, al doilea armăș dă să citească cu glas tare sentința, cînd, în zare, un cîldăreț ce flutură în aer o năframă, cîldăreț de brîul căruia, îndărătul seii, se ține o femeie. El aduce pitacul domnesc prin care, după obiceiul țării, vodă îl dăruiește pe osîndit fetei Ralița Mărgian, cununia urmînd să se facă sub ștreang. Numai că Marin Țușcă nu vrea.

Pînd în trei ori armășul îl întreabă de cununie și pînd în trei ori Marin Țușcă o ține pe-a lui.

Și a fost spînzurat, uite-așa rămînînd istoria celor întîmplate atunci pe maidanul Vitanului, cu unul care a preferat să moară burlac.

M. P.

■ Pe cine salutau

Beethoven se afla împreună cu Goethe la Karlsbad (Karlov-Vary). Se plimbau cu trăsura. La vederea celor doi iluștri bărbați, trecătorii se opreau și salutau respectuos.

— Foarte amuzant, remarcă Goethe. Nici nu știam că sînt atît de cunoscut. Priviți, cîți admiratori...

— Nu dați importanță, Exce-lență, replică Beethoven; probabil că este vorba de mine.

Elsa FRANKEL,
București

* Vezi Magazin istoric, nr. 7, 9, 10/1973.

— Cititorii ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscritele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sint rugați să-și păstreze copile corespunzătoare. De asemenea ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte necetite că le vom răspunde mult mai puțin prompt decit corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

DA ȘI NU

V. BAAL din București, ne scrie: „Am citit cu mult interes — și, firește, cu multă plăcere — numărul special din *Magazin Istoric* închinat actualului de la 23 August 1944... Am constat însă unele scăpări, pe care socotesc că se cade să vi le semnaliez.

1) Delegatul P.N.L. menționat la pp. 10 și 76 nu se cheama Gheorghe Zamfirescu, ci Constantin C. Zamfirescu.

2) Fotografia din p. 13 este ulterioară evenimentului menționat în explicație.

3) La p. 55 se spune: „majoritatea departamentelor (sase din totalul de nouă)... au fost încredințate unor generali...”. Din p. 56 rezultă însă — cum a și fost — că erau șapte din zece (Economia Națională și Finanțele erau ministere distincte, dar aveau același titular).

4) La p. 68 se face referire la Corpul 8 de armată; probabil că e vorba de Corpul 6 armată, care avea comandamentul la Cluj, deoarece pînă în 1940 teritoriul țării era împărțit, din punct de vedere militar, în 7 corpuri de armată.

5) La p. 72 sint enumerați ca fiind trecuți în rezervă de către I. Antonescu 12 generali. În realitate, au fost numai 11 (cred că generalul F. Tenescu nu era printre ei).

6) La p. 77 este reproducă o fotografie a lui L. Pătrășcanu cu prof. P. Constantinescu-Iasi, fotografie datată de mina lui Pătrășcanu «22/XII 1944», iar în legendă se spune că fotografia a fost făcută în seara de 6 martie 1945”.

Autorii articolelor vizate de observațiile dumneavoastră — Gh. Zaharia, Paraschira Nichte, Ilie Căeșescu, Mihail Ionescu și Ion Talpeș — au dat următoarele răspunsuri:

1) Aceți dreptate, delegatul P.N.L. se numea C.C. Zamfirescu.

2) Fotografia a fost luată din fototeca Institutului de Studii Istorice și Social-Politice unde se află înregistrată sub numărul de cliseu 8627, cu aceeași explicație ca în revista noastră.

3) În decretul de formare a guvernului de la 23 august 1944 publicat în *România liberă* din 24 august 1944, G. Polopceanu este menționat ca ministru secretar de Stat la Departamentul Economiei Naționale și Finanțelor, lăsînd să se înțeleagă că era vorba de un singur departament; ulterior, au apărut documente emise de către Departamentul Finanțelor și de către cel al Economiei Naționale. Deci, erau două departamente conduse de un singur ministru.

4) În baza ordinelor Marșalului Stat Major nr. 10 002 din 26 august și nr. 11 060 din 4 septembrie 1939, pe data de 11 septembrie 1939 a luat ființă Corpul 8 armată, la comandă căruia a fost numit generalul Constantin Săndulescu. Ordinul M. St. M. din 16 octombrie 1940 dispunea desființarea Corpului 8 armată pe data de 23 octombrie 1940.

Deci, între 11 septembrie 1939 și 25 octombrie 1940 a existat și Corpul 8 armată.

5) În decretul publicat în Monitorul oficial din 10 septembrie 1940 sint menționați, într-adevăr 11 generali; al 12-lea Paul Teodorescu, fost ministru subsecretar de Stat al Aerului și Marinei demisionase la 8 septembrie din aceleași motive pentru care ceilalți fuseseră soși în rezervă.

6) Cînd mai atent explicațiile, veți constata că sint... două fotografii și nu una singură.

MIRON D. PAVEL din Iasi, ne scrie, referindu-se tot la numărul 3/1974 al revistei noastre: „La p. 59, cred, că fără voia autorului, s-a strecurat o gresăle de nume: pe generalul subsecretar de Stat pentru Aviație în guvernul format la 23 august 1944 îl cheama ERMIL (nu Emil) Gheorghiu”.

Auioarea articolului respectiv precizează că, deși în comunicatul de formare a noului guvern publicat în *România liberă* din 24 august (pe care s-a bazat în redactarea materialului) persoana amintită este menționată cu numele Emil, numele corect este cel pe care îl indică cititorul nostru.

Același corespondent ne roagă să precizăm numele actual al orașului Rastenburg și în ce țară se află: Kentșin, Polonia.

N. FLORESCU din București: desigur că aveți dreptate. Nu Whigi și Tories, cum era scris în nr. 9/1974 la pagina 18, ci Whigs și Tories. Încă o dată mulțumiri pentru veghea la acuratețea Magazinului istoric.

CAVALERII IOAŢIŢI

GEORGETA LAZĂR din Codlea, jud. Brasov:

1) Ordinul monaho-cavaleresc al Cavalerilor Ioaniți a fost creat pe la începutul secolului XII. Adeptii săi și-au luat numele de la Măndăstirea Sf. Ioan de lângă Ierusalim. Inițial, acești cavaleri se îngrijeau de soarta pelerinilor bolnavi. În 1113, papa Pascal II le-a întărit statutele, după care ordinul era alcătuit din monahi, laici (frați) și servitori. Prin diferite donații, ordinul și-a sporit considerabil averile. Ulterior, cavalerii din stîmul ordinului și-au luat și îndatorirea de a lupta împotriva „păgînilor”, pentru apărarea Sfîntului Mormînt. În 1309, au intrat în posesia Insulei Rhodos, pe care au stăpînit-o pînă în 1522, cînd au fost alungați de către turci, sub Soliman II. În 1530 au primit de la Carol V, împăratul Sfîntului Imperiu roman de națiune germană, Insulele Malta, Gozzo și Comino din Mediterana, cu condiția a lupta împotriva necredincioșilor și a piratilor. De aici și o altă denumire a ordinului — Cavalerii de Malta.

În 1798 au fost alungați și din Malta, iar din 1834 s-au stabilit la Roma. Încercările ulterioare ale unor papi de a restabili grandaora ordinului au rămas fără succes.

2) Thomas Becket, arhiepiscop de Canterbury în timpul lui Henric II Plantagenet, era saxon.

COMPLETĂRI

E. VICTOR din Craiova, ne roagă să explicăm: „Ce s-a întîmplat cu marșaului Poloniei E. Smigly-Rydz (nr. 10/1974)”.

În toamna anului 1940, Edward Smigly-Rydz a părăsit în secret România și, trecînd dezghizat printr Ungaria, s-a refugiat în Polonia cu intenția de a-și relua activitatea în cadrul mișcării de rezistență. La sfîrșitul lunii noiembrie 1941, a decedat la Varșovia, unde a și fost înmormîntat sub un nume fals.

STUDII DE TRACOLOGIE LA VENETIA

Amem informații din partea Centrului de studii istorice din Venetia (Venezia [Cannaregio] Ramo Dragan 438) că, între preocupările sale actuale, acest institut a înscris cercetarea istoriei tracilor, precum și valorificarea moștenirii lumii tracie. Cercetătorii în probleme de tracologie sînt invitați a proceda la un schimb de experiențe cu Centrul de cercetări istorice din Venetia.

MIHAIL GH. BUJOR ÎN MEMORIA UNUI CONTEMPORAN

Din partea tovarășului GORSKOV ILIA MARIUSOVICI din orașul Ivano-Frankovsk, U.R.S.S., ne-au sosit cîteva însemnări memorialistice despre perioada activității sale alături de înfrăcrațul militant al mișcării noastre muncitorești Mihail Gheorghiu Bujor (1881-1964). Îndeplinim dorința tovarășului I.M. Gorskov de a face loc în publicistica istorică amintirilor sale, mulțumindu-i pentru această contribuție inedită la mărturiile despre lupta internațională a revoluționarilor români.

„În anul 1917, am avut prilejul să mă întîlnesc zilnic la Odesa cu veteranul mișcării muncitorești revoluționare din România, tovarășul Mihail Gheorghiu Bujor. Ca vechi ostaș al Gărzilor roșii, m-am cunoscut cu tovarășul Mihail în Garda roșie. El a organizat la Odesa ziarul ilegal *Borba* („Lupta”). Îi trebuia un tipograf de nădejde care să găsească o tipografie unde s-ar fi putut tipări *Lupta*. Eu lucram într-o tipografie particulară, la Schweitzer. Împreună cu Mihail am căzut de acord că el va veni la tipografie seara pe la 8-9, cînd stăpînul pleacă acasă și atunci vom tipări *Lupta*.”

Așa s-a și întîmplat. Mihail venea cînd se întorcea afară, aducea notele scrise de el în spirit leninist, care chemau pe muncitorii români și prizonierii de război, care lucrau în uzinele de război (evacuați din România la Odesa în timpul primului război mondial) să nu lucreze pentru Guvernul provizoriu al Rusiei. În articolele sale, Mihail explica faptul că Guvernul provizoriu duce aceeași politică imperialistă pe care o ducea și guvernul țarist sub lozincă „Război pînă la un sfîrșit victorios”.

În seara aceea, după ce am cules notele și alte articole care chemau muncitorii și prizonierii de război să intre

în sindicate, Mihail le-a corectat. M-am mirat, de unde știe să corecteze și, în general, de unde cunoaște tehnica redacțională.

El mi-a răspuns că o cunoaște din anul 1906. Între anii 1906-1916 a fost redactor la ziarul muncitoresc *România muncitoare*. Mi-a povestit mie și celorlalți muncitori tipografi că încă de pe atunci chema în articolele sale la lărgirea mișcării muncitorești din România și la acordarea sprijinului țărănilor în timpul răscolului din anul 1907.

După ce Mihail a făcut corectura, am trecut la tipărit. Mașina noastră de tipărit funcționa manual. De o parte și de alta a mașinii erau fixate volane. La unul m-am așezat eu, la celălalt Mihail. Am învîrțit cîteva ore în feul acesta pînă cînd am tipărit 2-3 mii de exemplare din ziarul *Lupta*.

Acum se puneau sarcina mare, de răspundere și periculoasă de a face în așa fel ca „sticleții” lui Kerebski să nu pună mîna pe ziarul tipărit. Mihail a organizat muncitorii care așteptau afară în apropierea tipografiei. Feste cîteva minute, a ieșit din tipografie, a dus vreo 200-300 exemplare ale ziarului și le-a dat cuiva din cei de afară pentru a fi duse la uzină la o adresă stabilită. Și așa mi-a departe. Ultimele 100-150 exemplare le-am luat și le-am dus noi la uzină.

Ca rezultat al activității energice a lui Mihail și a gazetelor create de el — *Lupta* — muncitorii influențați de ziar au declarat grevă, mulți au trecut la noi în Garda roșie și au devenit membri ai sindicatului metalurgistilor.

Tovarășul Mihail a fost organizatorul principal al secției Partidului Social-Democrat Român și al batalionelor românești din Odesa în anul 1917 care, împreună cu noi, ostașii roșii și muncitorii din Odesa, au participat la răscolul armată din Odesa din anul 1918. Mihail se bucura de mare autoritate.

Revoluționarilor români i-au ales, în decembrie 1917, pe Mihail ca delegat și l-au trimis la Moscova. A fost primit de V.I. Lenin și numit de guvernul sovietic ca membru al Colegiului suprem în problemele ruso-române.

Multe dintre acestea mi le-a povestit Mihail. După încheierea războiului civil, el s-a întors în patrie. Vă rog să publicați notița mea despre eminentul revoluționar Mihail Bujor, care și-a închinat întreaga viață oamenilor muncii români”.

Nicolae MINEI

Cu prilejul Anului nou 1975, redacția, colaboratorii și cititorii revistei *Magazin istoric*, adresează calde felicitări și mulțumiri tipografilor, tehnicienilor și inginerilor Combinatului poligrafic „Casa scînteii”, pentru contribuția pe care o aduc la apariția la timp și în bune condiții grafice a fiecărui număr al revistei noastre.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Bălcescu și marii săi prieteni ● August 1944-martie 1945: P.C.R. în luptă pentru instaurarea unui guvern de înnoiri revoluționar-democratice ● Asaltul prefecturilor ● Eminescu și istoria ● Teodor Diamant — un patriarh al socialismului în România ● La Scăeni, în 1975 ● Bătălia pentru Ucraina apuseană: din memoriile de război ale mareșalului A.M. Vasilevski ● Microcongres de studii sud-est europene la *Magazin istoric* ● Armata secretă intră în acțiune: pagini din rezistența antifascistă daneză ● Revista Familia — o tribună românească de luptă culturală, socială și națională ● Războinicii stăpîni ai castelelor ● Constantin Xenii despre Take Ionescu: portrete politice ● 1898: insurecția filipineză și ecurile ei în România ● Cîștigătorii concursului *Magazin istoric*, ediția 1974

CONTENTS

ION CUPSA, ADOLF ARMBRUSTER, VALERIU GHIBALDAN and LUCIAN CHITESCU Stephen the Great, Prince of Moldavia and His Enduring Memory: 500 Years since the Battle of Vaslui	6
GHEORGHE TUTUI August 23, 1944-March 6, 1945, the Workers' Parties on the Foreground of Romanian History	14
CRISTIAN POPISTEANU André Malraux and the Human Adventure in the 20th Century	18
EUGEN POP The Araucanians	20
NICOLAE COPOIU 1905, Solidarity between the Romanian Workers and the Russian Proletariat	24
* The 1858 Paris Conference Discussed the Union of the Romanian Principalities	28
JACQUES DE LAUNAY An Interview of Prince Bernhard of the Netherlands on the Defeat of Arnheim (1944)	35
CONSTANTIN XENI Recollections of the Great Romanian Historian Nicolae Iorga	54

SOMMAIRE

ION CUPSA, ADOLF ARMBRUSTER, VALERIU GHIBALDAN et LUCIAN CHITESCU Etienne le Grand, prince de Moldavie et sa mémoire au cours des siècles: 500 ans depuis la bataille de Vaslui	6
GHEORGHE TUTUI 23 Août 1944-6 Mars 1945, les partis ouvriers sur l'avant-scène de l'histoire roumaine	14
CRISTIAN POPISTEANU André Malraux et l'aventure humaine au XX ^e siècle	18
EUGEN POP Les Araucans	20
NICOLAE COPOIU 1905, Les ouvriers roumains solidaires du prolétariat russe	24

* Discussion de l'Union des Principautés Roumaines par la Conférence de Paris (1858)	28
JACQUES DE LAUNAY Une interview du prince Bernhard des Pays Bas sur la défaite d'Arnheim (1944)	35
CONSTANTIN XENI Souvenirs du grand historien roumain Nicolae Iorga	54

СОДЕРЖАНИЕ

И. КУПША, А. АРМБРУСТЕР, В. ГИБАЛДАН, Л. КИЩЕКУ Штефан Великий, господарь Молдовы, и его память в долгие века (500-летие Васлуйской битвы)	6
Г. ЦУЦУЙ 23 Августа 1944-6 Марта 1945: рабочие партии в авансцене румынской истории	14
К. ПОПИШТАНУ Андре Малро и авантюра человечества XX-го века	18
Е. ПОП Арауканы	20
Н. КОПОЮ 1905: румынские рабочие солидарны с русским пролетариатом	24
* Воссоединение Румынских Княжеств рассматривается Парижской конференцией (1858)	28
Дж. де ЛОНЭ Интервью с голландским принцем Бернхардом на тему Арнемского поражения (1944)	35
К. КСЕНИ Воспоминания о великом румынском историке Николае Иорга	54

INHALT

ION CUPSA, ADOLF ARMBRUSTER, VALERIU GHIBALDAN, LUCIAN CHITESCU Das Jahrhundert hinaus anhaltende Angedenken an den mächtigen Wojewoden der Moldau, Stefan der Große (Stefan cel Mare): 500 Jahre seit der Schlacht von Vaslui	6
GHEORGHE TUTUI 23. August 1944-6. März 1945: die Arbeiter-	

partei im Vordergrund der rumänischen Geschichte	14
CRISTIAN POPISTEANU André Malraux und der Menschen Abenteuer im XX. Jahrhundert	18
EUGEN POP Die Araukaner	20
NICOLAE COPOIU 1905 - rumänische Arbeiter solidarisch mit dem russischen Proletariat	24
* Pariser Konferenzdebatte (1858) über die Vereinigung der rumänischen Fürstentümer	28
JACQUES DE LAUNAY Ein Interview mit Prinzen Bernhard von Holland, über die Niederlage von Arnheim (1944)	35
CONSTANTIN XENI Erinnerungen an den großen rumänischen Historiker Nicolae Iorga	54

SUMARIO

ION CUPSA, ADOLF ARMBRUSTER, VALERIU GHIBALDAN, LUCIAN CHITESCU El principe de Moldavia, Esteban el Grande: 500 años de la batalla de Vaslui	6
GHEORGHE TUTUI 23 de agosto de 1944-6 de marzo de 1945, los partidos obreros en el proscenio de la historia rumana	14
CRISTIAN POPISTEANU André Malraux y la aventura humana del siglo XX	18
EUGEN POP Los araucanos	20
NICOLAE COPOIU 1905 - los obreros rumanos solidarios con el proletariado ruso	24
* La unión de los Principados Rumanos en los debates de la Conferencia de Paris de 1858	28
JACQUES DE LAUNAY Interviu con el principe Bernhard de Holanda sobre la derrota de la Arnheim de 1944	35
CONSTANTIN XENI Recuerdos sobre el gran historico rumano, Nicolae Iorga	54

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Simandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE:

Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR: Anton Tânase

CORECTURA: Constanța Avram,

Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Științei” — București

42 427

